

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOĻOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

**TEKSTVEIDES PRASMJU ATTĪSTĪŠANAS
IESPĒJAS LATVIEŠU VALODAS STUNDĀS 6. KLASĒ**

DIPLOMDARBS

Autore: Beatrise Bite
Studenta apliecības Nr.: bb13015
Darba vadītāja: profesore Dr. philol. Anna Vulāne

RĪGA 2017

ANOTĀCIJA

Diplomdarba *Tekstveides prasmju attīstīšanas iespējas latviešu valodas stundās 6. klasē* mērķis ir pārbaudīt izstrādātā lingvodidaktiskā materiāla piemērotību 6. klases skolēnu tekstveides prasmju attīstīšanai, aprobējot to latviešu valodas mācību stundās.

Pētāmās problēmas aktualitāti nosaka tas, ka skolēniem nav pietiekami attīstītas tekstveides prasmes, ko apliecina pētnieku atzinumi, kā arī darba autores vērojumi. Skolēniem ir problēmas izveidot tekstu, kas atbilst teksta pazīmēm, īpaši plānveidībai, loģiskumam un mērķtiecībai, kā arī skolēnu valodas līdzekļu lietojums ir nepietiekams, lai radītu precīzu, tēlainu, saturīgu, stila ziņā izteiksmīgu tekstu.

Diplomdarbu veido četras nodaļas, kurās apkopotas teorētiskās atziņas par pētāmo problēmu, raksturota didaktiskā materiāla izstrāde un aprobācija, apkopoti pedagoģiskās izmēģinājumdarbības rezultāti un ieteikumi turpmākajai darbībai.

Pētījuma mērķis tika īstenots, jo, analizējot skolēnu konstatējošos darbus, tika novērots, ka skolēni ir pilnveidojuši savas tekstveides prasmes un apliecināja māku radīt autora komunikatīvajam mērķim atbilstošu, strukturētu, loģisku, plānveidīgu un saturīgu tekstu, turklāt mērķtiecīgi izvēloties radošajam darbam atbilstošus valodas līdzekļus. Didaktiskais materiāls ir mācību stundās izmantojams.

Pielikumā ievietoti mācību stundu konspekti, darba lapas un citi izdales materiāli skolēniem, tekstu paraugi un skolēnu darbu paraugi.

Diplomdarba apjoms ir 72. lpp.

ABSTRACT

The topic of the Paper is *Promoting Text Writing Literacy in Latvian Lessons in Form 6* which aims to create a didactic material for development of literacy skills of Form 6 learners and implement it in Latvian language classes.

The topicality of the problem is the fact that learners do not have developed their literacy skills, as shown in researches and observations of the author of the Diploma paper. Learners face several problems when creating a text, corresponding for the signs, planning of the text, coherency and purposefulness. Also the use of language resources is insufficient to create a precise, creative text.

The Paper consists of four parts. There are the theoretical standpoints on the research problem summarized, the forming of didactic material characterized, as well as implementation of the materials described. There also are the results and suggestions for future research given.

The aim of the research is achieved, as, through the analysis of the learner's texts, it was concluded that learners have improved their literacy skills and shown their competence to create structured, logical and coherent text, purposeful for the aim of the author. Furthermore, learners were choosing a sufficient language resources and writing creative texts. The didactic material can be used in Latvian lessons.

The appendix of the Paper consists of lesson plans, worksheets and other handouts for learners as well as examples of learner's texts.

The amount of the diploma Paper is 72 pages.

SATURS

IEVADS.....	5
1. TEKSTS LINGVODIDAKTISKĀ ASPEKTĀ.....	8
1.1. Teksts kā lingvistiska vienība.....	8
1.2. Teksts kā mācību satura vienība.....	14
1.3. Teksta fragmentu atlasē kritēriji.....	17
2. TEKSTVEIDES PRASMJU ATTĪSTĪŠANAS METODISKAIS PAMATOJUMS.....	21
2.1. Tekstveides prasmju attīstīšanas metodes un metodiskie paņēmieni.....	22
2.2. Ražošanas rakstīšanas veicināšanas metodes.....	27
2.3. Tekstveides prasmju vērtēšanas paņēmieni.....	31
3. IZMĒGINĀJUMDARBĪBĀ IESAISTĪTO SKOLĒNU PEDAGOĢISKAIS RAKSTUROJUMS.....	34
4. LINGVODIDAKTISKĀ MATERIĀLA IZSTRĀDE UN APROBĀCIJA.....	40
4.1. Skolēnu tekstveides prasmju diagnosticēšana.....	40
4.2. Didaktiskā materiāla aprobācija.....	45
4.3. Izmēģinājumdarbības rezultātu analīze.....	58
SECINĀJUMI.....	64
IZMANTOTĀ LITERATŪRA.....	67
PIELIKUMI.....	72

IEVADS

Kas notiktu, ja pēkšņi vienā brīdī cilvēki nespētu formulēt un izteikt domas, izpaust jūtas un emocijas, nevarētu sazināties, – un izzināt pasauli? Vai cilvēks nezaudētu daļu savas cilvēciskās būtības? Vai tas neaplicina valodas nozīmi cilvēces, arī kultūras, tautas un nācijas pastāvēšanā? Tāpat kā valstij ir viena himna, ģerbonis un karogs, Latvijā ir viena valsts valoda – mūsu dzimtā latviešu valoda, un tā izglītības sistēmā ieņem nozīmīgu vietu.

Studējot Latviešu valodas mācību priekšmeta standartu 1.–9.klasei (Standarts 2013), kā arī latviešu valodas mācību priekšmeta programmas paraugu (Programma), var secināt, ka viens no latviešu valodas mācīšanas mērķiem pamatizglītībā ir attīstīt skolēnu runas prasmi visos līmeņos un prasmi savas domas izteikt precīzi un skaidri, kā arī ātri un pareizi uztvert saziņas partnera izteikumu jēgu, tādējādi sekmējot to, ka skolēns attīstās kā lingvāla personība un kļūst par konkurētspējīgu un pilnvērtīgu sabiedrības locekli.

Sazināšanās ir būtiska dzīves prasme, ko skolēni var attīstīt un ko būtu jāattīsta latviešu valodas mācību priekšmeta stundās. Runas prasmi un domas atspoguļo komunikatīvā vienība – teksts, tāpat to, cik efektīva būs saziņa, lielā mērā noteiks tas, cik mērķtiecīgi un saturīgi būs veidots teksts, taču skolēniem šādu tekstu veidošana ir problemātiska.

Par tekstu un tā veidošanu skolā sāk mācīt jau 1. klasē. Bērna komunikatīvās kompetences (kuras būtisks komponents ir prasme veidot izteikumus un dialogu) attīstīšana sākas jau pirmsskolas izglītības posmā (plašākam ieskatam sk. Dzintare, Stangaine, Augstkalne 2014). Tādā gadījumā būtu tikai loģiski, ka vidusskolā šīs prasmes būtu izkoptas jau pietiekami labā līmenī, bet darba autore, strādājot skolā, pieredzējusi, ka reālajā dzīvē šī situācija nemaz nav tik spoža. Joprojām skolēniem jāatgādina, ka tekstā ir jābūt ievadam, galvenajai daļai un nobeigumam, ka tekstam jābūt loģiskam un strukturētam, nevis haotiskam domu plūdumam. Vai problēma ir tajā, ka skolēni nespēj iemācīties veidot tekstu? Varbūt jāmeklē cita pieeja?

Darba autore piekrīt metodiķei Ā. Ptičkinai, ka nevēlama ir metodiskā pieeja, kad skolēni raksta, par ko grib un kā prot (Ptičkina 1996: 3). Bieži ir situācijas, kad skolotājs nesagatavojot, nepaskaidrojot pasaka skolēniem: „Šodien stundā rakstīsiet domrakstu (vai kādu cita žanra darbu)!” Šādu pieeju varam tēlaini salīdzināt ar situāciju, kad jāveic kāda darbība bez iepriekšējas pieredzes, piemēram, nezinot, kā stūrēt un mīt pedāļus, jānobrauc simt metru ar divriteni. Parasti šādās situācijās nepieciešams kāds, kurš pastāsta, kā jārikojas, kāds, kurš pastumj, pietur, pirms palaiž vaļā un ļauj tikt galā paša spēkiem. Protams, neiztikt bez nobrāztiem ceļiem, kritieniem, vingrināšanās, krišanas vēlreiz, līdz vienā brīdī viss izdodas.

Tieši tāpat ir ar tekstveidi. Latviešu valodas skolotājs ir viens no tiem palīgiem, kas skolēniem palīdz veidot izkoptu, pareizu un bagātu valodu. Tad seko ilgstošs vingrināšanās un pilnveidošanās process, kurā „skolēns veidojas par lingvālu personību, tas ir, par cilvēku, kuru raksturo gatavība pilnvērtīgi realizēt dzimtās valodas sistēmu visā tās funkcionālajā daudzveidībā atbilstoši saziņas situācijai un komunikatīvajam mērķim” (Gavriļina, Vulāne 2001: 13). Skolotājs, iedrošinot skolēnu uzdrīkstēties, eksperimentēt, nebaidīties no kļūdām, māca valodā esošos resursus lietot gan lietišķu, neitrālu izteikumu veidošana, gan kā mākslinieciskus izteiksmes līdzekļus, lai radītu emocionāli iedarbīgu tekstu, ar kuru īstenot autora komunikatīvo nolūku. Turklāt viss notiek kompleksi – skolēns apgūst arī prasmi veidot tekstu atbilstoši tā pazīmēm, stilistiskajām un žanriskajām iezīmēm.

Temats *Tekstveides prasmju attīstīšana latviešu valodas stundās 6. klasē ir aktuāls*, ņemot vērā teksta kvalitātes nozīmi saziņas procesā, kā arī tekstveides problēmas, kuras vērojamas skolēnu darbos un kuras nepieciešams risināt jau sākumskolā un pamatskolā, kad skolēni attīsta prasmi patstāvīgi veidot tekstu. Darbā galvenā uzmanība pievērsta tieši apraksta veidošanai, jo apraksts un vēstījums ir tie teksta tipi, kuri jāapgūst šajā vecumposmā, kā arī aprakstā ir iespējams plaši izmantot tēlainos, emocionāli ekspresīvos izteiksmes līdzekļus, lai paustu savu attieksmi pret aprakstāmo objektu, veidotu spilgtu tā portretu.

Pētījuma mērķis ir pārbaudīt izstrādātā lingvodidaktiskā materiāla piemērotību 6. klases skolēnu tekstveides prasmju attīstīšanai, aprobējot to latviešu valodas mācību stundās.

Diplomdarba uzdevumi:

1. Studēt un analizēt lingvistikas, lingvodidaktikas, pedagoģijas un attīstības psiholoģijas teoriju par pētāmo problēmu.
2. Izpētīt pedagoģiskajā izmēģinājumdarbībā iesaistīto skolēnu vecumposma īpatnības un noskaidrot, kāda ir skolēnu attieksme pret rakstīšanu un prasme veidot tekstu atbilstoši komunikatīvajam mērķim un teksta pazīmēm.
3. Izstrādāt mācību materiālu 6. klases skolēnu tekstveides prasmju attīstīšanai un aprobēt to latviešu valodas mācību stundās.
4. Analizēt pedagoģiskās izmēģinājumdarbības rezultātus un apkopot gūtos secinājumus un ierosinājumus turpmākajai darbībai.

Diplomdarbā izmantotās pētniecības metodes:

1. Teorētiskās literatūras studijas.
2. Skolēnu pedagoģiskā novērošana.
3. Skolēnu anketēšana.
4. Saruna ar latviešu valodas skolotāju.

5. Dokumentu analīze (skolēnu liecības).
6. Pedagoģiskā izmēģinājumdarbība.
7. Rezultātu analīze un izvērtēšana.
8. Datu matemātiskās apstrādes metodes.
9. Aprakstošā metode.

Diplomdarba teorētiskā bāze-

Lai izveidotu mērķtiecīgu, efektīvu un vecumposmam atbilstošu didaktisko materiālu, jāizprot teksts kā lingvistikas un mācību satura vienība, jāpārzina metodiskā sistēma, kā arī skolēnu vecumposma īpatnības.

Lingvistisko bāzi veido Regīnas Kvašītes, Diānas Laivenieces, Ilzes Lokmanes, Dainas Nītiņas, Jāņa Rozenberga u. c. teorētiskās atziņas. Savukārt lingvodidaktikas aspektā tika skatīti Gītas Blauas, Rītas Lāces, Margarītas Gavriļinas, Viktorija Kuzinas, Ārijas Ptičkinas, Diānas Laivenieces un Annas Vulānes pētījumi. Interpretējošs pārskats par metodisko sistēmu un tekstveides prasmju attīstīšanas metodēm tika veidots, lasot Dzīdras Albrehtas, Gītas Blauas, Andas Kudumas, Annas Laures, Rītas Lāces, Diānas Liavenieces, Ārijas Ptičkinas, Māras Intas Rubanas, Anita Skalbergas, Voldemāra Zelmeņa darbus. Apkopota informācija no Erika H. Eriksona, Ineses Jurgenas, Andas Kudumas, Gunas Svences zinātniskajiem darbiem par vecumposma īpatnībām.

Pedagoģiskā izmēģinājumdarbība notika X pamatskolā 6. klasē, kurā mācās 22 skolēni.

Diplomdarba struktūra- Diplomdarbs sastāv no ievada, 4 nodaļām, secinājumiem, izmantotās literatūras saraksta un pielikuma, kurā ievietoti mācību stundu konspekti, darba lapas un citi izdales materiāli skolēniem, tekstu paraugi un skolēnu darbu paraugi.

1. nodaļā apkopots interpretējošs skatījums par tekstu lingvodidaktiskā aspektā. To veido 3 apakšnodaļas, kurās teksts raksturots kā lingvistiska un kā mācību satura vienība, kā arī izklāstīti kritēriji, pēc kādiem atlasīt tekstu paraugus mācību stundām.

2. nodaļā veltīta mācību metožu un metodisko paņēmienu apskatam, tai ir 3 apakšnodaļas, kurās sniegts ieskats metodiskajā sistēmā, izklāstīta informācija par konkrētām metodēm un metodiskajiem paņēmienu, ko var izmantot, lai attīstītu skolēnu tekstveides prasmes, kā arī raksturotas tekstveides prasmju vērtēšanas iespējas.

3. nodaļā piedāvāts pedagoģiskajā izmēģinājumdarbībā iesaistīto skolēnu vecumposma raksturojums un tekstveides prasmju pašizvērtējums gan teorētiskā skatījumā, gan veiktās izpētes ietvaros.

4. nodaļai ir 3 apakšnodaļas, kurās atspoguļota pedagoģiskās izmēģinājumdarbības norise un rezultātu analīze.

1. TEKSTS LINGVODIDAKTISKĀ ASPEKTĀ

Lai nodotu informāciju, tiek izmantoti dažādi simboli un zīmes, citiem vārdiem, valoda ir zīmju sistēma. Tā ir viens no cilvēciskās saskarsmes un domāšanas galvenajiem līdzekļiem (Lika 2001: 19–20). Valoda tiek apgūta no trim pozīcijām: satura (mutvārdu vai rakstveida ziņojums), formas (satura izpausme skaņās, vārdos, gramatikā) un izmantojuma (niansēm bagāta sociālā apmaiņa starp adresātu un adresantu) (Lika 2001: 21). Viens no cilvēciskās saskarsmes un informācijas nodošanas līdzekļiem ir izteikums, teksts.

Lai rakstu labāko pieeju, kā attīstīt skolēnu tekstveides prasmes, vispirms jau pašam skolotājam jāsaprot, ko nozīmē teksts un tekstveide, kam tieši jāpievērš uzmanība, izstrādājot mācību saturu. Darba autore uzskata, ka tekstveidei būtu jāpievērš lielāka uzmanība visā mācību procesā, ne tikai latviešu valodas stundās, jo, kā apliecina valodniece Ilze Lokmane, saziņā izmanto tekstu, nevis atsevišķus teikumus (Lokmane 2013: 125). Sazināšanās ir būtiska dzīves prasme, ko skolēni var attīstīt un ko būtu jāattīsta latviešu valodas stundās. Vairāki valodnieki formulējuši, kas ir teksts un katra no šīm definīcijām atklāj kādu niansi, kas palīdz izprast šī jēdziena būtību.

1.1. Teksts kā lingvistiska vienība

Teksts ir „mutvārdos izteikts vai rakstveidā fiksēts loģiski strukturēts, funkcionāli vienots jēdzieniski saistītu izteikumu kopums vai atsevišķs izteikums” (VPSV 2007: 392), piemēram, *autora teksts, īsziņas teksts, dokumentu teksts, rakstīts teksts, runas teksts, romāna teksts, tipogrāfiski iespiests teksts, lugas teksts* (LTSV 2011: 88), savukārt tekstveide ir teksta radīšana, ievērojot autora komunikatīvo nolūku un funkcionālā stila, runas žanra prasības (VPSV 2007: 393). Valodnieks J. Rozenbergs savukārt atzinis, ka teksts ir runas rezultāts (Rozenbergs 1989: 147).

Par tekstu uzskatāmi arī atsevišķi lietoti teikumi, piemēram, izsauциeni jeb izsacījumi, brīdinājums, informatīvs uzraksts u. tml. (Nītiņa 2013: 883). Uz tekstu, kas ir mijiedarbē ar sociāliem, kultūras, psiholoģiskiem u. c. apstākļiem, attiecināms jēdziens *diskurss* (VPSV 2007: 93). Iedziļinoties jēdzienu *teksts* un *tekstveide* skaidrojumos, var secināt, ka īpaša uzmanība jāpievērš tam, lai tiktu attīstīta skolēnu prasme loģiski strukturēt tekstu, funkcionāli to saistīt, izvirzīt komunikatīvo mērķi un tam atbilstoši radīt tekstu, ievērot runas žanra prasības.

Tā kā tekstu var veidot ne tikai rakstveidā, svarīgi ir pievērst uzmanību teksta veidošanai mutvārdos. Skolēniem jāuzsver, ka teksts var būt gan maza (viens teikums, īsziņas teksts), gan liela apjoma (romāna teksts), kā arī dažādi izkārtots (lugas teksts, dzejolis) (Rozenbergs 1989: 147). Jārada izpratne, ka domas var izteikt dažādu veidu darbos, un katrs no tiem ir specifisks (Milzere 2003: 3).

Patiesībā tikai daļa no mācību līdzekļos piedāvātajiem tekstiem ir uzskatāmi par tādiem, proti, ka uz tiem attiecināmas teksta pazīmes – tematiski, strukturāli, informatīvi pabeigts veselums. Pārējos gadījumos tiek izmantoti atrāvumi, fragmenti, jo ir nepieciešamība mācību materiālā izmantot plašāka apjoma tekstu, tādēļ lingvodidaktikā izveidojušies termini – *virsrāzes vienība, mikroteksts, izteikums, teksta fragments* –, taču tos apzīmē arī ar jēdzienu *teksts* (Laiveniece 2011: 31–32; sīkāk par to sk. Rozenbergs 1989: 147–148, 154, Rozenbergs 1997: 227). Darba autore secina, ka mācību saturā piedāvātie fragmenti, ja tos sauc par tekstu, skolēniem var radīt maldinošu priekšstatu par tekstu, tā pazīmēm.

Teksts sastāv no vienkāršām un saliktām vienībām. Vienkārša **teksta vienība** ir izteikums, kas ir minimālā saziņas vienība. Tā ir intonatīvi pabeigta, rakstos to norobežo teikuma beigu pieturzīme. To lieto noteiktā kontekstā un saziņas situācijā, bet daļa izteikumu ir saprotama arī bez konteksta (Lokmane 2013: 126; Nītiņa 2013: 885).

Savukārt salikta teksta vienību sauc par frāžkopu. Tas ir izteikumu kopums, parasti 3–7 teikumi, rakstītā tekstā tai atbilst rindkopa. Šie izteikumi ir saturiski cieši saistīti un relatīvi pabeigti (Lokmane 2013: 126; Nītiņa 2013: 891–892).

Galvenais tekstveides faktors ir **teksta vienību saistījums**. Teksta vienības iespējams saistīt, izmantojot dažādus līdzekļus:

- fonētiskus (ritms, intonācija, pauze, atskaņas, aliterācija, asonanse);
- leksiskus (vārdu atkārtojums u. c. atkārtotas nosaukšanas veidi, vietniekvārdu un vispārīgu apstākļa vārdu lietojums, sinonīmu izmantojums);
- gramatiskus (saikļi un to funkcijā lietoti vārdi u. tml.);
- izteikumu secība ir viens no saistīta teksta veidošanas līdzekļiem (Lokmane 2013: 127–128; sīkāk par to sk. Nītiņa 2013: 892–96).

Tekstam kā komunikatīvai vienībai (gan mikrotekstā, gan makrotekstā) piemīt noteiktas **pazīmes**:

- tematiskā un jēdzieniskā vienotība;
- noteikta iekšējā struktūra, teksta daļas (ievads, galvenā daļa, nobeigums), kuras ir savstarpēji saistītas;
- īsteno noteiktu saziņas mērķi (Laiveniece 2011: 32; Lokmane 2013: 126);

- sakarīgums (loģiska, leksiska, gramatiska un stilistiska saistība starp teksta vienībām);
- pabeigtība (nobeigumā izteikts apkopojums vai vispārinājums) (Laiveniece 2011: 32; Lāce 2011: 5; Lokmane 2013: 126);
- pilnīgums (apjoma ievērošana) un mērķtiecīgums (satura pielāgošana tematam un autora komunikatīvajam nolūkam) (Lāce 2011: 5).

Sintaktiskos likumus, kas ir pamatā tekstam un tekstveidei, ietekmē teksta tips un autora individuālais stils. Tekstā vērojami dažādu teikumu struktūras pārveidojumi, jo teksts ir jēdzieniski saturiski jāsaista. Brīdī, kad no viena teikuma it kā izaug nākamais, kad teikumi tiek pakāpeniski izvērsti, veidojas teksts (Nītiņa 2013: 883–884).

Skolēnam kā teksta autoram jāveic secīgas darbības. Vispirms jānoskaidro, kāpēc un ar kādu mērķi teksts tiks rakstīts. Kad ir skaidrs mērķis – kādēļ rakstām, ko vēlamies panākt, rodas ideja, par ko runāt, rakstīt. Jābūt skaidram, kam teksts būs adresēts, jāizprot temats. Jāņem vērā arī saziņas dalībnieku sociālās lomas, attiecīgā temata pārzināšanas līmenis. Temats parasti ir arī virsraksts/ nosaka virsraksta izvēli. Autoram jādomā, kas jau ir zināms, kāda informācija vēl nepieciešama, lai tematu atklātu un kas ir galvenā doma, kas tiks izklāstīta. Jāattīsta skolēnu prasme nosaukt tekstu, izvēloties atbilstošu virsrakstu, plānot (Kuduma 2011: 75; Lāce 2011: 6–7).

Tad seko rakstīšanas process. Var izstrādāt detalizētāku plānu. Top pirmais uzmetums. Vēl atliek veikt pēcdarbu – melnraksta satura izvērtēšanu, papildināšanu. Autors pārskata atbilstība uzbūvei, vārdu izvēli, pareizrakstību un pieturzīmju lietojumu un veic labojumus, ja tādi nepieciešami. Tad rakstāms tīrraksts, kas jāpārlasa, novēršot neuzmanības kļūdas (Kuduma 2011: 75; Lāce 2011: 6–7).

Tas, kā tiks strukturēts teksts, izvēlēti valodas izteiksmes līdzekļi, ir atkarīgs no **teksta tipa** (Lokmane 2013: 126; Rozenbergs 1989: 149). Teksta tipus klasificē atšķirīgi – atbilstoši izvēlētajai pieejai:

- pēc stila (lietišķs vai māksliniecisks);
- pēc teksta radīšanā izmantotā runas veida (ziņojums, pārskats u. tml.);
- pēc teksta veidošanas un izmantošanas mērķa (informatīvs materiāls, lasāmais teksts u. c.) (LTSV 2011: 88).

Pēc stāstījuma veida šķir šādus teksta tipus: apraksts, vēstījums, pārspriedums, jaukta tipa teksts (Laiveniece 2011: 33; Ptičkina 1989: 11; Ptičkina 1996: 25). Tā kā didaktiskais materiāls izstrādāts tekstveides prasmju attīstīšanai, mācoties rakstīt tieši aprakstu, sīkāk tiks analizēts tieši šis teksta tips.

Apraksts ir „secīgs objekta (priekšmeta, dzīvas būtnes, parādības) vai objektu grupas attēlojums; teksta tips kāda priekšmeta vai priekšmetu grupu, parādību vai dzīvu būtņu pazīmju secīgam izklāstam mutvārdos vai rakstos. Atkarībā no stāstītāja attieksmes pret novēroto objektu, kā arī no tā, kādi valodas līdzekļi tiek izmantoti, aprakstot objektus, izšķir lietišķos un mākslinieciskos aprakstus” (LTSV 2011: 13).

Lietišķajā aprakstā autors ievēro neitrālu valodas stilu, ir lietišķs, precīzs, atklāj konkrētu faktu materiālu. Savukārt mākslinieciskā aprakstā autora mērķis ir ne tikai atklāt informāciju, bet arī radīt emocionālo līdzpārdzīvojumu. Vēl nodalāmi divi apraksta veidi, proti, portrets un pašportrets. Portrets ir personas vai literārā tēla raksturojums, bet pašportrets veidojas tad, ja pats autors raksturo sevi (Lāce 2011: 17–20). Skolēniem iespējams piedāvāt izstrādāt arī vārda portretu, rosinot atklāt kāda derivatīvi spilgtākas vai kultūrmarķētas valodas vienības iekšējo tēlu, piemēram, vārda *saulpurene* vai *sālsmaize* portrets (Gavriļina, Vulāne 2008: 73, 123).

Aprakstu izmanto, piemēram, raksturojot dabas skatu, cilvēka dzīves gājumu, valodas apguves līmeni (LTSV 2011: 13). Lai radītu priekšstatu par aprakstu, skolēniem jāskaidro, ka aprakstā netiek atklāti notikumi, bet aprakstīts priekšmetu, dzīvu būtņu un objektu ārējais izskats, pazīmes (Ptičkina 1989: 16; Ptičkina 1996: 29).

Aprakstā visbiežāk tiek atklāts ilgstošā laika posmā novērotais, priekšplānā izvirzot noskaņu un izjūtas. Dažādi sīkumi tiek subjektīvi akcentēti. Aprakstā lielāka nozīme ir vietas raksturojumam (Blaua 1999: 33–34).

Apraksta galvenā pazīme ir dokumentalitāte. Ja tam ir mākslinieciska ievirze, tas var tapt par prozas sacerējumu, literāra darba fragmentu vai publicistisku rakstu. Atbilstoši apraksta tematam, autora komunikatīvajam mērķim tiek pielāgots valodas stils (Lāce 2011: 17). Apraksts lielākoties ietekmē adresāta iztēli un atmiņu, tāpēc ar tēlainu valodu iespējams to padarīt izteiksmīgāku (Zelmenis 2000: 114).

Apraksta kompozīciju tāpat kā jebkura cita tipa tekstu veido pēc tradicionālas shēmas, proti, ievadā lasītājs tiek sagatavots satura izpratnei, iepazīstināts ar apraksta objektu, sniedzot vispārēju ieskatu. Galvenajā daļā, kas ir apjomīgākā no visām teksta daļām, izklāsta detalizētu aprakstu, atsevišķu daļu aprakstu, bet nobeigumā pauž attieksmi pret aprakstāmo objektu, izsaka novērtējumu. Ievads un nobeigums, kas sastāv no viena teikuma, uzskatāms par sākumskolas līmeni (6. klasē vajadzētu mudināt skolēnus ievadu un nobeigumu izvērst plašāk par vienu teikumu – komentārs mans B.B.) (Lāce 2011: 20; Ptičkina 1996: 23).

Arī tekstveidei ir nodalīti atsevišķi tipi (sk. 1.1. tabulu). Skolotājam šie tipi ir jāņem vērā, izstrādājot uzdevumus darbam ar tekstu, jo skolēni komunikatīvās prasmes attīsta saistījumā ar leksikas un gramatikas apguvi (Laiveniece 2011: 34).

Tekstveides tipi

Tekstveides tips	Pazīme	Izmantojums
Tēlojoši vēstījošais	Tēlainība, jūtama autora klātbūtne, skaidrs sižetiskums un aktīva darbība.	Daiļliteratūrā (stāstā, poēmā, fabulā, drāmā utt.); publicistiskajos žanros, kas robežojas ar daiļliteratūru; daļēji sarunvalodā.
Tēlojoši aparakstošais	Izteikta tēlainība, aprakstoša, nesīžetiska informācija, jūtams autora subjektīvais vērtējums.	Daiļliteratūrā (dzejolis, miniatūra, skice; atsevišķos publicistikas žanros; daļēji sarunvalodā.
Informatīvi vēstījošais	Sižetiskās līnijas attīstība, iespējams izteiksmīgums, bet tas ir vēstījums ir bez tēlainības.	Tipiskos publicistikas žanros (biogrāfija, apskats, reportāža); zinātniskos un populārzinātniskos tekstos, kuros jautājumi tiek hronoloģiski risināti.
Informatīvi aparakstošais	Faktu uzskaitījums un izklāsts, to apraksts, arī analīze un vērtējums.	Zinātnes valodas stila tekstos un lietišķajos rakstos (CV, iesniegums, protokols).

(Rozenbergs 1989: 202–205)

Katrs teksts veic noteiktu funkciju. Ir komunikatīvie teksti (pamatā komunikatīvā funkcija, kas raksturīga zinātnes, publicistikas, lietišķo rakstu, sarunvalodas, neliterārās valodas paveidu tekstos) un mākslinieciskie teksti, citiem vārdiem, emocionāli ekspresīvie teksti (pamatā garīgā pārdzīvojuma funkcija) (Rozenbergs 1997: 226). Noteikta funkcionēšanas sfēra un atbilstoša valodas līdzekļu atlase nosaka valodas funkcionālo stilu jeb vēsturiski izveidotu valodas paveidu (LTSV 2011: 33).

Tradicionāli izšķir piecus valodas **funkcionālos stilus**: zinātnisko, lietišķo, publicistikas, sarunvalodas un daiļliteratūras stilu, tomēr neviens no tiem nepastāv tīrā veidā, proti, veidojas paveidi jeb apakšstili. Katram stilam un apakšstilam ir raksturīgas pazīmes, kuras izpaužas noteiktos teksta veidos jeb žanros (Kvašīte 2013: 175–180; sīkāk par valodas stiliem sk. arī Valdmanis 1999 180–185).

Tā kā darba autores mērķis ir attīstīt skolēnu tekstveides prasmes, vingrinoties veidot aprakstu, sīkāk tiks raksturoti tie valodas stili, kuros izmanto apraksta tipa tekstus. R. Lāce uzskata, ka apraksts atbilst publicistiskajam stilam, jo tā pamatpazīme ir saprotamība un tiek izmantots vārdu pamatfons (Lāce 2011: 20), bet darba autore domā, ka saprotamība ir jebkura teksta pazīme un jebkurā tekstā tiek izmantota leksika. Šis apgalvojums nav

viennozīmīgs, jo apraksts var būt gan zinātniskajā stilā (piemēram, lietišķais apraksts enciklopēdijā), gan publicistiskajā stilā (piemēram, apraksts par kādu cilvēku, kas publicēts žurnālā), gan daiļliteratūras stilā (mākslinieciskais apraksts romānā), gan lietišķajā, piemēram, personas raksturojums. To izšķirs autora komunikatīvais mērķis un adresāts. Arī Regīna Kvašīte atzīst, ka daži žanri var būt raksturīgi vairākiem stiliem un ka rodas grūtības valodas līdzekļus diferencēt kādam konkrētam valodas stilam (Kvašīte 2013: 190).

Darba autore didaktisko materiālu izstrādāja, lai attīstītu skolēnu prasmi veidot tieši māksliniecisko aprakstu, attīstītu māku precīzi un tēlaini raksturot, tāpēc sīkāk tiks analizēts tieši publicistiskais un daiļliteratūras stils (plašāk par citiem funkcionālajiem stiliem sk. Kvašīte 2013:175–192; Rozenbergs 1995: 82–99).

Publicistiskais stils ir „funkcionāls valodas paveids, ko lieto laikrakstos, žurnālos, elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos, publicistiska rakstura grāmatās, radio un televīzijas pārraidēs, dažādās runās, piemēram, preses apskatā, intervijā, reportāžā” (LTSV 2011: 68). Izmantojot tekstus, kas rakstīti šajā stilā, tiek atklāti aktuāli politiskās un sabiedriskās dzīves aspekti, šajā stilā nepieciešams izmantot gan jēdzienus, gan tēlus (Rozenbergs 1995: 91).

Publicistiskajā stilā tiek veiktas vairākas funkcijas – informēšana, ietekmēšana, audzināšana, izglītošana, organizēšana, popularizēšana, kā arī izklaidēšana (Kvašīte 2013: 185). Šī stila funkcijas nosaka arī tā raksturīgākās pazīmes, proti, aktualitāte, konkrētība, faktoloģiska precizitāte, mērķtiecīgums, tēlaino izteiksmes līdzekļu lietojums, ekspresīvs, sociālais vērtējums (Kvašīte 2013: 186; Rozenbergs 1995: 93).

Publicistisko stilu analizējot dažādu valodas līmeņu ietvaros, var secināt, ka leksika tiek daudzveidīgi izmantota (personvārdi, ģeogrāfiskie nosaukumi, neitrālu vārdu metaforizējumi, institūciju un amatu nosaukumi, termini, profesionālismi, morfoloģijā dominē verbalitāte (plaši izmantoti darbības vārdu darāmās kārtas formas, vienkāršie laiki), tekstu sintaksei raksturīga parcelācija, elidējumi, aprāvumi, nominācija. Atsevišķos žanros stilistiskā nolūkā izmanto arī sarunvalodu vai pat neliterārus vārdus (Kvašīte 2013: 186). Plašākai informācijai var izmantot Dītes Liepas monogrāfiju „Latvijas preses valoda” (Liepa 2011).

Valodai jābūt stilistiski izkoptai, autoram jāprot izmantot gan racionālos (tie, kas iedarbojas uz prātu, piemēram, fakti, skaitļi, dati), gan emocionālos izteiksmes līdzekļus (tie, kas atklāj autora attieksmi, pauž pozitīvu vai negatīvu emocionālo vērtējumu) (Rozenbergs 1995: 93). Publicistiskais stils ietver arī daiļliteratūras stila elementus.

Daiļliteratūrā izmanto visu citu stilu elementus, stilam raksturīgs emocionāli ekspresīvu valodas līdzekļu lietojums (LTSV 2011: 21–22). Daiļliteratūras stilu iedala prozaiskā un dzejiskā stilā. Pēc iedalījuma nosaukumiem jau var secināt, ka daiļliteratūras stilu izmanto prozā un dzejā.

Daiļliteratūras stilam raksturīgākās pazīmes ir individuālisms (Rozenbergs 1995: 103). Autors tekstā pauž savu estētisko pasaules uztveri (Kvašīte 2013: 189). Šim stilam raksturīgas mākslinieciski estētiskas īpašības, izteiksmīgums, valodas bagātība, skaistums, emocionalitāte u. tml. (Rozenbergs 1995: 103). Tiek izmantoti gan neitrāli, gan sarunvalodas, gan valodas stilistiskas nokrāsas valodas līdzekļi. Leksikā plaši lieto vārdu pārnestās nozīmes, frazeoloģismus, vārdus, kas veic stilistiskas funkcijas (tropi, izsaukmes vārdi, partikulas u. tml.). Autori izmanto arī retākas un senākas izlokšņu formas, bet sintaksē visdažādākās teikumu konstrukcijas, piemēram, elipses, retoriskos jautājumus, aprautus teikumus, uzrunas, atkārtojuma figūras, inversiju (Kvašīte 2013: 189–190).

Tieši skolotājs var attīstīt skolēnu prasmi mērķtiecīgi izmantot valodas līdzekļus, prasmi izteikties precīzi un tēlaini, kā arī izkoptu savu valodas stilu dažādu tēmu ietvaros, tajā skaitā, mācoties par tekstu, jo arī šī tēma iekļauta Latviešu valodas mācību priekšmeta standartā 1.–9. klasei.

1.2. Teksts kā mācību satura vienība

Pamatizglītībā dzimtās valodas apguvei ir vairāki būtiski mērķi, proti, attīstīt skolēnu prasmi dzimto valodu lietot visā tās funkcionālajā daudzveidībā, kas savukārt īsteno pilnvērtīgu gan iekšējo, gan ārējo saskarsmi, attīstīt runas prasmi visos līmeņos, radīt izpratni par savas runas patstāvīgu un mērķtiecīgu pilnveidošanas un tekstveides prasmju attīstīšanas nozīmi, veidot skolēna valodas izjūtu un izpratni par dzimtās valodas sistēmu un tās likumsakarībām, attīstīt skolēnu valodisko pašapziņu, apzinoties savu atbildību šīs nacionālās kultūras sastāvdaļas saglabāšanā (Gavriļina, Vulāne 2001: 10).

Mērķu īstenošanai tiek piedāvāta komunikatīvā un kulturoloģiskā pieeja. Komunikatīvās pieejas galvenais uzdevums ir attīstīt saziņai nepieciešamās runas prasmes, tādēļ nepieciešams attīstīt visus runas darbības veidus, izprast valodas sistēmu un prast gūtās zināšanas lietot (Gavriļina, Vulāne 2001: 10). Skolēnam apgūstamo zināšanu un prasmju līmeni atspoguļo kompetencēs – runas, komunikatīvajā, valodas, sociokultūras un mācību (Gavriļina, Vulāne 2001: 11). Tekstveides attīstīšanā nozīmīgākās ir valodas un runas kompetences, kas ir pamatā komunikatīvajai kompetencei.

Runas kompetences ietvaros skolēniem jāprot izmantot valodas līdzekļus un sistēmu, lai izteiktos mutvārdos un rakstveidā, veidot un formulēt domas, uztvertu un veidotu tekstu. Jānodrošina visu runas darbības veidu attīstība, īpaši runāšana. Jārosina skolēnus izteikties pēc iespējas vairāk, lai skolēni domas mācītos izteikt un definēt vārdos. Runas kompetencē

skolēniem jāizprot, kas ir teksts (arī izteikums), jāattīsta prasme to uztvert un radīt mutvārdos un rakstveidā (Gavriļina, Vulāne 2001: 11–12).

Valodas kompetences ietvaros skolēns apgūst prasmi izmantot valodas materiālu. Par valodas kompetenci mazliet plašāka ir lingvistiskā kompetence, kuras ietvaros skolēns apgūst valodas likumus, jēdzienus, kategorijas. Lai dzimtās valodas mācības būtu kvalitatīvas, lingvistiskā kompetence jāsintezē ar komunikatīvo kompetenci (Gavriļina, Vulāne 2001: 12; Laiveniece 2001: 42).

Savukārt komunikatīvā kompetence nozīmē, ka skolēns apgūst komunikatīvās normas, prasmi valodas un runas faktus izmantot, lai īstenotu dažādas saziņas situācijas (ņemot vērā saziņas tēmu, mērķi, adresātu, vēlamu rezultātu), apgūst prasmi orientēties saziņas situācijā, kā arī vērtēt saziņas efektivitāti (Gavriļina, Vulāne 2001: 12; Laiveniece 2001: 42). Skolēniem komunikatīvā pieeja ir spēcīgs motīvs, jo skolēni izmanto valodu konkrētiem saziņas nolūkiem (Ptičkina 1996: 4).

Latviešu valodas mācību priekšmeta standartā minēts, ka skolēniem, beidzot trešo klasi, jāprot vienkāršākās darbības ar tekstu, proti, pareizi lasīt, atstāstīt, uztvert tekstā informāciju, saskatīt rindkopas, bet jābūt arī salīdzinoši attīstītām tekstveides prasmēm, jo jāprot ne tikai analizēt saziņas situāciju, bet arī mērķtiecīgi veidot tematam un adresātam atbilstošu un pabeigtu tekstu, veidot tekstu, atklājot savu pieredzi, veidot tekstu ar atstāstījuma un vēstījuma elementiem, kā arī noteikts, ka skolēniem jau jāsaprata, kā teksta uztveri un veidošanu ietekmēs vārdu izvēlē, teikuma veidi (Standarts 2013).

Atšķirībā no 3. klases skolēniem, sestklasniekiem jāprot vērtēt, cik atbilstoši saziņas situācijai izdevies radīt tekstu, kā arī jāvērtē tekstā ietvertā informācija. Skolēnam jāprot noteikt dzirdēta un lasīta teksta galveno domu un tematu, stāstīt un atstāstīt tekstu sīki un detalizēti. Beidzot 6. klasi, skolēniem jāprot uzstāties klasē ar savu tekstu. Jābūt izkoptai prasmei veikli, pareizi, apzināti un izteismīgi lasīt. Skolēnam jābūt labāk attīstītām teksta analīzes un tekstveides prasmēm, jo jāizprot teksta plānveidība, teksta daļu un rindkopu jēga teksta veidošanā, jāsaprata vārdu, sintaktisko konstrukciju, pieturzīmju nozīmi teksta uztverē. Skolēniem jāraksta melnraksts, tas nozīmē, ka skolēniem jābūt labot savas kļūdas un pilnveidot savu darbu. Tiek pievērsta lielāka uzmanība sintaktiskajām konstrukcijām, tam, ka skolēnam jāspēj izveidot sarežģītākas uzbūves teikumus. Skolēniem jāveido apraksts un vēstījums, jāzina valodas funkcionālie stili un to pazīmes (Standarts 2013).

Pamatojoties uz Valsts pamatizglītības standartā ietverto informāciju, didaktiskā materiāla izstrādē autore pievērta īpašu uzmanību tam, lai teksta plānošanā tiktu ņemti vērā saziņas situācijas komponenti, kā arī veltītu laiku tam, lai palīdzētu skolēniem izprast teksta pazīmes, īpaši plānveidību, mērķtiecību, pabeigtību, attīstītu skolēnu prasmi vērtēt gan savu,

gan cita darbu, kā arī uzstāties ar savu darbu. Tika pievērsta uzmanība arī tam, lai skolēni mācītos labot un pilnveidot savu darbu.

Analizējot programmas paraugu, kas ir izstrādāts atbilstoši standarta prasībām un adresēts gan skolotājiem, gan izglītības speciālistiem, gan vecākiem, var secināt, ka no 1. līdz 6. klasei tekstam un tekstveidei ir ielānotas vairākas tēmas un mācību stundas.

1. klasē tekstam un tekstveidei veltīta atsevišķā tēma 9 mācību stundām (kopā 210). Šajā posmā skolēni mācās veidot dialogu un monologu, mācās saskatīt virsraksta saistību ar teksta saturu, saskatīt rindkopas un veidot atstāstījumu (Programma).

2. klasē no 210 mācību stundām tēmai par tekstu un tekstveidi atvēlētas 20 mācību stundas (uz pusi vairāk, salīdzinot ar 1. klasi.). 2. klasē mācās pēc virsraksta prognozēt teksta saturu, noteikt saziņas situācijas komponentus (saziņas vietu un laiku), pievērš uzmanību tam, kā tekstā tiek izklāstīti notikumi, mācās rakstīt vēstījumu. Jau 2. klasē skolēni sāk attīstīt prasmi strukturēt tekstu (rindkopas, atkāpes), kā arī apgūt tekstu žanus (Programma).

3. klasē tekstam un tekstveidei veltītas 10 mācību stundas. Attīsta teksta plānošanas prasmes, mācās veidot teksta plānu, mācās saskatīt teksta pazīmes (plānveidību, pabeigtību, mērķtiecību), attīsta prasmi veidot teksta daļas (ievadu, galveno daļu un nobeigumu), mācās rakstīt dažādu žanru tekstus (ielūgumu, vēstuli, apsveikumu). Arī 4. klasē māca par teksta pazīmēm. Tekstam un tekstveidei plānotas 11 mācību stundas. Skolēniem šajā posmā jau jāprot rakstīt vēstījumu, plānot tekstu, rakstīt melnrakstu un konspektīvu atstāstījumu (Programma).

Savukārt 5. klasē, neraugoties uz to, ka samazinās latviešu valodas mācību priekšmetam atvēlētais mācību stundu skaits (no 210 uz 175), tekstam un tekstveidei plānotas 22 mācību stundas. Skolēni raksta melnrakstu, tīrrakstu, vēstījumu. 6. klasē latviešu valodas mācību priekšmets plānots 140 stundām, no kurām saziņai un tekstveidei plānotas 29 mācību stundas. Plānots, ka skolēni raksta gan aprakstu, gan pārspriedumu. Liela uzmanība pievērsta zināšanu apguvei par saziņas situāciju un runas kultūras attīstīšanai (Programma).

Darba autore secina, ka tekstam no 1. līdz 6. klasei ir atvēlēts salīdzinoši neliels stundu skaits, 5. un 6. klasē šo tēmu apguvei ielānotas vairāk mācību stundu. Skolēni jau no 1. klases pievēršas gan teksta pazīmēm, gan vienkāršāku tekstu veidošanai, ar katru gadu apgūstot šīs zināšanas plašāk un attīstot savas prasmes. Skolēni mācās rakstīt lietišķos rakstus, vēstījumu, 6. klasē aprakstu un pārspriedumu (Programma).

Darba autore to ņēma vērā, tādēļ mācību uzdevumi tika veidoti tā, lai skolēni atkārtotu to, kas jau ir zināms par tekstu, pilnveidotu zināšanas par teksta pazīmēm un veicinātu šo zināšanu lietošanu, tādā veidā gūstos pieredzi, lai paši pilnveidotu savas tekstveides prasmes, ne tikai parādot to, ka prot tekstu sadalīt rindkopās, izveidot teksta daļas un melnrakstu, bet

arī parādot savu radošo potenciālu, īpaši to attiecinot uz valodas līdzekļu izvēli. Mācību uzdevumu satura izstrādē tika izmantoti dažādu autoru teksti.

1.3. Teksta fragmentu atlasē kritēriji

Tāpat kā nedrīkst rakstīt domrakstu tikai rakstīšanas pēc, tāpat arī skolēniem nevajadzētu piedāvāt tekstu tikai tāpēc, ka ir vajadzīgs kāds teksts, lai apgūtu konkrēto mācību satura jautājumu. Jāizvēlas tāds teksts, kas veido aktīvu, domājošu un radošu cilvēku. Šo domu izteicis Rihards Kārklis par domrakstiem (Kārklis 1976: 28), bet darba autore uzskata, ka to tikpat lielā mērā var attiecināt arī uz tekstiem, kurus skolotāji izvēlas mācību uzdevumu veikšanai.

Ja skolotājs mācību stundai izvēlas teksta fragmentu no kāda lielāka teksta, jāpārdomā, vai tas atbilst pazīmēm, kas raksturīgas saliktam sintaktiskajam veselumam:

- teksta fragments pilnā mērā saprotams bez papildu informācijas, fragments ir tematiski un jēdzieniski vienots;
- teksta izveidē lietoti nozīmes ziņā vienoti valodas elementi (gramatiski, stilistiski un semantiski);
- temata atklāsmē ir nošķirams ievads, galvenā daļa un nobeigums (Laiveniece 2011: 35).

Atrast labu tekstu mācību stundai nav vienkārši, jo jāņem vērā vairāki būtiski apsvērumi: piemērotība mācību saturam, atbilstība skolēnu uztveres un vecumposma īpatnībām, kā arī interesēm. Izvēlētajam materiālam arī jāattīsta skolēna lasītprasme, prasme izzināt, fantazēt, jāizkopj estētiskā gaume, piedāvājot koptas valodas paraugus un atklājot bagātu un skanīgu latviešu valodu (Kuzina 2012: 25). Lai atvieglotu šo uzdevumu, vērts izvēlēties tekstu avotus, kur rodams tekstu mikrosadalījums, piemēram, bērnu enciklopēdijas šķirklī vai apjomīgāku daiļdarbu, kur ir īsas atkāpes ar atsevišķu sižetu (Laiveniece 2011: 35).

Parocīgi izmantojami arī dienasgrāmatas vai epistolārās literatūras formā rakstīti daiļdarbi (sk. piemērus Laiveniece 2011: 36). To priekšrocība ir tāda, ka skolēniem patīk lasīt vienaudžu (vai autora, kurš raksta no šādas pozīcijas) sarakstītus tekstus, jo skolēni pašidentificējas, kā arī teksts ir atbilstošs skolēnu interesēm un uztverei. Šāds teksts var kļūt par iedvesmotāju rakstīšanai, jo skolēnam tas ir uzskatāms piemērs, ka labas tekstveides prasmes un radošas spējas var piemist arī tādām pašām vecuma jauniešiem (Laiveniece 2011: 37).

Darba autore šo atziņu atspoguļoja arī savā didaktiskajā materiālā, radot skolēniem iespēju savus darbus lasīt skaļi, savukārt citiem skolēniem jāsaklausā un jāpastāsta, kas ir labi izdevies klases biedru darbos, cerībā, ka pozitīvais novērtējums iedrošinās skolēnus, kā arī skolēni iedvesmosies un mācīsies no labiem un radošiem darbiem.

Par labiem tekstu avotiem izmantojami Māra Runguļa, Sandras Vensko, Paula Bankovska u. c. mūsdienu bērnu un jauniešu literatūras rakstnieku darbi, jo tiem raksturīga notikumu virkne, kur iespējams notikumu atdalīt no makroteksta un iegūt izolētu tekstu valodas mācībām. Jāizmanto autentiski darbi, jāizvirza uzdevums skolēniem – noskaidrot nezināmos vārdus, izmantojot dažādus avotus (Laiveniece 2011: 37–38, 40), tomēr ir iespējams tekstu īsināt, to norādot ar divpunkti kvadrātiņos. (Blinkena 2009: 397–398)

Retāk izmanto tulkojumus vai tekstus, kas pārstāv liriku vai drāmu. Ja izmanto tulkojumu, jāraugās, lai tas būtu kvalitatīvs. Par piemērotu materiālu var kļūt arī luga vai dzejolis (Laiveniece 2011: 40). Labi teksta paraugi meklējami arī pasakās, jo tajās ir izteikta ievaddaļa, galvenā daļa un nobeigums, tādēļ šo materiālu viegli analizēt (Ptičkina 1989: 15).

Skolēniem piedāvātais teksts ir arī paraugs, tādēļ svarīgi piedāvāt tādus tekstus, kur valoda – vārdu izvēle, teikumu noformējums, teksta noformējuma veids, pieturzīmju lietojums, izpaužas kā mākslinieciskais izteiksmes līdzeklis, ne tikai kā teksta uzbūves veidotāji. Šādam nolūkam derīgi teksti, kuros nav pieturzīmju, rindkopu nošķiruma, teikuma beigu nošķiruma, lielo sākumburtu, teksts, kur tā noformējums atspoguļo tēla iekšējo pasauli (Laiveniece 2011: 38–39).

Dažādībai jāizraugās atšķirīgu funkcionālo stilu teksti:

- publicistiskā stila (noderēs teksti no vecumposmam atbilstošiem preses izdevumiem, bukletiem, reklāmtekstiem, u. tml.);
- zinātniskā un populārzinātniskā stila (pakāpeniski jāsamāca skolēnus lasīt lingvistisko literatūru);
- lietišķo rakstu valodas stila (noderēs vēstules u. tml.);
- sarunvalodas stila (noderēs rakstveidā fiksētas ikdienišķas sarunas, internetā publicēti teksti) (Laiveniece 2011: 41).

Apkopojot iepriekš minēto, jāsecina, ka jāizvēlas tādi teksti vai tekstu fragmenti, kas rosina skolēnu interesi un vēlmi iedziļināties, izteikt savu viedokli, domāt, tajā pašā laikā ir valodas un laba teksta paraugs, kurus analizēt un pēc kuriem mācīties rakstīt savu tekstu (Laiveniece 2011: 40), kā arī kultūrmārķētiem tekstiem, jo tie ir lingvokulturoloģiskās informācijas avoti, kas pilnveido skolēnu zināšanas savas tautas vēsturi un kultūru, kā arī citu tautu uzkrāto kultūras pieredzi (Gavriļina, Vulāne 2008: 42).

Izvēloties tekstus mācību stundām, ir vērts lūkoties arī plašāk, neaprobežojoties ar to, ko nosaka skolas mācību programma, piemēram, var lasīt tekstu arī tādēļ, lai saskatītu vārdos ietvertās emocijas un spēku, autora uzdrīkstēšanos, kā arī skolotājam nevajadzētu baidīties piedāvāt skolēniem tekstus, kuros leksika redzama visā tās daudzslāņainībā, lai mācītu adekvātu izpratni un veidotu attieksmi pret dažādu leksikas slāņu izmantojumu, un šis process notiek skolēniem salīdzinot, vērtējot, nevis nekritiski pieņemot skolotāja teikto par vienīgo patiesību (Laiveniece 2006: 101–102).

Tāpat arī skolotājam nevajadzētu baidīties izvēlēties tekstus, kuru temati atspoguļos reālajā dzīvē eksistējošo ļaunumu, piemēram, par vardarbību, atkarībām, vecāku un bērnu problēmām, jo valoda ir domāta tam, lai izteiktu notiekošo, un būtu tikai loģiski, ja arī šī cilvēciskā pieredze, kas nav tik patīkama, parādītos valodas mācībā (Laiveniece 2006: 103–105).

Darba autore didaktiskajā materiālā izraudzījās dažādu žanru un stilu tekstus, kuru saturs atklāj nepieciešamo mācību satura aspektu un kurā izmantota bagāta, tēlaina valoda:

- Grebzes stāsta „Ēnas dzeltenā stiklā” fragments tika izraudzīts, jo atklāj, kā ar valodas līdzekļu palīdzību tiek radīts emocionālais līdzpārdzīvojums, noskaņa;
- E. Virzas romāna „Straumnēni” fragments un K. Skalbes pasaku „Ezerieša meita”, „Kā Jānis brauca nezināmo meklēt” fragmenti ir labi paraugi tam, kā izmantot sajūtu gleznas, lai radītu emocionāli iedarbīgu ainavas portreta aprakstu;
- G. Repše romāna „Īkstīte” fragments un D. Judinas publicistisks raksts „Atvadvārdi Ģenerālim” izraudzīts ar mērķi radīt izpratni par to, kā, izmantojot dažādus tēlainās izteiksmes līdzekļus un sajūtu gleznas, veidot cilvēka portreta aprakstu;
- K. Dimitera dzejoļa fragments izraudzīts ar mērķi parādīt jaunrades iespējas vārdu darināšanā;
- A. Sakses „Pasakas par ziediem” fragmenti un A. Vulānes veidotais lingvokulturoloģiskais portrets izraudzīts ar mērķi skolēniem radīt izpratni par to, kā iespējams ar tēlainās izteiksmes līdzekļiem radīt vārda portretu.
- D. Laivenieces „Valodas kultūra studentu interpretācijā jeb Eseja par valodas vērtības apziņu” raksts izvēlēts audzinošās vērtības dēļ, jo atklāj nepieciešamību kopt savu valodu. Nepieciešamības gadījumā darba autore tekstu radīja pati, lai materiāls būtu pēc iespējas atbilstošāks apgūstamajam mācību saturam.

Izvēloties apraksta veidošanas prasmes attīstīšanai paredzētos tekstus, visvairāk uzmanība būtu jāpievērš tam, lai tas būtu labs valodas paraugs, jo aprakstā atklāta nevis darbība, bet raksturojums, tādēļ jāizraugās tādi valodas līdzekļi, kas lasītājam palīdz

aprakstāmo objektu iztēloties pēc iespējas spilgtāk. No šādiem paraugiem skolēni gūtu pieredzi. Būtiski atlasīt ne tikai atbilstošus tekstus, bet arī izvēlēties atbilstošu metodiku, lai skolēni paši kļūtu par autoriem kvalitatīvi izstrādātiem tekstiem.

2. TEKSTVEIDES PRASMJU ATTĪSTĪŠANAS METODISKAIS PAMATOJUMS

Tekstveides prasmju attīstīšana ir pakāpenisks un ilgs process, sākot ar uzdevumiem par jebkura cita autora tekstu, beidzot ar paša tekstveides apguvēja teksta radīšanu (Laiveniece 2011: 41). Skolēniem jāapgūst prasme saturu ielikt atbilstošā formā, izvēlēties piemērotas teikuma konstrukcijas un leksiku, iekļauties apjomā (Milzere 2003: 3). Skolā tekstveides prasmju attīstīšanai galvenokārt izmanto pārspriedumus, taču skolēniem jāprot domas un viedokli izteikt dažāda apjoma rakstu darbos, kā arī veidot lietīškas ievirzes tekstus, radošus darbus, veikt dažādus uzdevumus ar cita autora tekstu (Milzere 2002: 3). Lai skolēns to visu spētu apgūt, skolotājam jāpārdomā mācību metožu izvēle.

Mācību metode ir „skolotāja un skolēnu savstarpējas sadarbības paņēmieni kopums, kāds nepieciešams noteikta didaktiskā principa vai pedagoģiskās pieejas ietvaros un paredzēts, lai nodrošinātu mācību, audzināšanas un attīstības uzdevumu izpildi mācību procesā un izglītības mērķu sasniegšanu” (PTSV 2000: 96).

Mācību metodes klasificē pēc dažādiem principiem:

- pēc izziņas veida (runas, uzskates, rakstu, praktiskās metodes);
- pēc mācību uzdevumu specifikas (zināšanu veidošanas, prasmju attīstīšanas, pārbaudes metodes);
- pēc izziņas aktivitātes un patstāvības mācībās (dogmatiskās, daļēju meklējumu, reproduktīvās, pētnieciskās metodes, izskaidrojoši ilustratīvā, problemātiskā izklāsta) (Albrehta 2001: 75; Rubana 2004: 44–45; Zelmenis 2000: 111–112);
- pēc attiecīgo mācīšanās metožu saistības ar mācīšanas metodēm (izskaidrošanas metode un reproduktīvā metode, informatīvi apkopojošā un izpildmetode, instruktīvi praktiskā un produktīvi praktiskā metode, rosinošā un meklējummetode, izskaidrojoši rosinošā un daļēju meklējumu metode) (Albrehta 2001: 75).

Jaunākajās klasēs metodes jādažādo. To, kāda metode izmantojama, atkarīgs no mācību stundas temata, skolēnu vecumposma un attīstības līmeņa (Zelmenis 2000: 111). Tekstveides prasmju attīstīšana ir pakāpenisks process, kas skolotājam ir mērķtiecīgi jāplāno, īpaši domājot par to, kādas metodes ir efektīvākās un skolēniem atbilstošākās.

2.1. Tekstveides prasmju attīstīšanas metodes un metodiskie paņēmieni

Tekstveides prasmju attīstīšana ir nozīmīga, jo rakstīšanai ir audzinoša, attīstoša un izglītojoša nozīme skolēna personības veidošanā. Rakstīšana ir radošs process, kas attīsta jaunrades spējas, pilnveido emocionālo pieredzi, kā arī izkopj gribu. Tas ir arī estētiskās audzināšanas līdzeklis, jo skolēnam jāsaprata un jāvērtē skaistais un cildenais, jāmacās izprast vārda mākslu un, protams, jāizkopj arī savas literārās spējas (Ptičkina 1996: 20–21).

Skolēni apzinās nepieciešamību pilnveidot zināšanas par gramatiku, pareizrakstības un interpunkcijas normām, jo ir nepieciešamība izmantot šīs zināšanas. Radot savu tekstu, skolēns apzinās, ka nepietiek tikai ar zināšanām par to, ko grib pateikt, bet jāzina, kā pateikt. Rakstīšana arī ir domu izteikšana, tikai rakstveidā (Ptičkina 1989: 5; Ptičkina 1996: 21).

Tā kā tā ir radoša darbība skolēnam ir jābūt aktīvam un jājūt vēlēšanās radīt ko jaunu. Tajā pašā laikā tā attīsta domāšanas operācijas, proti, skolēnam ir jāstrukturē, jāizvērtē, jāanalizē, jākonkretizē, jāvispārina novērotais un pieredzētais u. tml. Tas ir veids, kā radoši izpausties un paust savas jūtas, tajā pašā laikā izmantojot uzkrātās zināšanas latviešu valodas apguvē (Felš-Milberga 2002: 4; Ptičkina 1989: 4; Ptičkina 1996: 20).

Vārda mākslas apguve saistāma ar valodas izjūtas attīstību (bieži vien skolēni ļaujas apziņas plūsmai un raksta, bet nepiedomā pie izteiksmes veida un stila – komentārs mans B. B.). Ja skolēnam ir labi attīstīta valodas izjūta, tad skolēns reagēs uz nepareizo, neatbilstošo izteikumu veidojumā un valodas lietojumā. Valodiskā pieredze veidojas, cilvēkam nonākot jaunās saziņas situācijās, tādēļ skolotājam darbības veidi skolēniem jāpiedāvā mērķtiecīgi un pārdomāti (Laiveniece 2013: 69).

Didaktiskā materiāla autore, plānojot mācību stundas par tekstveidi, centās uzdevumus veidot tā, lai skolēni attīstītu savu izteiksmes stilu, neaprobežojoties ar tradicionāliem un neitrāliem vārdiem. Lai attīstītu valodas izjūtu, var izmantot šādus paņēmienus:

- skaļi un loģiski lasīt prozas tekstus;
- dzejas lasīšana, reflektēšana to un citu minitekstu (miniatūras, epifāniju) mācīšanās no galvas;
- darbs ar sinonīmu rindām vai antonīmu pāriem;
- vārddarināšanas vingrinājumi, izmantojot analogijas;
- okazionālismu veidošana;
- darbs ar frazeoloģismiem (Laiveniece 2013: 78);
- izmantot folkloru kā valodas materiālu (Kuzina 2012: 25; Laiveniece 2013: 78).

Darba autore skolēniem aktualizēja frazeoloģismu izmantošanas iespējas, kā arī, mācot par vārda portretu, izmantot mīklām raksturīgās iezīmes. Tika iepļānots laiks, lai skolēni savus darbus lasītu izteiksmīgi un skaļi.

Rakstu runas attīstība notiek mijiedarbībā ar citām runas darbībām (Ptičkina 1996: 4). Lai sekmētu rakstu valodas attīstību, pirmkārt, jau skolotājam jāattīsta skolēnu mutvārdu runa, lai skolēns prastu izmantot leksikas materiālu un sarunāties ar citiem (Kuzina 2012: 26). Rakstu valodas attīstību sekmē arī grāmatu lasīšana, kas paplašina vārdu krājumu, kā arī tekstveides pieredzi (Felš-Milberga 2002: 5).

Skolotāja mērķi ir iemācīt skolēnam pašam veidot loģisku, skaidru un ietekmīgu tekstu (Laiveniece 2011: 53), kā arī sekmēt jaunrades spēju un estētiskās gaumes attīstību (Ptičkina 1996: 22). Domrakstu mācīšanai ir šādi pamatuzdevumi, ko, pēc autores domām, var attiecināt uz jebkuru teksta veidošanu:

- mācīt skolēnus vērot apkārt esošo, gūt pieredzi un to izteikt radošajā darbā, saglabājot radīšanas prieku;
- mācīt izprast valodas tēlainību, kā iedarboties uz lasītāja emocijām, jāmāca ne tikai veidot tekstu atbilstoši tā pazīmēm, bet veidot to tēlainu un interesantu;
- pilnveidot skolēnu teorētiskās zināšanas par tekstu (tematu, virsrakstu, teksta daļām, tipiem);
- attīstīt skolēnu prasmi rakstveidā, loģiskā secībā, citiem vārdiem, sakarīgi, izteikt domas noteikta temata robežās;
- rosināt skolēnus radošai spontānai rakstīšanai;
- rosināt rakstīt dažādu žanru darbus, apgūstot valodas izteiksmes līdzekļus (Laure 1975: 10; Ptičkina 1989: 5–6; Ptičkina 1996: 21).

Lingvodidaktiskā materiāla izstrādē īpaši tika domāts par to, lai mācību saturu un uzdevumus saistītu ar to, kas skolēniem ir tuvs un saprotams.

Metodiķe Ā. Ptičkina norāda divus mācību virzienus skolotājam:

- darbs, kas veicams, lai pilnveidotu skolēnu izpratni par teksta tematu, galveno domu, saturu un struktūru;
- darbs, kas saistās ar valodas līdzekļu būtības un nozīmes izprašanu, kā arī skolēnu aktīvas runas attīstīšanu (Ptičkina 1996: 11).

Viena no metodēm tekstveides prasmju attīstīšanai ir lingvistiski uzdevumi. Metodiķe A. Laure vingrinājumus pēc didaktiskā mērķa iedala: vingrinājumos ar vārdu un teikumu (darbs ar cita autora tekstu), rakstu darbos (teksta veidošana) (Laure 1975: 10).

Rakstu darbi tiek iedalīti vēl sīkāk – leksiski, ortogrāfiski, gramatiski stilistiskos vingrinājumos (darbs ar cita autora tekstu); skolēnu stāstījumi par tematu, kurā atspoguļo kādu valodas parādību; sacerējumi (teksta veidošana) (Laure 1975: 42–43).

Lai skolēnam uzdevums būtu labāk izprotams, lai rosinātu skolēnus domāt, ieteicams uzdevumu norādēm pievienot jautājumus, uz kuriem skolēniem jārod atbilde (metode – jautājumi un atbildes). Jautājumi par būtisko informāciju palīdz jēgpilni apgūt un izprast tekstu, jo lasītājam, meklējot atbildes, liek domāt par to, kas ir saprasts. Tos vēlams dot pirms lasīšanas (Laiveniece 2011: 42; Ptičkina 2006: 34).

Darbs ar tekstu, teksta informāciju ir viens no komponentiem, kas veido mācīšanās kompetenci. Tā ir intelektuāla teksta pārstrāde, lai bagātinātu savu pieredzi, izvērtētu jauno informāciju un radoši to izmantotu (vairāk par mācīšanās un teksta apstrādes paņēmieniem sk. Ptičkina 2006: 32).

Darbā ar tekstu skolēni, pirmkārt, var veikt teksta analīzi. Tā ir mērķtiecīga darbība, piemēram, skolēnam jāizpēta, jāsalīdzina, jāatrod, jāpierāda, jānosaka, jāsakārto u. tml. Uzdevumā var tikt ietverti vairāki mērķi (Laiveniece 2011: 42). Teksta analīze ietver vairākus uzdevuma veidus:

- Pārbaudīt, vai skolēni izpratuši teksta saturu. Šajā sakarā parocīgi izmantojami jautājumi (Laiveniece 2011: 43).
- Teksta galvenās domas noteikšana. Skolotājs veido skolēnos ieradumu pirms rakstīšanas procesa tikt skaidrībā par to, kas ir galvenā doma, ko skolēns vēlas tekstā paust (Ptičkina 1989: 8; Ptičkina 1996: 23). Arī galvenā teikuma atrašana katrā teksta daļā vai rindkopā, ap ko izvietojas pārējie teikumi (Laiveniece 2011: 43).
- Skolēni arīdzan vingrinās tekstā saskatīt ievadu, galveno daļu, nobeigumu, analizē, kas tajās izteikts, izsaka domas par to, kāpēc katra no šīm daļām nepieciešama (Ptičkina 1989: 14–15). Labs paņēmiens ir shematisku attēlu izveide (taisnstūris ar robiņu kreisajā stūrī, lai norādītu atkāpi), plāna punktu formulēšana atbilstoši teksta uzbūvei (Laiveniece 2011: 42–43).
- Saskatīt un vērtēt valodas līdzekļus, kas izmantoti tekstā gan leksiskā, gan sintaktiskā līmenī (Laiveniece 2011: 43).
- Atbilstoši teksta stilam un/ vai žanram noteikt teksta pazīmes (Laiveniece 2011: 43).

Otrkārt, darbā ar tekstu analīze pāriet sintēzē, kas ir augstāks domāšanas līmenis. Tas nozīmē, ka skolēnam ir jāizveido, jāprognozē, jāformulē, jākonstruē u. tml. Iespējami šādi uzdevuma veidi:

- Skolēni saskata sakarības starp teksta virsrakstu, tematu un galveno domu, vērtējot to atbilstību vai arī, ņemot vērā šo sakarību, pats formulē virsrakstu, tematu vai galveno domu (Laiveniece 2011: 43–44). Iespējamas arī uzdevuma varianti, piemēram, esošo virsrakstu nomainīt pret citu vai izvēlēties no piedāvātajiem virsrakstiem, pamatojot savu izvēli. Tematu un virsrakstu skolēni var noteikt ne tikai tekstam, bet arī attēlam, ilustrācijai u. tml. Var veidot zīmējumu par tematu. Iespējams arī šāds uzdevums – salīdzināt divus fragmentus, no kuriem viens ir teksts, bet otrs nav. Skolēniem jānosaka, kurš ir teksts, jāpamato sava atbilde, bet otrs fragments jāpārveido tā, lai tas būtu teksts (Ptičkina 1989: 14–15; Ptičkina 1989: 27–28).
- Izmantot metodi *Prognozēšana*, lai izteiktu viedokli par teksta izveides mērķi (Laiveniece 2011: 45).
- Uzrakstīt tekstam epigrāfu, formulējot to saviem vārdiem vai atrodot domugraudu, parunu, sakāmvārdu, dzejoli vai tautasdziesmu (Laiveniece 2011: 45).
- Izstrādāt teksta plānu, izvirzot plāna punktus vai galvenos teikumus (Laiveniece 2011: 45).
- Aizstāt vārdus, frāzes vai frazeoloģismus ar sinonīmiem, vingrināties vienu un to pašu domu izteikt dažādi (Laiveniece 2011: 45).

Treškārt, darbā ar tekstu tiek veikta arī tā pārstrādāšana. Šādam nolūkam labāk izvēlēties skolēnu veidotus tekstus. Teksta pārstrādes mērķis ir tekstu uzlabot, pilnveidojot satura izklāstu, valodisko noformējumu, iederīgi papildinot ar citātiem, pārveidojot teikumus (Laiveniece 2011: 46). Pie šīs grupas pieskaitāmi arī citi uzdevumi:

- Pārveidot tekstu citā gramatiskajā laikā, iegūstot citādāku noskaņu, vai citā personā, pārveidot darbības vārdu formas, teikumu konstrukcijas (Laiveniece 2011: 46–47).
- Pārveidot teksta saturu tā, lai tas atbilstu citam funkcionālajam vai emocionāli ekspresīvajam stilam. Visvieglāk šādas izmaiņas ir veikt, pārejot no sarunvalodas uz publicistiku, no publicistikas uz daiļliteratūru, bet plašas izmantošanas iespējas ir humoristiskā, ironiskā, satīriskā stila izteiksmes līdzekļiem (Laiveniece 2011: 46–47).

Ceturtkārt, darbā ar tekstu veic atstāstīšanu un teksta papildināšanu, proti jauna teksta veidošana, izmantojot jau gatavu tekstu, tajā skaitā tekstu žanriskie pārveidojumi, kā arī teksta papildināšana (Laiveniece 2011: 48–49).

Iespējams papildināt gan pabeigtu tekstu, gan teksta atsevišķas daļas. Papildinājumi var būt saturiski (personas portrets, darbības detaļas, izteiksmes līdzekļi u. c.), kā arī attiekties uz teksta uzbūvi, proti, kādas trūkstošas teksta daļas sarakstīšana. Skolēnus jā māca nepārspīlēt ar šo līdzekļu lietojumu. Ja skolēniem ir uzdevums uzrakstīt teksta daļu, vēlams izvēlēties tādu

teksta fragmentu, kas rosina ziņkāri, vēlmi noskaidrot, kā sižets attīstīsies. Taču skolēniem turpinājums jārada pašiem. Pēc tam to var salīdzināt ar autora oriģinālu un izteikt vērtējumu par to, kurš no variantiem ir interesantāks (Laiveniece 2011: 48–49).

Skolēniem pirms savu tekstu radīšanas var noderēt konkrēts teksta paraugs un tā atdarināšana, kas ir tikai normāls sagatavošanās posms pirms sava radošā teksta sacerēšanas (Laiveniece 2010: 286). Rakstot atstāstījumu, tajā pašā laikā veicot reproduktīvo un radošo darbību, skolēni tekstu mācās izklāstīt secīgi, loģiski, ievērot gramatikas normas un rakstīt stilistiski pareizi, vingrinās lietot vārdus atbilstošā nozīmē. Ja tiek atdarināt mākslinieciski augstvērtīgs darbs, skolēni mācās arī lietot tēlainos izteiksmes līdzekļus un teicienus savā runā. Lai reproducētu informāciju skolēniem cita autora domas jāatveido, izmantojot vārdu krājumu, teikumu konstrukcijas, domu sasaistes līdzekļi. Tiek bagātināta arī emocionālā pieredze, līdzpārdzīvojot literārajiem varoņiem (Ptičkina 1996: 5). Sīkāk par atstāstījumiem sk. Ā. Ptičkinas grāmatā „Rakstveida atstāstījumi un domraksti sākumskolai” (Ptičkina 1996).

Viena no galvenajām metodēm tekstveides prasmju attīstīšanai, protams, ir sava **teksta veidošana**, kad vairs netiek izmantots paraugs (Laiveniece 2011: 52). Lai skolēnus motivētu, skolotājs var izmantot gan uzmundrinājumus, gan iedrošinājumus, gan uzslavas par to, kas ir izdevies u. c. paņēmienus, kas pielāgoti skolēnu individuālajām vajadzībām, bet kritiku par darbiem, kas nav tik izdevušies, jānācās izteikt saudzīgi (Kuduma 2011: 67–68).

Skolēni **veido plānu** gan lasāmajiem tekstiem, gan tekstam, kuru skolēns rakstīs pats. Tā skolēns apgūst prasmi strukturēt tekstu loģiskās, norobežotās daļās (plāna punktus). Tas izklāsts ir secīgs, loģisks un mērķtiecīgs, jo skolēns jau pirms rakstīšanas ir plānojis teksta saturu, kompozīciju, izklāsta secību. Izvērstākā plāna skolēni raksta apakšpunktus ievadam, galvenajai daļai, nobeigumam. Plāna punktus var rakstīt arī jautājumu formā (pirmajās sākumskolas klasēs) (Ptičkina 1989: 8–10; Ptičkina 1996: 24–25).

Plāna izstrādei var izmantot metodes *Prāta vētra*, *Ideju tīkls*, lai izteiktu idejas, tās izvērtētu (Stikute 2002: 30, 33).

Prakse apliecina, ka tie teksti, kas veidoti pēc plāna, ir apjomā plašāki, saturā atklājas vairāk domu, striktāk ievērota secība. Ā. Ptičkina gan uzsver, ka katrreiz plāns nav jāatspoguļo rakstveidā, ka ir jāizveido ieradums plānošanu veikt automātiski (Ptičkina 1989: 8–10; Ptičkina 1996: 24–25). Pētījumā par izglītības faktoru ietekmi uz radošo rakstīšanu tika secināts, ka tie skolēni, kuri tikai dažreiz veidoja teksta uzmetumu vai to nekad neapsrieda ar skolotāju, uzrādīja zemākus rezultātus radošajā rakstīšanā. (Saylik 2013: 111)

Darba autore pēc vidusskolas praksē novērotā secināja, ka tikai daži skolēni spēj izveidot strukturētu tekstu, secīgi izklāstot un argumentējot savas domas. Lielākoties bija vērojama rakstveida apziņas plūsma, kas radīja iespaidu, ka skolēns īsti pats nav skaidrībā par

to, ko gribējis ar savu tekstu pateikt, turklāt tikai apgalvo, bet nespēj pierādīt. Lai sasniegtu tādu līmeni, par kādu runā Ā. Ptičkina, plānošanas prasmju attīstīšanai sākumskolā un pamatskolā būtu jāpievērš daudz vairāk uzmanības un jāvelta tam vairāk laika.

Pēc autore pieredzētā notiek tieši otrādi. Iespējams, tas ir viens no iemesliem, kāpēc tekstveides prasmju attīstība ir apstājusies un skolotājam pamatlietas par tekstveidi (piemēram, teksta daļu ievērošana un izveide) jā māca vēl pat vidusskolā, neraugoties uz to, ka Vispārējās vidējās izglītības latviešu valodas mācību priekšmeta standartā norādīts, ka šādām prasmēm jābūt, beidzot 6. klasi (Standarts 2013). Apzinoties plānošanas nozīmi un ietekmi uz teksta kvalitāti, didaktiskā materiāla autore mācību uzdevumos ietvēra arī teksta plāna izstrādi pirms teksta rakstīšanas.

Tajā pašā laikā Ā. Ptičkina uzsver, ka ieteicams skolēniem dot iespēju domas rakstveidā izteikt spontāni, nesagatavoti, lai sekmētu jaunradi un lai skolēni iesaistītos daudzveidīgā darbībā. Plāns nav nepieciešams arī īsa apjoma stāstījumiem vai daiļdarbu sacerēšanā (Ptičkina 1996: 4, 24).

Svarīga ir arī uzrakstītā melnraksta labošana. Lai tas būtu vienkāršāk, skolotājs var dot rakstveida norādes, pēc kurām skolēns pats novērš trūkumus savā darbā, norādītu uz to, kas pilnveidojams skolēnam pašam, nevis izdarītu to viņa vietā (Ptičkina 1989: 23). Tekstu autors analizē saturu, uzbūves un valodas aspektā, precīzāk, vai saturs ir atbilstošs tematam, gana detalizēti atklāts, radošs un pauž autora domas, vai darbs atbilst domraksta tipam, vai nav radušās stila, pareizrakstības vai pieturzīmju lietojuma kļūdas (Lāce 2011: 7). Tīrrakstu skolēni var rakstīt gan mājās, gan skolā (Ptičkina 1989: 26). Pārstrāde ir nozīme tikai tad, ja skolēnam ir priekšstats par to, kādam vajadzētu būt rezultātam (Skalberga 2011: 47–48).

Papildus var izmantot arī metodi *Autorkrēsls*, jo tā piemērota rakstītprasmes attīstīšanai. Skolēni izvēlas tēmu, plāno savu tekstu, labo savu un klasesbiedru darbus, uzstājas un vērtē (Stikute 2002: 38).

Skolēnu tekstveides prasmju attīstīšana ir ilgs un komplekss darbs. Tam jānotiek mērķtiecīgi. Skolotājam jādomā par to, lai uzdevumi darbā ar tekstu un tekstveidē būtu pēctecīgi, jāņem vērā skolēnu vecums, dzimums un intereses, jā piedāvā dažādu žanru un veidu teksti, jāizstrādā sava sistēma. Turklāt izstrādātā sistēma vairāku gadu laikā jāpilnveido, bet tas viss tiek darīts ļoti nozīmīga mērķa īstenošanai (Laiveniece 2011: 53).

Ņemot vērā valodnieku, pētnieku un praktiķu ieteikumus par metodēm, kādas izmantot skolēnu tekstveides prasmju attīstīšanai, darba autore arī mācību stundās iekļāva teksta analīzi, lai apgūtu teorētiskās zināšanas par tekstu un tekstveidi un tās mācītos izmantot, plāna izstrādi, teksta veidošanu, dažādas ierosināšanas paņēmienus (attēlus, skaņdarbus u. tml., situācijas u. tml.)

Rakstīšana ir radošs process, tādēļ skolotājam jārada īpaši apstākļi un jāizmanto atbilstošas metodes un metodiskie paņēmieni, lai rosinātu skolēnus radošajai darbībai.

2.2. Radošās rakstīšanas veicināšanas metodes

Latviešu valodas un literatūras mācību procesā viena no radošās darbības izpausmēm ir radošā rakstīšana, kas saistās ar domrakstu veidošanas apguvi, ar skolēnu jaunrades un motivācijas veicināšanu, taču radošā rakstīšana ir problemātisks un grūts process, jo skolēnus vairs nav tik viegli rosināt radošajai darbībai, radošam domāšanas procesam, kad jāiesaistās emocionālā līdzradīšanā un jaunradīšanā, jātver radošie impulsi. Radošā rakstīšana ir tas pats, kas oriģināls domāšanas veids, spēja jau zināmo uzlūkot citādāk (Kuduma 2011: 56–57). Radošā rakstīšana ir ļoti būtiska skolēnu personības attīstībā, tāpēc skolēni jāmotivē radoši rakstīt jebkurā laikā, vietā un veidā, jo tā skolēns iepazīst savu potenciālu, dvēseli un to attīsta (Kuduma 2011: 59).

Didaktiskā materiāla autore uzskata, ka spēja radīt radošu tekstu, ar to saprotot domas oriģinalitāti, oriģinālus tēlus, tēlainu un precīzu valodu, interesantas detaļas, ir viena no svarīgākajām prasmēm tekstveidē, un darba autore to centās veicināt, izvēloties gan interesantus tematus rakstīšanai, dodot piemērus un paraugus, gan skolēnus dažādos veidos rosinot.

Radošums ir emocionālās attieksmes un spēju kopums, kas rosina radošas domas, iztēli un idejas. Radošā procesā tiek izmantota intuīcija jeb spēja izdarīt pamatotus secinājumus no neliela faktu daudzuma, kā arī nejauši saskatītas sakarības. Prāts apstrādā neverbālo, vizuālo informāciju (grafiskās un telpiskās mākslas). Radošās un tēlainās domāšanas, kā arī intelekta attīstības līmeni apliecina spēja iztēloties, kas ir daudz svarīgāk par ierobežotajām zināšanām (Kuduma 2011: 57).

A. Kuduma atzīst, ka skolēni radošus darbus raksta par maz, kā arī radošajai rakstīšanai atvēlēts pārāk neliels stundu skaits, turklāt skolotāji ne vienmēr to pilnvērtīgi izmanto. Radošās rakstīšanas metodika saistāma gan ar skolēnu motivēšanu, gan sagatavošanu radošajam rakstīšanas procesam, lai no klasiskiem domrakstiem taptu saturā un formā brīvi jaunrades darbi, kā arī skolēnu mācētu rast iedvesmu (Kuduma 2011: 56).

Domāšana nav nodalām no emocijām un izjūtām, jo cilvēka uzvedības pamatā ir emocijas, jūtas un kaislības (Fišers 2005: 83). Tāpat nozīmīga ir arī asociatīvi tēlainā domāšana (Kuduma 2011: 59). Darba autore secināja, ka, lai aktivizēti skolēnu radošo domāšanu (sīkāk par radošo spēju attīstīšanu skolā sk. Valbis 2005: 52–73), kas tekstveidē tik

ļoti nepieciešama, mācīšanās procesā jācenšas izmantot tādas metodes, metodiskos paņēmienus un mācību līdzekļus, kas iedarbojas uz skolēnu emocionālo un jūtu pasauli, rada asociācijas, piemēram, izmantot mūziku, attēlus, uzdevumus veidot tā, lai skolēniem būtu iespēja izmantot viņu pieredzi, īpaši saistībā ar skolēniem aktuālām un interesējošām tēmām.

Radošai darbībai ir nepieciešami īpaši apstākļi, ko var panākt kaut vai ļaujot izvēlēties ērtu vietu rakstīšanai un citus pieejamos resursus. Svarīga ir atklāta un labvēlīga gaisotne, lai skolēniem raisītos idejas, viedokļi un ierosinājumi, lai rakstīšana būtu nevis skolotāja noteikts uzdevums, bet balstīta uz pašierosmi (Felš-Milberga 2002: 5; Ptičkina 1996: 38). Radoša darbība var notikt, izjūtot psihisko drošību, kas paredz pašvērtējuma veicināšanu, pieņemšanu, neaizvainošānu, kā arī psihisko brīvību (Kuduma 2011: 71).

Šī iemesla dēļ darba autore ļāva skolēniem justies ērti, radīja labvēlīgu atmosfēru, centās novērst troksni, ļāva skolēniem iedvesmoties, aplūkojot attēlus internetā vai klausīties austiņās mūziku, vārdu sakot, radīja komfortablus apstākļus un ļāva skolēniem izmantot viņiem piemērotāko pieeju radošajam procesam.

Svarīgi, lai skolotājs rosina skolēnus radošajai darbībai, radot skolēniem iespēju raisīt asociācijas (Ptičkina 1989: 11). Skolotājs kā mākslinieks izmanto dzeju, attēlus, priekšmetus, gleznas, to reprodukcijas, dziesmu un citus resursus un rada noskaņai atbilstošu ainavu, motīvu. Kad ir radīta īpašā noskaņa, skolēni ir gatavi rakstīt. Skolēnos radošumu var atraisīt, ja skolotājs pats parāda sevi kā radošu cilvēku, no kā var mācīties, iedrošināties (Kuduma 2011: 66, 70). Viens no paņēmieniem, kā to paveikt, uzdodot skolēniem veidot tekstu par kādu virsrakstu, kuru skolēns var pats interpretēt. Ierosmei var papildus dot kādu ievadfrāzi vai fragmentu, bet tad skolēnam temats un virsraksts jāformulē pašam (Ptičkina 1989: 7; Ptičkina 1996: 23).

Ieteicams izvēlēties konkrētus, bērnu interesēm un pieredzei atbilstošus tematus, lai radītu iespēju smelties idejas no pašu piedzīvotā, redzētā, izjustā (Ptičkina 1989: 7; Ptičkina 1996: 22). 2011. gadā Lietuvā tika veikts pētījums par izglītības faktoru ietekmi ir skolēnu radošo rakstītprasmi. Tā rezultāti apliecināja to, ka tie skolēni, kuri varēja izvēlēties tematu, rakstīja par aktuāliem vai izdomātiem notikumiem, uzrādīja labākus rezultātus radošajā rakstīšanā (Saylik 2013: 111).

Lai attīstītu prasmi rakstīt radoši, jāpiedāvā arī radoši tekstveides uzdevumi. Dažādas idejas var smelties gan Ā. Ptičkinas grāmatā „Rakstveida atstāstījumi un domraksti sākumskolai”, gan Ē. S. Andersena grāmatā „Ietērp vārdos savu pasauli”. (Andersens 1995; Ptičkina 1996: 40–41)

Tikpat svarīgi ir zināt uztveres tipus (vizuāli, audiāli u.tml). Iespējams pat rosināt un stimulēt kinestētiskus, izvēloties lomu spēles, visdažādākās kustību, vietas, stāvokļu maiņas.

Vērts izmantot arī neparastākas metodes, piemēram, ieklausīšanās klusumā, klusās skaņās, saredzēt tumsā, sataustīt neesošo (Kuduma 2011: 61–66) Tas ir iemels, kādēļ didaktiskā materiāla autore stundās izmantoja gan uzskates līdzekļus, gan skaņdarbus, gan taustāmus un sasmaržojamus objektus (īpaši mācību stundā par sajūtu gleznām).

A. Kuduma izvirza vairākus ieteikumus, kā motivēt skolēnus, kādas metodes un tehnikas izmantot, lai veicinātu radošo rakstīšanu:

- mācīt, ka rakstīšana ir vingrināšanās, subjektīvs process, kas palīdz ielūkoties savā iekšējā pasaulē;
- iedrošināt skolēnus rakstīt prieka pēc, pakāpeniski mācot principus, kas jāievēro tekstveidē;
- izmantot automātisku domu pierakstīšanu, lai ļautu eksperimentēt un mācītu atraisīt savas domas, ne tik daudz domājot par to, ko drīkst rakstīt un ko nē;
- svarīgas ir pirmās domas un sajūtas, kas rodas pirms rakstīšanas;
- rakstot par redzēto, dzirdēto, izjusto, izteikties konkrēti, iztēles procesā iesaistot visas maņas;
- ievērot rakstīšanas regularitāti, lai šis process kļūtu par nepieciešamību;
- eksperimentēt, rakstot uz dažādiem materiāliem (arī dabas), jebkādas situācijās un vietās, jo ārējie apstākļi (arī klasē) ietekmē domāšanu;
- apkopot oriģinālas domas un izstrādāt tematus rakstīšanai;
- izmantot asociatīvus vingrinājumus, veicinot radošumu un spēju izteikties metaforās;
- rosināt rakstīt gan saistītus tekstu, gan nesaistītā valodā veidotus tekstus, piemēram, komplimentus, sapņus, klusās sarunas, mīlestības vēstules u. tml.;
- izmantot jautājumus par lasītiem tekstiem, lai rastu ierosmi savam darbam;
- rosināt skolēnus iejusties, iztēloties, atklāt savas emocijas un pārdzīvojumus, interpretējot cita autora tekstu un izmantojot to savai jaunradei (Kuduma 2011: 76–79).

Izmantojot dažādas metodes un pakāpeniski virzot skolēnu darbību, top skolēnu pašu radīts teksts, kas skolotājam jāizvērtē, taču tas ir problemātiski, ņemot vērā, ka tas ir radošs darbs un ka skolotājam pašam jāizvirza kritēriji, pēc kuriem vērtēt tekstu.

2.3. Tekstveides prasmju vērtēšanas paņēmieni

Lai attīstītu skolēnu rakstītprasmi, skolēnu darbība un rezultāti jāanalizē un jāvērtē regulāri un savlaicīgi (Kuduma 2011: 67). Jo vairāk skolotājs strādā ar skolēnu kļūdu analīzi, jo skolēns tās vieglāk pamana un izprot (Skalberga 2011: 53).

Lai skolēni izjustu gandarījumu par uzrakstīto tekstu, lai mācītos no citiem un iedvesmotos rakstīt vēl radošāk, vēlams veltīt kādas 10–15 minūtes tam, lai lasītu klasē skaļi skolēnu darbus, tos analizētu, jo skolēnam pat mazākais panākums un pozitīvs novērtējums var radīt mācību motivāciju, stiprināt ticību saviem spēkiem un neļauj zust interesei un gribai rakstīt. Ā. Ptičkina gan uzskata, ka jālasa gan veiksmīgākie, gan ne tik veiksmīgie domraksti, nenosaucot vārdā autoru (Ptičkina 1989: 25–26), bet, pēc autores domām, skolēnam, kuram domrakstu nav izdevies uzrakstīt tik labi, varētu būt nepatīkami tas, ka viņa darbs tiek lasīts kā paraugs neveiksmīgam domrakstam. Lai uzlabotu tekstu, var izmantot „rakstīšanu pār”, kad viens no skolēniem ir rakstnieks un otrs redaktors, kas iesaka, ko varētu uzlabot. Skolotājam jārada tāda gaisotne, lai skolēns nebaidās kļūdīties (Kuduma 2011: 70).

Rakstīšanas procesu var veicināt arī ar mutiskiem vai rakstiskiem komentāriem par konkrētā skolēna darbu, uzsverot veiksmes, bet to, kas nav tik veiksmīgi izdevies jāformulē kā jautājums (Skalberga 2011: 53).

Pastāv dažādi vērtēšanas kritēriji, kuri jāizvirza, ņemot vērā teksta funkcijas, komunikatīvo situāciju un adresanta priekšzināšanas. 80. un 90. gadu metodikā tiek izvirzīti šādi kritēriji:

- temata atklāsmes pilnīgums, satura atbilstība tematam;
- loģiska secība, izklāsta plānveidīgums,
- satura atbilstība teksta tipam;
- galvenās domas atklāsmes;
- izmantotais vārdu krājums (tēlainība, atbilstība saziņas situācijai);
- sintaktiskās īpatnības (teikumu uzbūves dažādība, teikumu saistījums);
- pareizrakstība un interpunkcija;
- teksta apjoma ievērošana;
- noformējums (kaligrāfija, atkāpes, virsraksta novietojums) (Ptičkina 1989: 23).

Jāpiebilst, ka kaligrāfiju mūsdienās vairs neņem vērā kā vērtēšanas kritēriju, kaut gan vajadzētu, jo skolēnu rokraksts kļūst arvien nesalāsāmāks (komentārs mans – B. B.).

D. Laiveniece norāda uz vēl vienu būtisku problēmu – teksta apjomu mērīt nevis pēc loģikas, bet vārdu skaita. Skolēni dara visu (liekvārdība, tukšvārdība, frāžainus, šablonisms), lai viņu teksts atbilstu vārdu skaitam (Laiveniece 2011: 37).

Darba autore šo problēmu centās risināt, skolēniem norādot samērīgu vārdu apjomu, minimālo vārdu skaitu, kas jāievēro teksta veidošanā, savukārt nenorādīja vārdu skaita maksimālo robežu, jo lielai daļai skolēnu ir spēja izteikties (gan mutvārdos, gan rakstveidā) plaši, tajā pašā laikā veidojot saturīgu tekstu, tādēļ svarīgi attīstīt skolēnu potenciālu, nevis to graut, atņemot punktu skaitu par to, ka skolēns nav iekļāvis skrupulozi noteiktā apjomā.

Cīrihes didaktisko pētījumu rezultātā tika izvirzītas vairākas būtiskas atziņas attiecībā uz teksta vērtēšanu:

- teksts vērtējams pēc tā, kā tas virza lasītāja uztveri;
- pēc teksta nevar viennozīmīgi spriest par tā autora domām, jo tās ne vienmēr izdodas atspoguļot izteikt tā, kā iecerēts;
- skolēnu rakstīšanas stils mūsdienās ir līdzīgs sarunvalodas stilam (Skalberga 2011: 48).

Izstrādātajā Cīrihes teksta analīzes shēmā izvirzīti **piecas vērtēšanas kategorijas**:

- vispārīgs teksta atspoguļojums (teksta mērķtiecīgums, saturīgums, apjoms, vārdu krājums, izmantotie valodas līdzekļi un sintaktiskās konstrukcijas);
- valodas normu ievērošana: pareizrakstība, pieturzīmju lietojums, teksta uzbūve, kā arī morfoloģijas, sintakses un semantikas zināšanu izmantošana);
- funkcionalitāte (lasītāja virzīšanas meistarība, galvenās domas uztveramība, autora komunikatīvais nolūks, temata izklāsts, implicitātes un eksplīcītātes līmenis, valodas līdzekļu lietojums);
- estētiskums (autora uzdrīkstēšanās formas un satura ziņā, pieļaujot neveiksmi);
- saturiskais nozīmīgums (Skalberga 2011: 48).

Vērtēšanas kritēriju shēma nav obligāti noteikta, skolotājs tos var pielāgot savām vajadzībām. Jāizvēlas tāds kritērijs, kas attīsta tekstveides prasmes, tādēļ jāatceras, ka kritērijiem jābūt skolēnu vecumposmam atbilstošiem. Ieteicamais skaits 10–15 kritēriji (Skalberga 2011: 48).

Pretēju viedokli šajā sakarā pauž A. Kuduma, apgalvojot, ka nevajag vienmēr vadīties pēc racionāli formulētiem kritērijiem, skolēnu veiksmes atspoguļojot „bezkaislīgajā desmit ballu vērtējuma sistēmā”. Skolotājam arī vērtējot būtu jābūt radošam, veidojot oriģinālu vērtēšanas sistēmu (Kuduma 2011: 67–68).

Svarīga ir atziņa, ka pēc viena teksta nevar izdarīt secinājumus par rakstīšanas kompetenci, jo kvalitāti var ietekmēt daudzi citi faktori, piemēram, uzdevuma izpratne, laika trūkums, slikts noskaņojums. Drīzāk par rakstītprasmi var spriest pēc veiksmīgi izstrādātiem tekstiem. (Oriģinālavots: Becker-Mrotzek, Bottcher 2008; citēts pēc: Skalberga 2011: 50–51)

3. IZMĒĢINĀJUMDARBĪBĀ IESAISTĪTO SKOLĒNU PEDAGOĢISKAIS RAKSTUROJUMS

Izmēģinājumdarbībā piedalījās 6. klases skolēni. Klasē vērojams līdzsvars – no 22 skolēniem 11 ir meitenes un 11 zēni. Skolēni šajā vecumā atrodas jaunāko pusaudžu periodā jeb agrīnās jaunības periodā (Zelmenis 2000: 66). Šajā periodā skolēni piedzīvo vairākas būtiskas pārmaiņas, un skolotājam ir jābūt zinošam par to, kas notiek ar skolēnu personības un kognitīvo attīstību, lai izprastu skolēnu uzvedību, rastu atbilstošu pieeju mācību procesā un spētu atbalstīt un saprast skolēnu šajā dzīves posmā.

Pusaudžiem vēlreiz jāsaprotas ar agrākos gados emocionālajā, kognitīvajā un sociālajā sfērā piedzīvoto (Eriksons 1998: 101). Jo vairāk grūtību ir bijuši šajā sakarā, jo vairāk tas parādās pusaudžu vecumā. Pusaudžu vecumā izveidojas personības pamatiezīmes un vērtības. Pusaudzi raksturo negatīvisms, opozīcija un nepakļaušanās. Šajā vecumā skolēni attīstās sociāli, piedzīvo pubertāti, nostiprinās pašvērtējums un identitāte. Identitāte un sociālā loma ideālā gadījumā būtu jāatrod pusaudžu perioda laikā (Svence 1999: 120).

Pusaudžu spējas skolā pilnveidojas. Skolēni spēj izvirzīt hipotēzes, apgūt jaunus un abstraktus jēdzienus (Svence 1999: 126–127). Dažus jēdzienus skolēni var vēl neizprast, bet parādās domāšanas kritiskums. Skolotājam jābūt ļoti pacietīgam, lai pusaudzis saviem spriedumiem rastu pamatojumu (Jurgena 2010: 81–82). Arvien lielāka nozīme ir pašizziņai, paškontrolei, skolēnam ir pa spēkam pēc noteiktām pazīmēm izvēlēties atbilstoši vienu no vairākiem variantiem, improvizēt, eksperimentēt, lai meklētu savu patiesību un plānot savu darbību (Svence 1999: 126–127)

Nozīmīgāka kļūst loģika un griba atmiņas procesos, kas ir pamatā intelektuālajiem procesiem. Vispārīgās intelektuālās spējas attīstās, var spriest arī par abstraktām idejām, izvērtēt alternatīvas. Skolēns pats meklē jauno, pašizglītojas. Lai iegaumētu, meklē loģiskas kopsakarības, izmanto loģiskās domāšanas operācijas. Dominē mehāniskā atmiņa. Tas, kas netiek iegaumēts, bieži paliek neizprasts (Svence 1999: 126–127). Skolēni atrodas formālo operāciju stadijā, kad ir spēja abstrakti domāt, risināt loģiskus uzdevumus, domāt par nākotni, apspriest un risināt ētiskas un tikumiskas dabas problēmas, spēj veikt ievērojamu analīzi un sintēzi, taču vēl efektīvāk tas notiek skolotāju virzībā (Jurgena 2010: 69, 81).

Šīs īpatnības dēļ darba autore mācību stundu sākumā vai beigās atvēlēja laiku tam, lai skolēni reproducētu informāciju, uzdodot jautājumus par būtiskāko, kas būtu jāatceras, kā arī katru reizi atkārtoja svarīgu informāciju, kad skolēniem tā bija jālieto, piemēram, pirms apraksta rakstīšanas tika pārrunāts, kas obligāti ir jāievēro pirms rakstīšanas un rakstīšanas

procesā. Lai skolēni gūtu zināšanas, apzināti tika ietverti uzdevumi, kuru veikšanā bija jāizmanto loģiskās domāšanas operācijas – analizēšana, salīdzināšana, secināt, vispārināt u. c.

Notiek arī garīgo spēju attīstība, ko veicina grāmatu lasīšana, televīzijas pārraides un radio (Zelmenis 2000: 66–67). Skolēniem 5.–9. klasē tiek veidoti un nostiprināti radošās rakstīšanas pamati (Kuduma 2011: 57). Darba autore sarunā ar skolotāju, kas klasi mācījusi piecus iepriekšējos gadus, uzsvēra, ka klasei ir liels potenciāls attiecībā uz radošo darbību, ka skolēni tika iesaistīti dažādos radošajos darbos, piemēram, TV pārraides vadīšanā mācību stundas ietvaros u. tml. To pašu apstiprina arī klases audzinātāja un šī brīža latviešu valodas un literatūras skolotāja, kas strādā šajā klasē, jo skolēni ir aktīvi, nebaidās paust jaunas idejas, turklāt viņiem šādas iespējas tiek radītas, piemēram, ir notikusi skolēnu pašu domātu spoku stāstu stunda, teiku sacerēšana, uzstāšanās ar anekdošu stāstīšanu, intervijas veidošana žurnālam, etižu izspēle u. tml.

Skolotāja, kas skolēnus mācīja līdz 5. klasei atzina to, ka liela nozīme ir vecāku atbalstam, proti, cik vecāki rosina bērnus lasīt un rakstīt, cik vecāki spēj palīdzēt bērnam mācīties, kā arī vecāku interese to darīt. Attiecībā uz šo klasi skolotāja, kā arī klases audzinātāja atzina, ka daļa klases vecāku ir pasīva un nesatraucas par sekmēm vai mācību problēmām.

Lai novēstu būtiskas mācību problēmas, skolotājam jāreķinās ar to, ka skolēnu domāšana vēl ir ļoti konkrēta, uzmanība vēl ir nenoturīga (Zelmenis 2000: 66–67). Skolotājam visvairāk jāpiepūlas ar 5.–9. klašu skolēnu uztveres stimulēšanu un ierosināšanu, jo šiem skolēniem ir sarežģīts, tradicionālajai skolai nepiemērots uztveres mehānisms, tādēļ skolotājam ir jāizmanto plašs metožu un metodisko paņēmienu klāsts, jādažādo un jāvariē (Kuduma 2011: 64). Darba autore secina, ka, formulējot uzdevumu apraksta veidošanai, jāpielāgo gan apraksta temati, gan stils.

Pakāpeniski skolēnu uzmanība kļūst tīšāka, daudzpusīgāka, plānveidīgāka. Lai veicinātu skolēnu uztveri, vēlams izmantot uzskates materiālus, jo labāk tiek uztverts tas, ko var iztēloties (Jurgena 2010: 80–81). Darba autore secina, ka svarīgi ir skolēniem dot ļoti konkrētas norādes un rādīt attēlus, uzdevumiem piešķirt paraugus, piemērus, izmantot datorprezentāciju u. tml.

Pusaudzīem raksturīga vēl kāda īpatnība. Viņiem ļoti rūp tas, kā viņus uztver apkārtējie (Eriksons 1998: 101). Notiek apziņas maiņa par sevi, jo notiek fizioloģiskās pārmaiņas, nozīmīgs kļūst ārējais izskats. Pusaudzis piedzīvo hormonu vētras, bet vienā brīdī sāk sevi izjust kā pieaugušo, tādēļ par autoritāti kļūst nevis pieaugušais, bet vienaudzis, tādēļ mainās attieksme pret skolu un mācībām. Skolēns var pārņemt vienaudžu grupas viedokli. Var būt arī izņēmumi, un par autoritāti var kļūt pat grāmatu varonis. Skolēns meklē arī iespēju

pašapliecināties visās jomās, apzināties savu nozīmīgumu, tādēļ vēlas skaļi apliecināt savus sasniegumus, gūt novērtējumu, grib būt pamanīts (Svence 1999: 121–123). Ir ļoti svarīgi justies skolotāja un vienaudžu pieņemtam (Eriksons 1998: 102). Tas var pārāugt arī vēlmē dižoties, kā arī, vēlēdamies būt pieauguši, pārņem dažādas negatīvas pieaugušo paradumus (Zelmenis 2000: 67).

Didaktiskā materiāla autore, vadot mācību stundas, izmantoja savstarpējo vērtēšanu un grupu darbu, ņemot vērā to, ka skolēni labi jūtas grupā, kā arī lai veicinātu savstarpēju mācīšanos, motivāciju censties, jo citu domas pusaudzus ļoti interesē, bet skolēniem netika pateikts tikai tas, lai novērtē otra darbu, kas pieļauj iespējamību rasties nepamatotai kritikai vai apvainojumiem, bet uzsvērts, ka jāpaslavē otrs par to, kas ir izdevies un ko varētu vēl papildināt, pamatojot savas domas ar to, kas tika apgūts mācību stundā. Pusaudžiem raksturīgās īpatnības tika respektētas arī, izvēloties aprakstu tematus, piemēram, jāapraksta filmu varonis vai cilvēks, kurš skolēnu iedvesmo. Tā kā skolēniem svarīga ir pašapliecināšanās, mācību stundās daudz laika tika veltīts tam, lai skolēnu domas uzklautu un dota iespēja skolēniem uzrakstītos darbus lasīt skaļi, izjūtot gandarījumu par paveikto un ticību saviem spēkiem.

Ir nepieciešams pozitīvs emocionāls stāvoklis, lai dzīvotu un strādātu (mācītos). Ja skolēns jūt, ka viņam kādā jomā neveicas, zūd motivācija darboties un tiek meklētas citas jomas, kurās gūt apliecinājumu. Sodi un rājieni tikai pastiprina jau esošo negatīvismu un vēlmi apliecināties klasē, ar izaicinošu uzvedību pievērsos klases biedru un skolotāju uzmanību (Svence 1999: 124). Apguves kvalitāte ir ļoti atkarīga no skolēna motivācijas (Ptičkina 1996: 3).

Aplūkojot skolēnu sasniegumus humanitārajos mācību priekšmetos (sk. 3.1. tabulā) un analizējot skolēnu mācību sasniegumus, vērojams tas, ka daļai klases ir augsti mācību rezultāti un otrai daļai – izteikti zemi. Tas vērojams arī mācību stundu laikā – daļa klases skolēnu ir ļoti radoši, ar ātru darba tempu, aktīvi uzdevumu izpildē, bet vairākiem skolēniem ir ļoti zema mācību motivācija. Šos skolēnus ir ļoti grūti iesaistīt uzdevumu izpildē, darbi ir pavirši, nemitīgi jāuzrauga, lai mācību darbs noritētu. Lai arī diplomdarbā atspoguļotu reālo situāciju, kā arī problēmas, ar kādām nākas saskarties šajā klasē, pielikumos atlasīti un ievietoti labākie un sliktākie skolēnu darbi.

3.1. tabula

Skolēnu vērtējumi 1. semestrī

Skolēns	Latviešu valoda	Literatūra	Angļu valoda	Krievu/ spāņu valoda
B.S.	10	10	9	9
D.A.	7	10	6	9

D. K.	6	6	7	8
D.D.	4	7	7	8
G.E.	4	8	6	8
H.K.K.	3	7	6	8
K.D.	4	6	4	9
K.E.	5	6	7	6
K.V.L.	10	10	10	10
K.F.	5	7	7	4
L.M.	5	8	8	9
L.D.	9	9	8	9
L.L.L.	4	6	3	8
L.E.	6	9	8	9
R.D.K.	4	3	7	9
S.E. (1)	8	9	10	9
S.E. (2)	7	9	9	9
S.E. (3)	9	10	9	9
Š.M.P.	9	10	8	9
Š.U.	4	5	4	8
T.K.	5	7	8	8
V.V.	8	9	8	9

Vairākiem skolēniem ir grūtības rakstīt atbilstoši pareizrakstības normām, daži skolēni nelieto garumzīmes vai tās liek tikai dažviet. Tas varētu būt skaidrojams ar to, ka četri no skolēniem nāk no ģimenes, kur ikdienas saziņā tiek izmantota krievu valoda.

Liela daļa skolēnu, vērtējot savas radošās rakstīšanas prasmes, apgalvoja, ka viņi rakstīšanas procesā izmanto šādus paņēmienus:

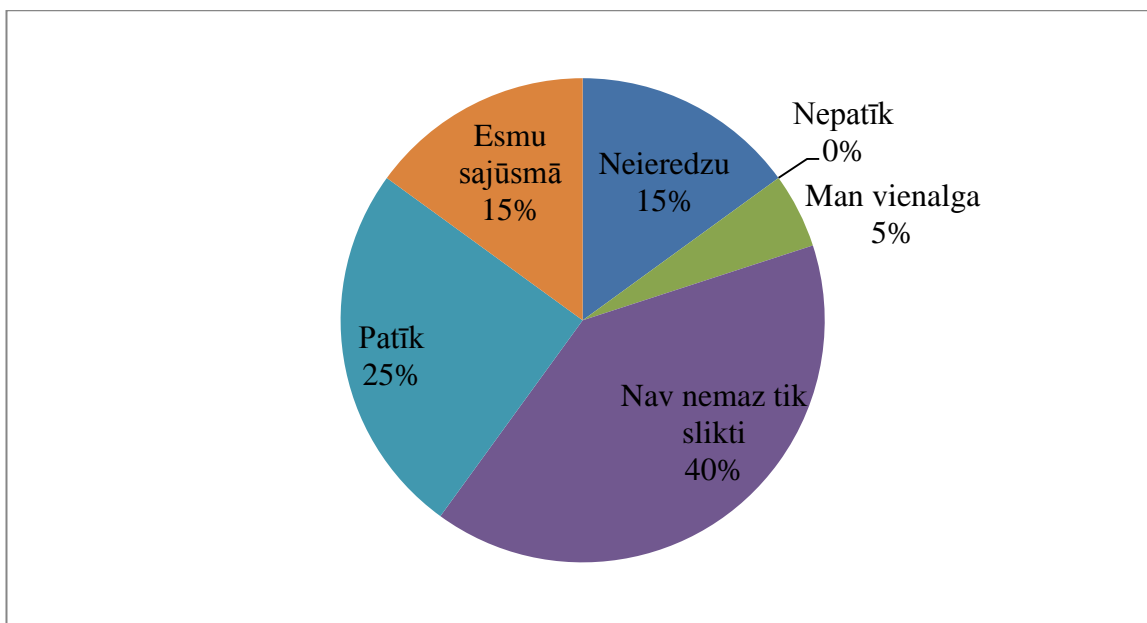
- pārlasa tekstu no sākuma līdz beigām, lai to uztvertu veselumā;
- izpēta, vai pareizi saskaņoti vārdi, vai vārdu kārtība teikumā ir pareiza;
- skatās, vai teksts ir izdevies gana interesants;
- domā, vai ir atbilstošs izteiksmes stils un vai vārdu izvēle piemērota adresātam;
- pievērš uzmanību tam, vai ievads un nobeigums ir gana veiksmīgi uzrakstīts.

Taču tikai retais veic šādas darbības:

- uzraksta katrai rindkopai jautājumu;
- pasvīturo rindkopā galveno teikumu un salīdzina, vai tā atbilst plānam;
- tekstā iekļauj citātus.

Tāpat skolēni mazāk uzmanības pievērš teksta plānošanai, bet vairāk tam, lai saturs būtu saistošs un loģisks.

Skolēnu rezultāti lielā mērā ir atkarīgi no attieksmes. Skolēnu attieksme pret rakstīšanu ir dažāda (sk. 3.2. attēlu), tomēr lielākajai daļai pret to nav iebildes.

3.2. attēls. Skolēnu attieksme pret rakstīšanu

Vecumposmā, kad skolēns piedzīvo lielas pārmaiņas, motivācijai būtu jāpievērš īpaši liela nozīme. Viens no veidiem, kā to veicināt, ir humānistiskā modeļa īstenošana un mācību principu ievērošana. Darbā ar skolēniem vēlamā humānistiskās mijiedarbības modelis, kas respektē cilvēka vērtības, vērsts uz skolēna un skolotāja sadarbību. To raksturo kopīgi mācīšanās uzskati, motīvi un mērķi, savstarpēja izpratne. Virzība ir vērsta uz to, lai skolēniem būtu interese par mācībām un tās būtu pašaktualizētas, lai skolēns justos spējīgs. Lai skolēns varētu mācīties un apgūt, viņam skolā ir labi jājūtas, kas nozīmē labas, patiesas un atklātas attiecības ar klases biedriem un skolotāju. Šī līdzcietība ir svarīgs faktors pašaktualizācijai radošajā darbībā. Skolēns ir vērtība, kas savukārt dot tiesības uz pašnoteikšanos, uz atklātību, sava viedokļa paušanu un argumentēšanu, uz viņa individualitāti, tātad brīvību un atbildību (Laiveniece 2001: 43–44).

Mācībām jābūt uzskatāmām un sistemātiskām, tomēr tikpat nozīmīgi ir tas, lai tiktu ievērots radošās darbības princips, piemērotības un atbilstības princips, individualizācijas process. Brīvās radošās darbības princips nosaka to, ka mācību motivācija veidojama dabiski, skolotājam izvēloties mācību stimulus atbilstoši skolēnu būtībai, tieksmēm un vajadzībām un skolēniem no brīvas gribas tos akceptējot, kas palielina mācību efektivitāti un skolēnu ieinteresētību darbā. Mācību darbā būtiska kļūst skolēnu pašierosme, interese un radošums (Lieveniece 2001: 44–45). Lai labvēlīgi ietekmētu mācīšanos, īpaši radošo darbību, jānoskaidro, kādi emocionālie, sociālie, kultūras un vides (skaņa, temperatūra, gaisma, poza, sēdvietā) apstākļi ir nepieciešami, lai palīdzētu uztvert un saglabāt informāciju (Kuduma 2011: 61).

Jebkuras motivācijas pamatā ir personiskais nozīmīgums, proti, īpašības un raksturojumi, kas veido cilvēka izpratni par jēgu un kurus cilvēks atzīst (Kuduma 2011: 59). Interese ir apzināta domu un uzmanības, un darbības virzība uz emocionāli pievilcīgu objektu. To uztur dažādi stimuli, novērtējums un labvēlīga attieksme, tāpēc ļoti svarīgi radīt noturīgu pozitīvu emocionālo stāvokli, respektējot skolēniem nozīmīgas vajadzības un ievērojot skolēnu panākumus (Kuduma 2011: 60).

Skolēni ir jāiedrošina ticēt savām radošajām spējām un prasmēm, kas ir skolotāja pirmais uzdevums radošuma veicināšanā (Valbis 2005: 62). Īpaši svarīgi tas ir pusaudžu vecumā, jo negatīvās emocijas, ko skolēni izjūt, ja darbība ir bez panākumiem, tad nerodas noturīga interese (Vorobjovs 2002: 199). Savukārt centienu pamatā ir objekta nozīmīgums konkrētajai personai (Kuduma 2011: 60).

Piemērotības un atbilstības princips nosaka, ka mācību priekšmeta saturam jābūt saistītam ar vecumposma psiholoģiskajiem aspektiem, proti, atbilstošam konkrētā vecumposma skolēnu uztverei un spējām, interesēm. Šis princips nosaka, kāds būs mācību saturs un kādā secībā tas tiks mācīts (Laiveniece 2001: 45).

Individualizācijas process, kas saistāms ar katra skolēna personības īpatnību, attīstības un spēju līmeņa respektēšanu, protams, iespēju robežās, pilnveido skolēnu izaugsmi (Felš-Milberga 2002: 5; Laiveniece 2001: 45). Šāds princips paredz, ka skolēns ir kā vērtība, kura iekšējai pasaulei un dvēselei mācību procesā būtu jāpievērš lielāka nozīme (Kuduma 2011: 69).

Didaktiskā materiāla autore paslavēja skolēnus par to, kas izdevās, izmantoja savstarpējo vērtēšanu, lai skolēni mācītos viens otram pateikt labus vārdus, nenoniecīnot ieteikt uzlabojumus.

Darba autore secina, ka skolotājam ir jāzina ne tikai tas, kā labi mācīt savu priekšmetu, bet jāpārziņina konkrētās klases psiholoģiskās īpatnības (uztveres, intelekta spējas, smadzeņu pusložu darbības īpatnības u. tml.), lai rastu vislabāko pieeju darbā ar konkrētās klases skolēniem.

4. DIDAKTISKĀ MATERIĀLA IZSTRĀDE UN APROBĀCIJA

Lingvodidaktiskais materiāls tika aprobēts 8 latviešu valodas mācību stundās. Pirmajā mācību stundā tika diagnosticētas skolēnu zināšanas un prasmes tekstveidē, savukārt pēdējā stundā skolēni rakstīja noslēguma darbu – aprakstu par izvēlēto tematu. Skolēni bija informēti par to, ka piedalīsies pedagoģiskajā izmēģinājumdarbībā.

4.1. Skolēnu tekstveides prasmju diagnosticēšana

Skolotājas mērķis ar **diagnosticējošā darba** (sk. 3.– 5. pielikumu) palīdzību ir izvērtēt skolēnu teorētiskās zināšanas par tekstu (tēma, temats, virsraksts, teksta pazīmes, tekstu tipi, adresāts, saziņas mērķis), par aprakstu un noteikt, kāds ir skolēnu tekstveides prasmju līmenis. Diagnosticējošo darbu pildīja 22 skolēni.

1. uzdevumā tika pārbaudītas skolēnu prasme atšķirt jēdzienus *tēma*, *temats* un *virsraksts*. Rezultāti liecina par to, ka skolēni izprot, kas ir virsraksts, bet neizprot atšķirību starp jēdzieniem *tēma* un *temats*. Atrast jēdzieniem atbilstošu definīciju un piemēru izdevās vien 4 skolēniem, 6 skolēni pieļāvuši dažas neprecizitātes, 8 skolēni atraduši tikai virsraksta definīciju un piemēru, savukārt 3 skolēni uzdevumā nebija atraduši nevienu pareizu atbildi. Turpmāk stundās īpaša uzmanība jāpievērš tam, lai radītu izpratni neskaidrajiem jēdzieniem, īpaši *tēma* un *temats*.

2. uzdevumā skolēniem bija jāuzraksta teksta pazīmes. Uzrakstīt trīs teksta pazīmes neizdevās nevienam no skolēniem. 6 skolēni uzrakstīja divas teksta pazīmes, bet 3 skolēni vismaz vienu pazīmi, piemēram, teksts atklāj kādu domu, tam ir vienota tēma un noteikta uzbūve (ievads, galvenā daļa, nobeigums), kā arī atkāpes. 13 skolēni uzrakstīja pazīmes, kas neatspoguļo teksta būtību, apgalvojot, ka teksts ir tad, ja tas ir interesants, tajā būs ievērotas pieklājības normas, nebūs sarunvalodas vārdu un saīsinājumu, ievērots normāls apjoms (skolēnu formulējums), ir daudz detaļu, tēlainība, visa veida teikumi pēc izteikuma mērķa. Mācību stundās skolēniem jāuzsver tas, ka teksti var būt dažādi (gan pēc formas, apjoma, žanra, valodas stila) un ka viņu nosauktās pazīmes to visu neaptver.

Skolēni prot izmantot pieejamos resursus, meklēt informāciju, jo vairāki skolēni bija izpētījuši citu uzdevumu saturu, lai rastu atbildes 2. uzdevumam.

3. uzdevumā bija jānosaka, kuri no uzskaitītajiem ir teksta tipi. 9 skolēniem izdevās noteikt, ka teksta tipi ir apraksts, pārspriedums un vēstījums. 6 skolēni daļēji izprot teksta

tipus, jo noteica vienu vai divus teksta tipus, bet pārējie 7 skolēni neizprata šo jēdzienu vispār un atzīmēja visus citus iespējamus variantus.

4. uzdevumā skolēniem bija jāuzraksta, kas ir apraksts un kādas ir tā pazīmes, kā arī divas situācijas, kad aprakstu izmanto. Skolēni atbildēja, ka apraksts ir teksts, kurā raksturots izskats vai rakstura iezīmes, raksturotas priekšmeta vai dzīvas būtnes īpašības, aprakstā tiks izmantoti daudzi īpašības vārdi. Lielākoties skolēni aprakstu saista ar ārējā izskata raksturošanu. Vairāki skolēni ļoti precīzi skaidroja, ka apraksts var būt gan par dzīvu būtni, gan priekšmetu. Savukārt par apraksta izmantošanu skolēni nosauc atbilstošus piemērus – *raksturojot savu mājdzīvnieku, raksturojot sevi, stāstot kādam par cilvēku, kuru otrs nav satīcis, internetveikalā preču aprakstos, stāstot, kā atrast ceļu līdz kādai vietai, raksturojot kādu lietu, kas ir iegādāta vai pazudusi, raksturojot kādu vietu*. Pilnībā atklāt to, kas ir apraksts un kā to raksturot, izdevās 4 skolēniem, savukārt pārliecību par izpratni 5 skolēni nerādīja vispār, pārējie 13 skolēni atbildēja daļēji pareizi.

Daļa skolēnu izvirza ļoti vispārīgus argumentus, atbild, pārfrāzējot jautājumu, piemēram, vairāki skolēni atbildēja, ka aprakstu izmanto, kad apraksta kaut ko, kā arī nosauca tādas situācijas, kurās var izmantot visus teksta tipus. Dažiem no skolēniem ir grūtības loģiski izskaidrot savu domu. Mācību stundās uzmanība jāpievērš tam, lai skolēni, izsakot savu viedokli, apgalvojumus, tos arī mācītos pierādīt ar konkrētiem faktiem. Skolotājs var izmantot rosinošus jautājumus, mudināt, iesaistīt pārējos skolēnus papildināt.

5. uzdevumā skolēniem bija jānosaka, kurš no uzskaitītajiem tematiem atbilst aprakstam. To izdevās noteikt lielākajai daļai (13 skolēniem). Pārējie bija izvēlējušies vēstījuma vai pārsprieduma tematus, tātad 9 skolēni neatšķīra teksta tipus.

6. uzdevumā skolēniem bija jānosaka, kurš no četriem tekstu fragmentiem atbilst aprakstam un atbilde jāpamato. Jāuzraksta aprakstam atbilstošs virsraksts un autora saziņas mērķis.

Virsraksti nav oriģināli, atkārtojas, piemēram, lielākā daļa skolēnu izvēlējušies virsrakstu *Kukažiņa*. Maksimālos punktus saņēma tie 2 skolēni, kuri virsrakstā atspoguļoja arī aprakstamā objekta būtību, piemēram, *Labestīgā Kukažiņa, Dāsnā Kukažiņa, Mīļā, labā Kukažiņa*.

6 skolēni precīzi formulē saziņas mērķi, bet vienveidīgi, piemēram, lielākā daļa atbild, ka autora saziņas mērķis ir *pastāstīt, kāda ir Kukažiņa*. Dažiem skolēniem formulējums izdevies ļoti meistarīgs, piemēram, „*jepazīstināt lasītāj ar tēlu un tā labajām īpašībām, lai lasītājs to varētu iztēloties*”. Daži no skolēniem neatšķīra saziņas mērķi no galvenās domas vai aprakstu no pārsprieduma.

1.–6. uzdevumā tiek diagnosticētas skolēnu teorētiskās zināšanas. Skolēnu iegūtos punktus var aplūkot 4.1.1. tabulā.

4.1.1. tabula

Skolēnu iegūtie rezultāti 1.–6. uzdevumā

Skolēns	1.uzd. (6 p.)	2. uzd. (3 p.)	3. uzd. (3 p.)	4. uzd. (3 p.)	5. uzd. (1 p.)	6. uzd. (4 p.)
B.S.	2	2	2	2,5	1	3,0
D.A.	3	1	1	1	1	3,0
D. K.	4	2	0	2	0	2,0
D.D.	0	0	0	0	0	0,0
G.E.	2	0	3	2	1	1,0
H.K.K.	2	0	0	0	0	0,0
K.D.	4	0	0	2	1	1,5
K.E.	2	0	3	1,5	1	1,0
K.V.L.	6	2	3	3	0	4,0
K.F.	0	0	0	1,5	1	2,5
L.M.	2	0	1	0,5	1	2,0
L.D.	6	1	0	3	0	4,0
L.L.L.	4	0	3	1	1	1,0
L.E.	2	1	3	0	1	2,0
R.D.K.	6	0	1	0	0	1,0
S.E. (1)	6	0	3	3	0	2,5
S.E. (2)	2	2	2	1	0	2,0
S.E. (3)	4	2	1	3	1	2,0
Š.M.P.	4	0,5	3	1,5	1	2,0
Š.U.	0	0	0	1	0	2,0
T.K.	4	0	3	1	1	3,0
V.V.	1	2	3	2	1	2,5

7. uzdevumā tiek diagnosticētas skolēnu tekstveides prasmes (skolēnu rezultātus sk. 4.1.2. tabulā). Skolēniem ir jāizvēlas viena no situācijām un jāuzraksta apraksts par planētu Zeme vai kādu citu reāli eksistējošu vai izfantazētu planētu. Radošus, saturīgus, adresātam un komunikatīvajam mērķim atbilstošus aprakstus izveidoja 14 skolēni. Skolēni apliecināja, ka viņu radošās spējas ir augstā līmenī, vairāki skolēni radīja okazionālistiskus, tēlaini aprakstīja izfantazēto, pielāgoja valodas stilu (apzināti un samērīgi pārkāpjot valodas normas, lai lasītājam būtu vieglāk izprast tēlu). Tomēr lielā daļā skolēnu darbu tika konstatētas dažādas ar tekstveidi saistītas problēmas, kuras jācenšas novērst:

- Tekstam trūkst plānveidības, domas nav strukturētas, vērojama apziņas plūsma, ko skolēni atspoguļo arī rakstveidā, par ko liecina haotiskais izklāsts. Rodas iespaids, ka

skolēni paši neizprot, kas ir galvenais, ko ir gribējuši tekstā atklāt. To varētu novērst, mācot skolēniem veidot teksta plānu.

- Parādās citu žanru iezīmes, piemēram, vēstules vai publiskās runas elementi (vietniekvārdu *tu* un *jūs* lietojums, uzrunas, pieklājības frāzes, darbības vārdi *pastāstīšu, iepazīstināšu*).
- Vispārīgi un vienveidīgi virsraksti, piemēram, *planēta Zeme*. Maksimālos punktus ieguva skolēni, kuru virsraksts ieintriģēja, piemēram, *B-b-burvīgā X-Z 3000, Haefteklamerru planēta*. Vairāki skolēni apliecināja savu meistarību okazionālismu radīšanā, kas darbus padarīja literāri baudāmus un oriģinālus.
- Liela daļa skolēnu cenšas izveidot ievadu un nobeigumu, bet nav izpratnes par to, kā to izdarīt. Skolēni plaši izmanot frāzes: „*Es jums stāstīšu par...; Tas ir viss, ko varu pastāstīt....*” Temats ievadā tiek atklāts ļoti vienveidīgi, bet nobeigumā nav apkopojuma, vērtējuma vai secinājuma.
- Nesamērīgas teksta daļas, jo ievads un nobeigums bieži vien ir tikai viens teikums.
- Divi no skolēniem rakstīja vienveidīgus teikumus.
- Ortogrāfijas, interpunkcijas un stila kļūdas. Skolēniem izteikti problēmas sagādā pieturzīmju lietošana saliktos teikumos. Skolotājam jānudina teikumos meklēt gramatiskos centrus, lai saskatītu vairākas teikuma daļas. Skolēni nepārskata savus darbus, rodas neuzmanības kļūdas gan pareizrakstībā, gan pieturzīmju lietojumā.
- Daži skolēni neievēroja atkāpes. Skolēniem jāmāca, ka arī galveno daļu var dalīt rindkopās. Šādas prasmes neapliecināja neviens no skolēniem, bet tam turpmākajās stundās būtu jāpievērš skolēnu uzmanība.
- Skolēni nepietiekami izmanto valodas līdzekļus. Teksti daļā gadījumu ir neizteiksmīgi.

Skolēnu rezultāti tekstveides uzdevumā

Skolēns	Atbilde komunikatīvajam mērķim un adresātam (3 p.)	Virsraksts (2 p.)	Ievads (2 p.)	Nobeigums (2 p.)	Plānveidīgums (2 p.)	Loģiskums (2 p.)	Valodas līdzekļu lietojums (2 p.)	Atbilstība teksta tipam un žanram (2 p.)	Apjoms (1 p.)	Ortogrāfija (4 p.)	Interpunkcija (4 p.)
B.S.	3	2	2	2	2	2	2	2	1	4	4
D.A.	3	1	1	1	0	2	2	1	1	3	1
D.K.	3	1	1	1	1	1	2	1	1	4	2
D.D.	1	1	2	0	0	0	1	1	0	0	2
G.E.	1	1	1	1	0	1	1	2	1	0	1
H.K.K.	1	1	1	0	0	2	1	1	1	1	0
K.D.	1	1	1	1	1	2	1	2	1	3	0
K.E.	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	0
K.V.L.	3	2	2	2	2	2	2	2	1	4	1
K.F.	2	1	1	1	1	1	0	1	1	2	3
L.M.	3	1	1	1	2	2	1	1	1	4	2
L.D.	3	2	2	1	1	2	2	1	1	0	4
L.L.L.	1	1	1	0	0	0	1	1	0	1	1
L.E.	3	2	2	0	0	2	1	1	1	3	0
R.D.K.	3	1	2	1	2	2	0	1	1	1	2
S.E. (1)	3	2	2	1	2	2	2	1	1	4	0
S.E. (2)	3	1	1	0	0	2	2	2	1	4	2
S.E. (3)	3	2	2	2	2	2	2	1	1	4	3
Š.M.P.	3	1	2	2	1	2	1	2	1	4	3
Š.U.	0	0	0	0	0	1	1	2	0	0	2
T.K.	3	0	1	1	1	2	1	1	1	4	4
V.V.	3	2	2	1	2	2	2	1	1	4	2

Skolēnu rezultāti kopumā (sk. 4.1.3. tabulu). Skolēni rezultāti krasi atšķirīgi. 8 skolēnu punktu skaits ir zemāks par vidējo. Dažiem no šiem skolēniem ir problēmas ar mācību motivāciju, darbs ir pusdarīts, kas atspoguļojas arī rezultātā, savukārt 8 skolēni uzrāda optimālu vai augstu rezultātu (iegūts vismaz 31 punkts), bet 6 skolēnu rezultāts ir vidējs.

4.1.3. tabula.

Skolēnu diagnosticējošā darba rezultātu apkopojums

Skolēns	Iegūtie punkti (no 46)	Vērtējums
D.D.	8	ni
Š. U.	9	ni
H.K.K.	11	ni
L.L.L.	17	ni
G.E.	19	ni
K.F.	19	ni
K.E.	20,5	ni
K.D.	22,5	ni
L.E.	24	i

R.D.K.	24	i
L.M.	25,5	i
D.A.	26	i
S.E.(2)	27	i
D.K.	28	i
T.K.	31	i
L.D.	33	i
V.V.	33,5	i
Š.M.P.	34	i
S.E. (1)	34,5	i
S.E. (3)	37	i
B.S.	38,5	i
K.V.L	41	i

4.2. Didaktiskā materiāla aprobācija

1. stundā skolēni rakstīja diagnosticējošo darbu (sk. 4.1. nodaļu).

2. stundas (sk. konspektu 6. pielikumā) temats ir *Kas ir teksts un kā to radīt?* Stunda tika veidota ar mērķi veidot skolēnu izpratni par tekstu, tā pazīmēm, uzbūvi un teksta tipiem. Mācību uzdevumi tika veidoti tā, lai skolēni, pildot darba lapu, kā arī klausoties skolotājas stāstījumā un veidojot tekstu paši, nostiprinātu zināšanas par teksta pazīmēm, kā arī prasmi vērtēt teksta atbilstību tām, pilnveidot zināšanas par teksta tipiem un prasmi tos atšķirt, veicinātu skolēnu vēlmi izkopt tekstveides prasmes un prasmi radīt kvalitatīvus, saturīgus, saziņas vajadzībām atbilstošus tekstus, attīstīt skolēnu prasmi izteikt pamatotu vērtējumu.

Stundas satura izstrādē galvenokārt tik izmantotas Gītas Blauas, Ritas Lāces, Dainas Nītiņas, Intas Lokmanes, Vēsma Veckāgas, Jāņa Rozenberga teorētiskās atziņas.

Skolotāja sāka stundu ar ierosinošu sarunu, lai radītu interesi par tematu. Tika pārrunāts, kad skolēni rakstījuši vai lasījuši kādu tekstu. Skolēni atklāj, ka lasījuši jaunumus sociālajos portālos, īsziņu, sarakstu, kurā informē par stundu norises izmaiņām, mācību uzdevumu saturu, reklāmtекstus, savukārt rakstījuši tekstus mājas darbu ietvaros, īsziņās, formulējot spēles noteikumus, bet skolotāju pārsteidza tas, ka skolēni pēc pašu iniciatīvas raksta radošus tekstus, piemēram, dzejoļus, pārdomu stāstus. Tas nozīmē, ka vismaz daļa klases ir motivēta

radošajai darbībai. Skolēni atklāj, ka rakstot viņi pievērš uzmanību tam, lai teksts galvenokārt būtu interesants, labskanīgs, kā arī tiktu ievērotas pareizrakstības un interpunkcijas normas.

Skolēni gan nebija īsti pārliecināti par to, vai tie ir uzskatāmi par tekstiem. Kā diagnosticējošajā darbā, tā arī stundā skolēni apliecināja to, ka par tekstu saucams jebkas, kur ir burti, vārdi, apjoms. Kāds no skolēniem tikai pieminēja, ka svarīgi, lai teksts pauž kādu domu.

Lai skolēnus motivētu apgūt mācību saturu, skolotāja rādīja attēlu prezentācijā (sk. 7. pielikumu) un vaicāja: „*Kādēļ nepieciešams zināt teksta pazīmes un izkopt tekstveides prasmes?*” Skolēni ir motivēti mācīties, jau savā vecumā domā par nākotni, par to, kā apliecināt savu gudrību un spējas, par to, ka jāiegūst labs darbs, ko apliecināja skolēnu atbildes uz jautājumu, proti, ka tekstveides prasmes jākopj, jo dzīvē šīs zināšanas noderēs, piemēram, lai uzrakstītu vēstuli, CV bez kļūdām, lai mācētu saprotami rakstīt. Skolēni apzinās, ka tas, kā viņi raksta vai runā, liecina par viņu inteliģences līmeni.

Lai skolēni izprastu, kas ir teksts, skolotāja parādīja vairākas definīcijas. Skolēni saskatīja galvenos vārdus, kas rada izpratni par tekstu: *mutvārdos vai rakstveidā, pieturzīmes, funkcionāli vienots, loģiski strukturēts*. Lai saistītu teksta pazīmes ar skolēnu pieredzē esošo informāciju, skolotāja vaicāja: „*Kā iespējams atšķirt cilvēku no citām dzīvajām radībām?*” Skolēni atbildēja virspusēji, nosaucot tikai ārējās pazīmes, tāpēc skolotāja rosināja skolēnus iedziļināties šajā jautājumā, domāt arī par sazināšanās veidiem, domāšanu. Skolēni papildināja jau izteikto domu ar citām, pastāstot, ka cilvēkam ir arī runa un attīstītāks intelekts. Skolotāja uzsver, ka tāpat kā cilvēkam, arī tekstam ir tam raksturīgas pazīmes.

Skolēniem tika izdalītas darba lapas (sk. 8., 9. pielikumu) un bija jāaplūko divi fragmenti, no kuriem tikai viens ir teksts. Vienu no fragmentiem sarakstīja pati skolotāja, bet otrs izvēlētais fragments ir Diānas Laivenieces raksts „*Valodas kultūra studentu interpretācijā jeb Eseja par valodas vērtības apziņu*” (Laiveniece 2006: 5–23). Pēc darba autores domām, tieši latviešu valodas stundās būtu jāizvēlas teksti par valodu, lai nodrošinātu iespēju skolēniem lasīt tekstus un iegūt informāciju arī par tēmām, kas saistītas ar valodu, un veidotu skolēnu attieksmi pret to.

Skolēni ļoti precīzi saskatīja to, ka pirmais fragments nav teksts, argumentējot to ar faktiem, ka tam nav virsraksta, atkāpju, jēgas, savukārt otrais fragments ir teksts, jo tam ir visas tās pazīmes, kuras trūkst pirmajam. Daži no skolēniem domāja citādāk, sakot, ka arī pirmais ir teksts, jo tajā ir teikumi. Skolotāja saprata, ka, stāstot papildus informāciju par teksta pazīmēm, īpaši jāuzsver, ka teksta pazīme nav tā apjoms, bet gan jēga. Skolēniem bija jāanalizē teksts, jāsalīdzina ar fragmentu, kas nav uzskatāms par tekstu, un jāsecina, kādas varētu būt teksta pazīmes. Skolēnu formulētās pazīmes tika apkopotas uz tāfeles:

- *dalījums rindkopās;*
- *virsraksts;*
- *temats;*
- *ievērota pareizrakstība, interpunkcija;*
- *sakarīgums;*
- *galvenā doma;*
- *vienots valodas stils.*

Skolēni saskatīja arī to, ka teksta ievadā lasītājs tiek ieinteresēts, tiek atklāts, par ko ir rakstā, bet galvenajā daļā atklāta galvenā problēma, savukārt nobeigumā atklāti secinājumi un ieteikumi.

Skolotāja centās panākt to, ka skolēni paši rod atbildes, nevis ka skolotāja visu pasaka priekšā jo tas tā neveicinās skolēnu izpratni un zināšanu nostiprināšanu. Skolotāja tikai papildināja ar komentāriem, ja tas bija nepieciešams.

Skolotāja citēja arī dažādu autoru izteikumus par rakstīšanas procesu, lai parādītu, ka ar dažādām tekstveides problēmām saskaras arī cilvēki, kas ar to nodarbojas ikdienā un ka tas ir nemitīgs pilnveidošanās process. Skolēni komentēja problēmas, kādas tika aktualizētas citātos. Skolotāja parādīja arī skolēnu domrakstu pārles, lai klasē radītu pozitīvāku noskaņu un skolēniem pierādītu, cik svarīgi ir pārlasīt savu darbu un to labot. Skolēni laboja kļūdas, kuras saskatīja skolēnu izteikumos.

Skolēni izprot teksta tipus, nosauc atbilstošus piemērus aprakstam (*suņa izskats, citplanētieša raksturojums, māsas portrets, pulksteņa izskats*), vēstījumam (*piedzīvojums Ziemassvētkos, šausmas mežā, dēmoni uzbrūk*), pārspriedumam (*atzīmju nozīme, ģimenes mīlestības spēks*).

Skolēni jau bija mācījušies par valodas funkcionālajiem stiliem. Kopīgi varēja atcerēties un visus nosaukt, kā arī pastāstīt, kas raksturīgs katram no tiem. Kad skolēni bija guvuši zināšanas par teksta pazīmēm, tekstveidi un tipiem, skolotāja bija sagatavojusi uzdevumu, lai skolēni šīs zināšanas mācītos lietot, izvērtējot tekstu. Uzdevuma saturs veidots, apkopojot Ingas Ermansones, Anitas Vītolas formulētos jautājumus par tekstu (Ermansone, Vītola 2011: 83).

Bija vērojama tendence savus apgalvojumus pamatot ar vispārīgām frāzēm, kuras nostiprinājušās skolēnu atmiņā, bet paši neprot pamatot savu viedokli ar konkrētiem valodas piemēriem no teksta. Bija daļa skolēnu, kuri bija ļoti iedziļinājušies, rakstījuši arī izvērstas atbildes, precīzi noteikuši tematu, galveno domu, komunikatīvo nolūku, daļa (īpaši zēni) bija tikai virspusēji atbildējuši uz jautājumiem, vienā vārdā.

Stundu varētu uzlabot, tik daudz laika neveltot sarunai, rodot citu veidu, kā pārliecināties par skolēnu izpratni, piemēram, rakstveida refleksija, balsošana (skolēni vairāk jānodarbina) u.tml., jo sarunas laikā daļa skolēnu kļuva izklaidīgi, nepārbaudīja paveikto un paļāvās uz to, ka būs kāds, kurš atbildēs.

Skolēniem bija teksts jārada arī pašiem (atstāstījums par Sarkangalvīti), tikai apzināti un pārspīlēti skolēniem vajadzēja neņemt vērā kādu no teksta pazīmēm, lai parādītu, cik nesaprotams var kļūt teksts, ja neievēro tā pazīmes. Tika ņemts vērā tas, ka mācīties var ne tikai no laba, bet arī sliktā piemēra. Dažiem skolēniem izdevās ļoti veiksmīgi paveikt uzdevumu, bet vairāki skolēni to nebija izpratuši. Norādes tika dotas rakstveidā (sk. 10. pielikumu). Iespējams, ka varētu līdzēt tas, ka skolotāja arī pastāsta to pašu saviem vārdiem, nosauc kādu piemēru, bet tikai lai rosinātu, jo mērķis ir veicināt skolēnu radošo darbību, nevis ideju kopēšanu. Skolēnu darbība arī vairāk jāuzrauga, jo skolēniem, kuriem ir zema mācību motivācija, uzdevums nebija veikts vispār.

Prognozētie rezultāti tika sasniegti, jo bija jūtams, ka skolēni izprot teksta pazīmes un teksta veidošanas nosacījumus. Skolēni zina, kādi teksta tipi pastāv, varēja nosaukt atbilstošus piemērus. Skolēni apzinās nepieciešamību attīstīt tekstveides prasmes, prata argumentēt šo nepieciešamību, uzsverot, ka tās ir nozīmīgas dzīves prasmes. Izsaka vērtējumu, bet jāpiestrādā pie tā, lai skolēni savus argumentus pamatotu ar konkrētiem faktiem. Skolēni atzina, ka viņiem, kļūstot par autoriem, īpaši jādomā par to, lai:

- *teksts būtu loģisks;*
- *būtu ievads, galvenā daļa, nobeigums, būtu ievērots dalījums rindkopās;*
- *teksts būtu secīgs;*
- *nenovirzītos no tēmas;*
- *būtu atbilstošs virsraksts.*

Sākot ar **3. stundu**, skolēni pievēršas konkrētam teksta tipam – aprakstam. 3. stundas (sk. stundas konspektu 11. pielikumā) temats ir *Rakstīt. Aprakstīt. Sarakstīt*. Stundas mērķis ir pilnveidot skolēnu zināšanas par apraksta uzbūvi un plānošanu un prasmi šīs zināšanas izmantot. Mācību stundas uzdevumi veidot tā, lai skolēni pilnveidotu zināšanas un rastu izpratni par to, kas ir apraksts, kur to izmanto, kādi ir apraksta veidi, kā saziņas situācijas komponenti (īpaši autora komunikatīvais mērķis) ietekmē apraksta izveidi, kā arī radītu izpratni par to, cik svarīgi ir tas, lai tekstam būtu radošs un atbilstošs virsraksts. Izvēlēti arī tādi mācību uzdevumi, kas attīsta skolēna prasmi formulēt radošu virsrakstu, precīzu autora komunikatīvo mērķi, prasmi dalīt tekstu rindkopās, izprotot, kas ir jāraksta apraksta ievadā, galvenajā daļā un nobeigumā. Stundā piedalījās 22 skolēni.

Lai saistītu skolēnu uzmanību un ierosinātu mācību stundai par aprakstu, skolotāja stundu sāka ar kāda skolēna raksturošanu. Skolēni ir attapīgi un saprot, ka tiek raksturots kāds skolēns no klases, un uzmin, kurš skolēns tiek raksturots. Skolēniem bija jāatmin, kāds teksta tips tika izmantots. Izglītojamajiem tas izdevās, vienbalsīgi atbildot, ka tika izmantots apraksts.

Skolēni tika informēti par mācību stundas tematu, mērķiem un uzdevumiem. Skolotāja uz tāfeles uzrakstīja divus galvenos jautājumus, uz kuriem skolēniem jārod atbilde stundas laikā, lai būtu skaidrs, kas ir pats galvenais, ko jātiecas izprast, kā arī mācību stundas beigās skolēniem bija vieglāk izvērtēt, vai ir izdevies sasniegt mācību stundā paredzēto mērķi.

Lai skolotājai mācību saturs nebūtu jāmāca dogmatiski, skolotāja izmantoja interneta vietni *kahoot.it*, kurā skolotājam iespējams izveidot testu - spēli (skolēni balso, rezultāti tiek apkopoti, kā arī skolēni krāj punktus, skolotājai ir iespēja pārlicināties, kā skolēni tematu izpratuši). Tests skolēniem šķita aizraujošs, tā ir iespēja mācīties ar prieku, jo ir vizuāli un audiāli saistošs, iespēja izvēlēties segvārdu, sakrāt punktus, turklāt mācību process kļūst mūsdienīgs - skolēni testam pieslēdzas, izmantojot savus mobilos telefonus (katram jautājuma ir ierobežots laiks, tādēļ skolēniem nav iespēju telefonu izmantot citām vajadzībām). Tikai dažiem skolēniem nebija pieejams interneta pieslēgums telefonā, tādēļ dažiem skolēniem bija ļauts strādāt pāros. Skolēni labprāt sadarbojās, izpalīdzēja cits citam. Tests veidots, galvenokārt pamatojoties uz Ritas Lāces un Gitas Blauas teorētiskajām atziņām par tekstu.

Skolēniem bija jāatbild uz 7 jautājumiem. (sk. 12. pielikumu). Sākotnēji skolēni izmanto tikai savas priekšzināšanas un loģisko domāšanu, lai rastu atbildi. Pēc katra jautājuma skolotāja komentēja atbildes, pastāstīja papildus informāciju, uzdeva papildus jautājumus. Šo interaktīvo mācību līdzekli šādā darbības plānojumā ieteicams izmantot, ja skolēni jau ir to iepriekš izmēģinājuši, jo pirmajā reizē skolēni bija emocionāli tik pacilāti, ka nebija iespējams iestarpināt komentārus vai teorētisko stāstījumi, bet tā kā skolēni otro reizi izmēģināja šo mācību līdzekli un ar skolotāju vienojās, ka pēc katra jautājuma notiks mācību saruna, ļoti veiksmīgi izdevās realizēt metodisko ideju.

Pirmais jautājums bija par to, kas ir apraksts. Bija jāatrod apraksta definīcija. Tas izdevās pilnīgi visiem skolēniem. Skolēniem bija jānosauc dažādas situācijas, kad izmanto aprakstu. Skolēni nosauca atbilstošus piemērus, piemēram, *fotorobota izveidē, aprakstot vietu vai lietu, ko otrs nav redzējis, situācijā, ja pazudis dzīvnieks un tas jāraksturo, lai citiem izdotos atpazīt, enciklopēdijās, tēlu raksturojumā romānos, mācību uzdevumā, ja skolā tiek uzdots izveidot aprakstu*. Vairākas skolēnu atbildes sakrita ar skolotājas prognozēto. Skolotāja skolēnu idejas apkopoja uz tāfeles, lai tās izmantotu citos uzdevumos.

Otrais jautājums bija par to, kā valodas stila izvēli ietekmē saziņas situācijas komponenti. Tikai pāris skolēni uz šo jautājumu atbildēja kļūdaini. Skolēni izprot jēdzienu *adresāts*, kā arī spēja paskaidrot, nosaucot atbilstošus piemērus, kā valodas stilu ietekmē gan adresāts, gan autora komunikatīvais nolūks, gan temats, piemēram, skolēni atbildēja, ka, rakstot aprakstu rotaļlietu reklāmai, kas paredzēta sešus gadus vecam bērnam, tiks izmantoti bērnam saprotama, saistoša valoda, izteikumi, bet reklāmā, kas vēršas pret dzīvnieku spīdzināšanu, kas adresēta pieaugušajiem, tiks izmantoti dažādi saukļi u.tml. Lai no skolēniem gūtu izvērstākas atbildes, skolotājai nācās skolēnus rosināt, dodot papildus mājienu, lai izvērstu secinājumus.

Diagnosticējošajā darbā atklājās, ka skolēni neatšķir tēmu no temata, tādēļ skolotāja to paskaidroja sīkāk un uzdeva papildus jautājumus, uz kuriem skolēni atbildēja, paužot jēdzienu izpratni.

Trešais jautājums bija par lietišķo un māksliniecisko aprakstu, proti, jāatrod šiem aprakstu veidiem atbilstoši piemēri. Viens no skolēniem atbildēja kļūdaini. Skolēniem izdevās loģiski izdomāt, ka lietišķais apraksts tiks izmantots atskaitē, enciklopēdijā, skolēni to pamatoja, sakot, ka tajā izmanto faktus (skolēnu to formulēja, kā pareizas informācijas izklāstu), savukārt mākslinieciskajā aprakstā var parādīties fantāzija, kā arī tēlainība. Skolotāja nolasīja māksliniecisko aprakstu (sk. 13. pielikumu). Skolēnu uzdevums bija uzminēt, kas tiek raksturots. Skolēni ar otro minējumu konstatēja, ka tiek raksturots zirgs, un secināja, ka tas ir mākslinieciskais apraksts, jo tas ir tēlainis. Skolēni saskatīja, ka autors noskaņu radījis, zirgu attēlojot dabas ainavā, raksturojot vidi, izmantojot metaforas, piemēram, *ar ausīm iezīmēdams melnas līnijas uz zilā debesu lakata*. Skolēni secināja, ka autoram patīk zirgi, un tas ir jūtams otrajā aprakstā.

Ceturtais jautājums bija par autora komunikatīvo mērķi lietišķā un mākslinieciskā aprakstā. Skolēniem jānosaka, kurš no dotajiem mērķiem precīzāk raksturo katru no apraksta veidiem. Tikai viens no skolēniem uz šo jautājumu ir atbildējis kļūdaini, kas rosina domāt, ka skolēni ir izpratuši apraksta veidus. Tad skolēniem bija jāanalizē tie piemēri, kurus paši nosauca, kad bija jāizdomā situācijas, kurās izmanto aprakstu. Skolēniem bija jāformulē, kāds varētu būt autora komunikatīvais mērķis katrā no šiem gadījumiem. Skolēniem to izdevās precīzi formulēt, piemēram, autora komunikatīvais mērķis, radot aprakstu fotorobota izveidei, būs sniegt patiesu un precīzu informāciju par kādu cilvēku. Līdzīgi būtu ar aprakstu par pazudušu dzīvnieku. Skolēni nosaka, ka tas būs lietišķais apraksts. Savukārt autora komunikatīvais mērķis, aprakstot kādu vietu, varētu būt šāds: *„Apliecināt to, cik skaista un unikāla ir konkrētā vieta.”*

Piektais jautājums bija par to, kā atšķirt jēdzienus *portrets* un *pašportrets*. Skolēni atzīst, ka nav kārtīgi izlasījuši atbildes un jau nobalsojuši. Aptuveni puse ir pareizi atbildējusi. Skolotāja secina, ka skolēni mēdz būt diezgan pārsteidzīgi, biežāk jāatgādina par to, ka jālasa uzmanīgi un iedziļinoties. Skolotāja vaicāja: „*Vai ir grūti raksturot sevi?*” Skolēniem bija daudzpusīgs viedoklis, piemēram, skolēni saskatīja to, ka sevi ir sarežģīti raksturot objektīvi, kā arī jābūt skaidram, ko grib par sevi pastāstīt (labo vai slikto) un vai tā netiks atklāts kas tāds, ko negribas, lai zina citi.

Sestais jautājums bija par apraksta pazīmēm. Tomēr liela daļa skolēnu kļūdīgi atbildēja, ka aprakstam ir raksturīgs notikuma hronoloģisks izklāsts, toties to izlaboja, nosakot, ka tā ir vēstījuma pazīme.

Septītajā jautājumā bija jānosaka, kura ir virsraksta definīcija. Visiem skolēniem tas izdevās. Arī diagnosticējošajā darbā tas nesagādāja grūtības. Skolēniem, izlasot definīciju, bija jānosaka, kāda ir virsraksta funkcija. Skolēni secina, ka virsraksts informē, par ko ir teksts. Kad skolēniem bija jāizvirza kritēriji labam virsrakstam, viņi izteica tādas svarīgas domas kā *virsrakstam ir jābūt interesantam, ieintriģējošam, saprotamam*.

Skolēniem bija pēc virsrakstiem (sk. 14. pielikumu) jāprognozē, par ko ir raksts. Virsraksti tika atlasīti no skolēnu vecumposmam atbilstošiem žurnāliem, ņemot vērā viņu intereses. Skolēni secināja, ka to vieglāk noteikt, ja virsrakstā tieši atklāts, par ko tajā ir, kā arī, ja adresants iedarbojas uz adresāta asociatīvo domāšanu, pieredzi, grūtāk bija ar virsrakstiem, kas bija radoši un dažādi interpretējami, bet skolēni prot izmantot viņiem pieejamos resursus, proti, skolēni vērīgi bija pamanījuši atsauces pie virsrakstiem, un tas bija pavediens, kas palīdzēja izprast virsrakstu. Ļoti precīzi skolēni izprata to, ka radoši virsraksti ir saistošāki, bet formālāki virsraksti ļoti precīzi atklāj, par ko ir teksts. Ideālajā variantā jārod vidusceļš. Skolēni secināja arī to, ka virsrakstam ir liela loma, jo tieši pēc tā tiek izlemts, vai raksts tiks lasīts. Skolotāja domā, ka šī metodiskā ideja ir ļoti atbilstoša un iederīga, jo skolēni bija ieinteresēti un aktīvi iesaistījās tā izpildē.

Arī pašiem skolēniem bija jāatrod žurnālos trīs labākos un trīs ne tik izdevušos virsrakstus. Sākotnēji individuāli, tad pārī jāvienojas par trim labākajiem un trim ne tik veiksmīgi izveidotiem virsrakstiem. Šis pats uzdevums pēc tam jāveic, apvienojoties vēl lielākās grupās. Skolotāja izvēlējās mainīt organizācijas formas, lai stunda nebūtu vienvēidīga, lai skolēni mācītos sadarboties, lai stundas norisē iesaistītos pēc iespējas vairāk skolēnu un mācītos citiem izklāstīt savas domas. Skolēniem par labiem atzina tādus virsrakstus kā „*Pārlec pār mēnesi*”, „*Mazais, smieklīgais vīriņš*”, „*Cilvēks kā vilks un laimīgs*”, bet kā ne tik veiksmīgi izveidotus „*Nāvē pumpaino laulības gultā*”, „*Ienesīgākie pensiju plāni*”, „*Aknu transplantācija*”. Skolēni par labiem atzina tādus virsrakstus, kuros

jūtama fantāzija, kas ieintriģē, jo ietverts kāds interesants izteikums no raksta, ietver kādu interesantu salīdzinājumu (ir tēlainis). Savukārt skolēniem neveiksmīgi šķita tie virsraksti, kas bija formāli, savādi, garlaicīgi, pauž izsmejošu attieksmi.

Skolēniem bija jānosaka virsraksts un autora komunikatīvais mērķis tekstam par skolēniem un skolotājiem (sk. 15. pielikumu). Uzdevuma saturam skolotāja tekstus uzrakstīja pati, lai būtu paraugi, kas atbilst tradicionālajai kompozīcijas shēmai.

Skolēni bija ņēmuši vērā ieteikumus un izdomāja radošus virsrakstus, piemēram, „Sārtās nodarbes klabošie piekritēji”, „Gudro pūcīšu un skudriņu darbs”, „Skolēns kā supercilvēks”, „Aktīvie, žiperīgie palaidņi”. Neliela daļa skolēnu turpina rakstīt ļoti vispārīgus un vienveidīgus virsrakstus, piemēram, „Mūsu skolas dzīve”, „Skolotājs”, „Profesijas”. Skolēni arī vērtēja otra darbu, gan paslavējot par atbilstību, gan iesakot precizēt, būt tēlainākam, citus variantus. Skolēniem izdevās formulēt atbilstošu saziņas mērķi – *pastāstīt par bērnu ikdienu skolā/ skolas dzīvi; pastāstīt par skolotāju bieži grūto dzīvi, bet tajā pašā laikā brīnumaino; interesanti iepazīstināt ar skolotāju darbu; iepazīstināt ar sajūtām, kas ir gan mazā, gan lielā skolā*. Dažiem no skolēniem mērķi bija neprecīzi formulēti.

Lielākā daļa skolēnu bija nodalījuši ievadu no galvenās daļas un nobeiguma. Dažiem izdevās arī rindkopās sadalīt galveno daļu. Skolotāja skaidroja, ka arī galvenajā daļā vēlams ievērot dalījumu rindkopās, kā arī to, ka nav vēlams, ka rindkopa sastāv no viena teikuma.

Skolēniem stundas sākumā tika izvirzīts jautājums: „*Ko rakstīsiet apraksta ievadā, galvenajā daļā, nobeigumā?*” Skolēni ir sapratuši, ka ievadā vispārīgi jāatklāj objekts, kas tiks raksturots, galvenajā daļā jāraksta detalizētāks apraksts, piemēram, raksturojot ārieni, rakstura iezīmes u.tml., bet nobeigumā jāpauž sava attieksme, vērtējums. Skolēni ir izpratuši principu, kā veidot aprakstu (tā daļas), un viņu redzējums sakrīt ar Ritas Lāces un mācību grāmatās paustajām teorētiskajām atziņām (Lāce 2011: 20; Veckāgana 2004: 37; Ondzule, Vītola, Zaiceva 2006: 170).

Skolēniem ir izdevies sasniegt prognozētos rezultātus, jo skolēniem ir izpratne par to, kas ir apraksts, var nosaukt atbilstošus piemērus, izprot, kā izveidot aprakstu. Skolēni izprata, kā atšķiras lietišķais apraksts no mākslinieciskā, portrets no pašportreta. Radās izpratne par to, kā saziņas situācijas komponenti ietekmēs valodas stila izvēli. Saprata, cik liela loma ir teksta virsrakstam, un izteica ierosinājumus tam, kā izveidot interesantu virsrakstu, kas tajā pašā laikā atklāj arī teksta būtību.

4. stundas (sk. 16 pielikumu) temats ir *Cik cilvēku, tik portretu*. Stundas mērķis bija pilnveidot skolēna prasmi veidot precīzu un tēlainu cilvēka portreta aprakstu, tādēļ tika izvirzīti tādi mācību uzdevumi kā skolēnu zināšanu nostiprināšana, par to, kā izveidot cilvēka portreta aprakstu un kā izraudzīties aprakstāmajam objektam atbilstošu apzīmējumu, skolēnu

prasmju pilnveidošana, lai skolēni tēlaini un precīzi raksturotu cilvēka emocijas, skolēnu motivēšana bagātināt vārdu krājumu un izkopt prasmi izmantot valodas līdzekļus, skolēnu mudināšana iedziļināties un izvērsti izteikties. Mācību stundas saturs izstrādāts, pamatojoties uz Ievas Kuplās, Vinetas Ernstones, Annas Vulānes teorētiskajām atziņām (sk. sīkāk stundas konspektā). Mācību stundā piedalījās 20 skolēni.

Stunda tika sākta ar ierosinošu sarunu. Kad skolēniem tika vaicāts, par ko viņi labprāt veidotu aprakstu, skolēni atbildēja, ka raksturotu tradīcijas, kādas mīlas lietas vai mājdzīvnieku, kaut ko, kur jāliek lietā fantāzija, piemēram, virtuālās pasaules raksturojums. Skolotāja informē skolēnus, ka šajā stundā tiks runāts tieši par personas portretu. Lai skolēniem būtu vieglāk izprast, kāda ir atšķirība starp vispārīgu aprakstu un tādu, kas ir detalizēts niansēts, skolotāja salīdzinājumam rāda divus zīmējumus (sk. 17. pielikumu).

Lai skolēni saprastu, kā izveidot cilvēka portreta aprakstu, skolotāja nolasa divus cilvēka portreta aprakstus (sk. 18. pielikumu). Skolēni saskatīja, ka pirmajā ir raksturots tēla izskats, nodarbošanās, dzīves stils. Apraksts ir tēlains, izmantoti salīdzinājumi, fakti, frazeoloģismi, savukārt otrajā ir aprakstīti cilvēka sasniegumi. Teksts skolēniem likās sarežģīts, jo bija grūti uztvert informāciju garo teikumu dēļ.

Skolotāja ar skolēniem pārrunāja, kā iespējams atklāt savu attieksmi un atklāt aprakstāmo objektu, izvēloties tam atbilstošu nosaukumu. Skolēni veica darba lapas (sk. 19. un 20. pielikumu) uzdevumu, kur jāatrod objekta apzīmējumam atbilstoša motivētājpazīme. Skolēni uzdevumu paveica, konstatējot, ka objektu nosauc, ņemot vērā tā izskatu, uzvedību un citas raksturīgas pazīmes. Uzdevums veidots, atlasot piemērus no Vinetas Ernstones publikācijas, kā arī viens piemērs ņemts no Viļa Lāča grāmatas „Vanadziņš” (Ernstone 2013: 322-324; Lācis 1952: 4). Pēc uzdevuma izpildes atbildes tika frontāli pārbaudītas.

Skolēniem bija jāuzraksta lietvārdi, īpašības vārdi, darbības vārdi un apstākļa vārdi, ar kuriem var raksturot emocijas. Pārsvārā skolēni bija uzrakstījuši tādus vārdus kā *prieks*, *bēdas*, *dusmas*. Skolēni pierakstīja paņēmienu, kā iespējams izteikt emocijas. Aptuveni seši skolēni bija uzrakstījuši atšķirīgus valodas piemērus – *domīgums*, *izjūta*, *kad cilvēks ir pārprasts*, *lepnums*, *slinkums*, *skaudība*, *riebums*.

Tad skolēniem bija veicams uzdevums, kas aizgūts no Annas Vulānes un Margaritas Gavriļinas grāmatas „Valodā veldzējas tautas dvēsele” (Gavriļina, Vulāne 2008: 89).

Uzdevuma ietvaros skolēniem jāgrupē lietvārdi divās grupās – lietvārdos, kas apzīmē pozitīvās emocijas un kas apzīmē negatīvās emocijas. Skolotājas mērķis parādīt skolēniem, ka cilvēkam nav tikai trīs emocijas, kuras parasti nosauc skolēni, bet izjūtas iespējams izteikt daudz vairāk vārdos. Skolēni šo uzdevumu veica ļoti precīzi, saskatīja un pamatoja, ka dažas emocijas var būt gan pie pozitīvajām, gan negatīvajām, piemēram, satraukums, ilgas.

Skolotāja izdalīja lapas, no kurām skolēni izveidoja grāmatiņu, kurā skolēni apkopos dažādus valodas līdzekļu piemērus, kas noderēs, radot savu tekstu. Metodiskajai idejai skolotāja iedvesmojās no Ērika Skota Andersena (Andresens 1995: 11). Tika izstāstīts, kā un kāpēc skolēniem jāveido krājums, kā arī vērtēšanas kritēriji. Skolēni izveido pirmo nodaļu. To skolēni aizpildīja, ierakstot gan savus, gan klases biedru izdomātos vārdu savienojumus, kas tika izveidoti nākamā uzdevuma ietvaros. Obligāti bija jāuzraksta vismaz 10 vārdu savienojumi.

Skolotāja atskaņoja četrus skaņdarbus, kurus klausoties skolēniem bija jāizveido asociatīvs tēls un jācenšas raksturot tā izjūtas un emocijas, izmantojot epitetus. Sākotnēji skolēni tēlu raksturoja, nosaucot tā emocijas vienā vārdā, bet skolotāja mudināja skolēnus šīs emocijas raksturot niansēti, nosaucot dažādus piemērus. Metodes izvēle bija ļoti veiksmīga, jo skolēnus tā motivēja. Daudzi skolēni labprāt iesaistījās, lasot skaļi uzrakstītās atbildes, bija ieinteresēti darbā, jo tika piedāvāts kas citādāks. Skolēnu asociācijas bija tik dažādas, un tika radīti visdažādākie tēlainie izteiksmes līdzekļi: *nogurdinoša mīlestība, satraucošs miers, prātu jaucošs satraukums, naidīgs naidis, aizvainojošs prieks, dramatisks izmisums*. Dažus no skolēniem mūzika iedvesmoja pat radīt savus stāstus, turklāt radošus un baudāmus (sk. 21. pielikumu).

Skolotāja, aplūkojot dažādus plāna paraugus un lasot ieteikumus tā izveidei (Blaua; Ptičkina; Ivanišaka, Jansone, Pičukāne), izstrādāja plāna paraugu (sk. 22. pielikumu), kurā skolēnam jāieraksta nepieciešamās atbildes, lai pārliecinātos, ka skolēns ir veicis visas sagatavošanās posma darbības rakstīšanai (piem., komunikatīvā mērķa formulēšana, adresāta noteikšana, virsraksts) un lai skolēnam veidotos šāds ieradums, lai brīdī, kad teksts būs jāplāno patstāvīgi, bez parauga, skolēni zinātu, kādas darbības viņiem ir jāveic visā rakstīšanas procesā.

Izmantojot šo plānu, skolēniem bija jāuzraksta 70- 100 vārdos apraksts par kādu redzētas filmas varoni (sk. 23. pielikumu), izmantojot zināšanas par cilvēka portreta raksturošanas iespējām, emociju raksturošanu un aprakstāmās parādības nosaukšanu. Uzdevuma mērķis ir, pirmkārt, vingrināties teksta veidošanā, otrkārt, pārliecināties par to, ka skolēni stundā apgūtās zināšanas prot izmantot, kā arī tās nostiprināt, veidojot savu tekstu. Pirms tam skolēni vingrinājās, raksturojot attēlā redzamu cilvēku emocijas. Daži skolēni neizmantoja epitetus, bet ierasto vārdu *priecīgs, bēdīgs, dusmīgs* vietā vismaz parādās citi vārdi, kas raksturo izjūtas, piemēram, *rūpes, sajūsma, klusums, smaidis, atvieglojums*. Daži skolēni radījuši tāds epitetus kā *rozā prieks, krāsaina sajūsma un smiekli, visbaltākās domas, noslēpts satraukums*.

Skolēni aizpildīja plānu un to realizēja, veidojot aprakstu. Daļai skolēnu nebija skaidrs, ka izveidot ievadu, kā iesākt izklāstu, tādēļ izmantoja frāzes: „*Es rakstīšu/ stāstīšu par...*” Tika uzsvērts, ka no tā būtu vēlams izvairīties. Tāpat skolēniem tika uzsvērts, ka nobeigums ir jau izteikto domu apkopojums, jo skolēni nobeigumā pauda domas, kas netika aktualizētas iepriekšējās teksta daļās. Bija arī apraksti, kuros domas bija loģiski strukturētas, saturs detalizēts un radošs. Skolēni arī izteica vērtējumu par citu darbiem, ierosinot, piemēram, būt tēlainākiem, bet paslavējot to, ka aprakstāmo parādību tiešām varēja iztēloties un apraksts bija loģisks, secīgs. Skolēni vārdos atklāja filmu varoņu izskatu un raksturu, bet neatklāja to emocionālo pasauli, tādēļ skolēni būtu vairāk jārosina, jādod konkrētākas norādes, pats galvenais- nenogurstoši jāatgādina.

Silts. Siltāks. Karsts – tā tika formulēts **5. stundas** (sk. konspektu 24. pielikumā) temats, jo mācību stundas mērķis bija pilnveidot skolēnu prasmi lietot savā tekstā īpašības vārdus, izsakot īpašību intensitāti. Lai to varētu īstenot, skolēniem bija jāveic divi lingvistiski uzdevumi, lai pilnveidotu zināšanas par īpašības pastiprinājuma un pavājinājuma izteikšanas līdzekļiem, kā arī jārada priekšmeta portreta apraksts, lai pilnveidot skolēnu prasmi aprakstā lietot īpašības vārdus, kuros izteikta intensitāte. Skolotāja mudināja skolēnus izmantot valodā esošos resursus, lai veidotu savu izteiksmes stilu, kā arī piedāvāja uzdevumus, kuros skolēni var izmantot savu pieredzi un paust attieksmi pret sev nozīmīgām lietām.

Mācību stundā piedalījās 19 skolēni. Stunda veidota, pamatojoties uz A. Vulānes teorētiskajām atziņām (Vulāne 2014).

Skolotāja stundu sāka ar ierosinošu sarunu, uzskatei skolotāja bija sagatavojusi divas atšķirīgas krūzītes. Tika pārrunāts, kā dzīvē atspoguļojas intensitāte. Skolēniem tika iedotas darba lapas. 1. uzdevumā skolēniem (sk. 25., 26. pielikumu), kā mainās teikuma jēga, ja vienai un tai pašai īpašībai izsaka pavājinājumu vai pastiprinājumu. Skolēniem bija jāsaprata, kādi līdzekļi var tikt izmantoti šādam nolūkam. Spriežot pēc skolēnu atbildēm, ir izpratne par īpašības vārdu intensitātes izteikšanas iespējām, jo skolēni spēja noteikt, kuros no dotajiem vārdiem vai vārdu savienojumiem izteikts īpašības pastiprinājums vai pavājinājums, to apliecinot arī 2. uzdevumā, kurā bija doti dažādi īpašības vārdi un intensitātes izteicējlīdzekļi, un šie valodas piemēri bija jādala divās grupās: vārdi, kuros izteikts īpašības pavājinājums vai pastiprinājums.

Skolēniem bija izdevies savā tekstā (sk. 27. pielikumu) izteikt īpašības vārdu pastiprinājumu vai pavājinājumu, izmantojot, piemēram, vārdu savienojumus *burvīgi skaists, sīciņsīkas lietiņas, itin mazo, klusāk par klusu, mazmazās, balts jo balts* u.c. Skolēni lielākoties rakstīja par sev mīļām rotallietām. Bija vērojams, ka skolēniem ir veiksmīgāk izdevies uzrakstīt ievadu un galveno daļu. Skolēni bija ievērojuši arī atkāpes.

6. stundas temats ir *Sajūtu laboratorija* (sk. konspektu 28. pielikumā). Stunda tika veidota, ņemot vērā Andas Kudumas teorētiskās atziņas par to, ka mācību stundā jāizmanto tādi paņēmieni, kas pielāgoti skolēniem ar atšķirīgiem uztveres tipiem (sk. sīkāk 2.2. nodaļu).

Skolēniem tika lasīti divi atšķirīgi ainavas aprakstu paraugi (sk. 29. pielikumu). Skolēni atbildēja, ka pirmais teksta fragments ir uztveramāks, jo tajā ir jāiztēlojas tikai notikumi, var izmantot savu fantāziju, bet autora radīto ainavu vieglāk iztēloties pēc otrā teksta fragmenta, jo tas bija tēlaināks. Skolotāja pastāsta, ka tajā tika izmantotas sajūtu gleznas. Aktualizēja to, ka cilvēkam ir piecas maņas, bet parasti apraksta tikai to, ko iespējams saskatīt, bet ne sajūst, sataustīt, sagaršot.

Tika nolasīts vēl viens dabas ainavas fragments, kurš skolēniem bija jāvizualizē, kā arī jāizdara secinājumi par to, kā iespējams raksturot dabas ainavu. Skolēni zīmējumi bija neparasti, jo tēlainos izteiksmes līdzekļus, kas ir pārnestā nozīmē, skolēni uzzīmēja pēc to tiešās nozīmes, piemēram, kā ļauns mākonis satvēris mēnesi, tā radot interesantus tēlus. Skolēni zīmēja zvaigznes, puķes, kas elpo, kokus, Ezerieša meitu. Skolēniem patīk zīmēt, tādēļ to vērts izmantot kā metodisko paņēmieni. Skolēni secināja, ka dabas ainavas aprakstā var atspoguļot ne tikai to, ko var saskatīt, bet arī sajūst, piemēram, liepu smarža.

Tā kā mācību stunda ir par maņām un sajūtu gleznām, skolotāja izmantoja dažādus līdzekļus, lai rosinātu skolēnu tēlaino domāšanu. Lai būtu vieglāk radīt redzes gleznas, skolotāja rādīja divus attēlus (sk. 31. pielikumu). Melnbaltajā attēlā skolēni saskatīja agru rudens rītu vai vasaras nakti, miglu, drūmu noskaņu, savukārt, raksturojot šo pašu attēlu tikai krāsainu, skolēni nosauca tēlainas redzes gleznas, piemēram, *magiska migla, spocīga upe, varavīksnes atspulgs, burvīgi miglas mutuļi, krāsainu koku elpa u.c.*

Klausoties skaņu ierakstus, skolēni radīja tēlainas dzirdes gleznas, piemēram, *vēju mierīgā dvaša, apņēmīga čivināšana, čivinošs koris, skaļais pārgājiens, kaitinošā krāšana*. Skolēni ar interesi mēģināja noteikt smaržas, kuru paraugus skolotāja bija sagatavojusi. Iedvesmojoties no sajūstā, tika radītas ožas gleznas: *ņiprais apelsīns, piparmētru pieskāriens, svaigas piparmētras smarža*.

Skolēniem bija jāaptausta dažādi priekšmeti necaurredzamā maisiņā. Noteikti jāizmanto vairāki maisiņi un palīgi, jo process ir diezgan lēns, bet tā rezultātā skolēniem izdevās radīt tādas interesantas taustes gleznas kā *zīdaini mīkstais lācītis, kraukšķīgais maisiņš, folija dureklis, spalvainā zāle, gludās pērles*.

Bija jūtamas skolēnu emociju uzplūdums, kad tika radīti attēli ar ēdieniem (sk. 31. pielikumu). Skolēni radīja arī garšas gleznas, proti, *vasarīgā zemene, gardie Dieva apļi (par picu), kūstošā pica, kraukšķīgā pica*. Radot garšas gleznas, skolēni radīja radošos darbus – gan odas, dzeju, stāstus (sk. piedāvātos paraugus un skolēnu darbus 32. pielikumā).

Mācību rezultāti tika sasniegti, jo skolēniem izprata, kas ir sajūtu gleznas un kā tās izveidot, kā arī izdevās radīt ļoti radošas un tēlainas sajūtu gleznas, stundā bija jūtamas skolēnu pozitīvās emocijas, ko radīja tas, ka skolēni varēja mācīšanās procesā izmantot visas maņas. Bija vērojams, ka skolēni daudz labprātāk iesaistījās mācību procesā.

Pat viens vārds var dzīvi izsacīt ir temats **7. stundai** (sk. konspektu 33. pielikumā). Tās mērķis bija pilnveidot skolēnu prasmi veidot vārda portreta aprakstu, izmantojot tēlainās izteiksmes līdzekļus. Lai mērķi īstenotu, secīgi tika veikti vairāk uzdevumi. Lasot vairākus piemērus, skolēniem tika radīta izpratne par to, kas ir vārda portrets, skolēniem vārda portreta aprakstā bija jāanalizē tēlaino izteiksmes līdzekļu lietojums, kā arī skolēni izmantoja asociācijas, lai izvēlētos atbilstošus tēlainos izteiksmes līdzekļus, lai uzrakstītu vārda portretu paši. Mācību stunda tika veidota, aplūkojot šī temata uzdevumu paraugus, ko piedāvā M. Gavriļinas un A. Vulāne grāmatā „Valodā veldzējas tautas dvēsele” (Gavriļina, Vulāne 2008: 82–83).

Skolotājai vispirms bija jāizskaidro, kas ir tēlainie izteiksmes līdzekļi, jo skolēni to vai nu nebija apguvuši, vai neatcerējās, taču pēc skaidrojuma tekstā atrada atbilstošus valodas piemērus katram no tēlainajiem izteiksmes līdzekļiem.

Skolēniem bija jāraksta vārda *bērnība* portrets kā mīkla. Lai rastu raksturojošus tēlainās izteiksmes līdzekļus, skolēniem vispirms bija jāatbild uz jautājumiem (sk. 35. pielikumu), tā iegūstot materiālu, kuru iekļaut vārda portreta aprakstā. Vārda portrets ir abstraktākais no apraksta veidiem, tādēļ, lai radītu izpratni par to, kas tas ir un kā izveidot šādu aprakstu, skolotāja piedāvāja vairākus paraugus (sk. 37. pielikumu). Vienā no tiem skolēni analizēja tēlaino izteiksmes līdzekļu lietojumu.

Skolēni, atbildot uz jautājumiem darba lapā, ieguva spilgtus salīdzinājumus, epitetus, sajūtu gleznas, no kurām skolēni izveidoja vārda portreta aprakstus (sk. 36. pielikumu). Kopumā tie bija radoši un ļoti patiesi, jo iedarbojās uz lasītāja emocijām ar tēlaino izteiksmes līdzekļu lietojumu, piemēram, *meklēt mākoņu dzīvnieceņus, nobrāzti ceļgali, ne mazākā grama uztraukuma, netīras, bet vienmēr maigas pēdas, zāles svaigums un debesu plašums, aiz dūsmām cukurvatīti apēd, rokas no čupa čupiem, bērniņa smaržo pēc dubļiem un saldumiem, tai ir karameles garša*. Tikai daži no skolēniem nebija ņēmuši vērā nosacījumu, ka jāraksta mīkla, tādēļ nevajadzēja atminējumu iekļaut tekstā.

Prognozētie rezultāti tika sasniegti, jo skolēnu apraksti apliecināja to, ka skolēni izprot, kas ir vārda portrets, kā to atklāt, zina, kādi ir tēlainie izteiksmes līdzekļi un tos mērķtiecīgi lieto savā tekstā.

4.3. Izmēginājuma darbības rezultātu analīze

Tēmas apguves beigās 22 skolēni rakstīja **noslēguma darbu**, kura veidošanā skolēniem bija jāizmanto visas mācību stundās par tekstu un tekstveidi gūtās zināšanas. Skolēni varēja izvēlēties vienu no četriem tematiem un apraksta veidiem (sk. 4.3.1. tabulu), lai būtu iespējams izvēlēties atbilstoši savām interesēm un spējām, kas veicinās skolēnu motivāciju.

4.3.1. tabula

Norādes apraksta veidošanai

Temats	Komunikatīvais mērķis
Cilvēks, kurš mani iedvesmo	Izveidot aprakstu, kas tiks iesniegts konkursā, lai pārliecinātu, ka tieši šis ir tas cilvēks, kas iedvesmo, ir paraugs, atbalsta un būtu pelnījis konkursa balvu.
Vieta, kur gribas atgriezties	Izveidot aprakstu, kas tiks iesniegts valdībai, kura ir nolēmusi pārbūvēt skolēnam nozīmīgu vietu. Mērķis ir pārliecināt par to, kāpēc šī vieta ir tik nozīmīga un būtu saudzējama.
Pazudusī lieta	Ir pazudusi skolēnam nozīmīga lieta, lai to varētu atgūt, jāiesaista citi cilvēki. Jāizveido detalizēts apraksts, ko publicēt, lai šo lietu varētu atpazīt. Jāatklāj, kāpēc šo lietu ir tik svarīgi atgūt.
Vārda <i>prieks</i> portrets	Uzrakstīt aprakstu savā dienasgrāmatā par to, kas ir prieks un atklāt, kāpēc tas ir nozīmīgs pašam skolēnam.

Vajadzētu tematu klāstu papildināt, lai būtu iespējams rakstīt ne tikai par reāli eksistējošo, bet iekļaut tematu, kura ietvaros skolēni var fantazēt. Didaktiskā materiāla autorei šķita, ka skolēniem būtu vieglāk rakstīt pat to, kas viņiem labi zināms un aktuāls, bet skolēni, kuriem ir attīstīta radošā domāšana, izteica viedokli, ka būtu vieglāk un interesantāk, ja varētu izvēlēties tematu, kur var izfantazēt un iztēloties to, kas reālajā dzīvē neeksistē. Dažiem skolēniem šādi temati šķiet rosinošāki.

Vienpadsmit skolēni bija izvēlējušies veidot ainavas portretu, trīs skolēni veidoja priekšmeta portreta, bet cilvēka un vārda portreta aprakstu veidoja tikai viens skolēns. Skolēniem bija jānodod arī grāmatiņas, kuras bija jāpapildina mācību stundu ietvaros (skolēnu darbus sk. 38. pielikumā).

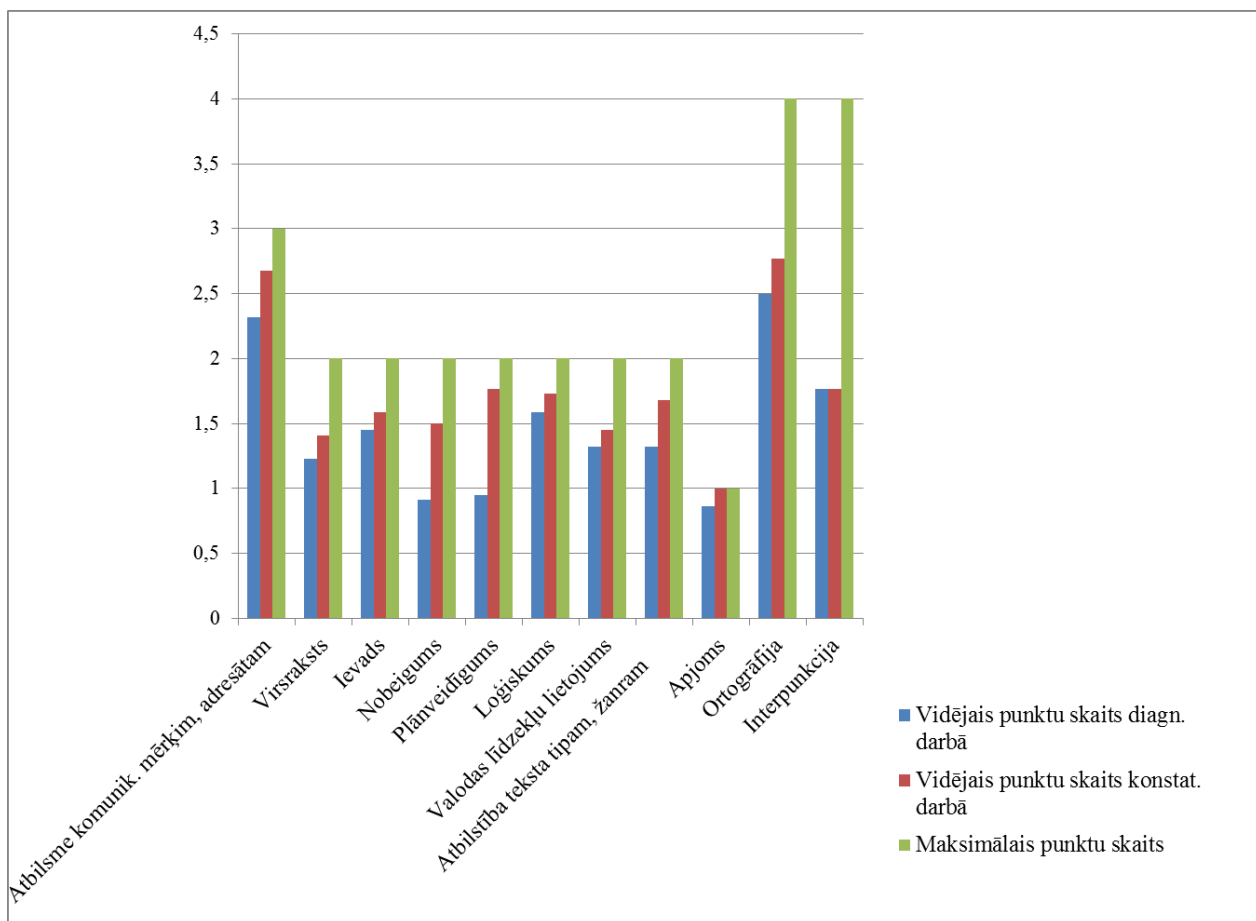
Skolotājas mērķis bija konstatēt, kā skolēni prot lietot mācību stundās apgūtās zināšanas, salīdzināt skolēnu tekstveides prasmju līmeni tēmas apguves sākumā un beigās, lai

secinātu, kādi uzlabojumi jāveic turpmākajā darbībā gan didaktiskā materiāla, gan skolotāja darbības, gan skolēnu zināšanu un prasmju pilnveidei.

Lai varētu salīdzināt skolēnu tekstveides prasmju līmeni tēmas apguves sākumā un beigās, konstatējošā darba vērtēšanai tika izmantoti diagnosticējošā darba vērtēšanas kritēriji. Papildu tika vērtēts arī apraksta noformējums, jo tika veidota darbu izstāde un skolēni ieguldīja darbu, lai aprakstus noformētu. Tā kā darbi tika likti izstādē, labojumi saturā netika veikti, bet kļūdas skolotāja piefiksēja uz atsevišķas lapas. Punktu skaitu, kā arī refleksiju par skolēna darbu, skolotāja rakstīja darba otrā pusē.

Skolēni vispirms rakstīja melnrakstu. Tos melnrakstus, kurus skolēni laikā nodeva, skolotāja pārskatīja un ieteica, ko tajos skolēns varētu uzlabot. Ieteikumi tika formulēti kā jautājumi. Stila, pareizrakstības vai interpunkcijas kļūdas skolotāja ar atbilstošiem simboliem norādīja blakus tekstam. Skolēni bija ņēmuši vērā ieteikumus un novērsuši nepilnības. Tiem skolēniem, kuriem ir ātrāks darba temps, skolotāja lūdza apmainīties ar darbiem un iejusties rediģētāja lomā, paslavējot par to, kas ir izdevies un iesakot, ko vēl varētu pilnveidot.

Vērojamas dažas problēmas, proti, bija vienveidīgi, vienkārši teikumi, divi no skolēniem neprata nodalīt vienu teikumu no otra. Dažiem skolēniem bija vērojams haotisks domu izklāsts, kā arī parādījās citu tekstu tipu un žanru iezīmes, bet tas skaidrojams ar to, ka skolēni vēlas veidot dialogu, sarunu ar adresātu. Skolotājam ir jāuzsver, ka apraksts kā domraksta tips ir domu izklāsts, nevis saruna vai vēstule, šis mācību satura aspekts jāiekļauj kādā vingrinājumā, jo tikai skolotāja mutvārdu atgādinājumi nebija radījuši izpratni visiem skolēniem. Vēl būtu jāpiestrādā pie interpunkcijas prasmju pilnveides, jo skolēniem ir grūtības lietot atbilstošas pieturzīmes saliktos teikumos, taču vērojami uzlabojumi (sk. skolēnu rezultātu salīdzinājumu 4.3.1. attēlā, bet punktu apkopojumu 4.3.2. tabulā).

4.3.1. attēls. Tekstveides uzdevumā skolēnu gūto rezultātu salīdzinājums

4.3.2. tabula

Skolēnu rezultāti tekstveides uzdevumā

Skolēns	Atbilde komunik. mērķim, adresātam (3 p.)	Virsraksts (2 p.)	Ievads (2 p.)	Nobeigums (2 p.)	Plānveidīgums (2 p.)	Loģiskums (2 p.)	Valodas līdzekļu lietojums (2 p.)	Atbilstība teksta tipam, žanram (2 p.)	Apjoms (1 p.)	Ort. (4 p.)	Interp. (4 p.)	Noformējums (2 p.)
B.S.	3	2	2	2	2	2	2	2	1	4	4	2
D.A.	3	2	2	2	2	2	2	2	1	4	1	2
D. K.	3	2	1	2	2	2	2	2	1	3	2	2
D.D.	3	1	1	1	0	1	1	1	1	0	0	1
G.E.	2	1	1	1	1	1	1	2	1	1	0	1
H.K.K.	2	0	1	2	2	1	1	2	1	2	2	1
K.D.	3	1	1	1	2	2	1	2	1	2	2	2
K.E.	3	1	1	2	2	2	1	1	1	4	1	2
K.V.L.	3	2	2	2	2	2	2	2	1	4	4	2
K.F.	2	1	2	1	2	1	1	2	1	1	2	2
L.M.	3	2	2	1	2	2	2	1	1	4	2	2
L.D.	3	1	2	2	2	2	2	2	1	4	2	2
L.L.L.	1	0	1	1	1	1	0	1	1	0	0	2
L.E.	3	2	2	2	2	2	1	1	1	4	0	2
R.D.K.	3	1	2	1	1	2	1	1	1	1	2	0
S.E. (1)	3	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	2
S.E. (2)	3	2	2	1	2	2	2	2	1	4	1	2
S.E. (3)	3	2	2	2	2	2	2	2	1	4	4	2
Š.M.P.	3	2	2	2	2	2	2	2	1	4	2	2
Š.U.	1	1	1	0	2	1	1	2	1	2	0	1
T.K.	3	1	1	1	2	2	1	1	1	4	4	2
V.V.	3	2	2	2	2	2	2	2	1	3	3	2

Skolēnu darbībā ir saistoša un atbilstoša virsraksta izveide. Salīdzinājumā ar diagnosticējošo darbu vairāk skolēnu savam darbam bija izvēlējušies radošu virsrakstu, piemēram, „*Apslēptā paradīze*”, „*Maģijas koki*”, „*Pasaku valstība*”, „*Tikai viens plašajā pasaulē*”, „*Brīnumu zelta sala*”.

Skolēni ievadā vairs neaprobežojās ar vienu teikumu, kā arī skolēni bija atraduši radošu pieeju tam, kā sagatavot lasītāju, kā pieteikt tematu, reti kurš skolēns vēl izmantoja ne pārāk veiksmīgas frāzes: „*Es jums pastāstīšu/ aprakstīšu... Tas bija viss, ko varu pateikt... Ceru, ka jums patika mans stāstījums par...*” Nobeigumā jūtama skolēnu attieksme, vērtējums.

Skolēni arī galveno daļu ir dalījuši rindkopās. Skolēniem bija jāraksta teksta plāns un autora komunikatīvais nolūks, kas ievērojami uzlaboja skolēnu tekstu struktūru. Atkāpes bija ievērojuši visi skolēni, izņemot vienu, dieviem no skolēniem, tās bija izveidojuši nesamērīgas (1 teikums ievadā vai nobeigumā).

Vērojams, ka skolēnu valodas līdzekļu lietojums kļuvis mērķtiecīgāks, un teksts kļuvis tēlaināks. Skolēni izteikušies detalizēti, kas radīja pārlicību par to, ka teksts ir īstenojis autora komunikatīvo nolūku. Diagnosticējošajos darbos skolēni arī izmantoja tēlainos izteiksmes līdzekļus. Visvairāk skolēni izmantoja epitetus, radot spilgtas redzes gleznas. Vietām atrodams kāds salīdzinājums un metafora. Skolēni izmantojuši mācību stundā apgūto, jo skaitliski vairāk bija tādu aprakstu, kuros nebija tikai neitrāli izteiksmes līdzekļi, bet plašāk tika izmantoti emocionāli ekspresīvie un tēlainie izteiksmes līdzekļi:

- īpašības pastiprinājuma un pavājinājuma izteicējlīdzekļi (*tik skaisti, ka acis nevar novērst; nenormāli dārgs; gaiši zils; ļoti caurspīdīgs; neatkārtojami gardās; trakulīgi irdena; paliels; neonzaļi mati*);
- redzes gleznas (*upes mierīgais plūdums; akmeņi un jūra paliek par melnu siluetu; skaisti akmeņaini kalni, kas met ēnu, kurā veldzēties; uzticīgas, dzintarkrāsas acis*);
- dzirdes gleznas (*čalojošā ūdens straumīte; pļaujmašīnas dobajā balss*);
- taustes gleznas (*saules uzsildītās smiltis; ap sirdi kļuva silti; karstā saule; mīksts sūnu batuts*);
- garšas gleznas (*mazo, zilo odziņu mežģīnes kūst uz mēles kā saldējums*);
- ožas gleznas (*smaržoja pēc zemenēm siltā vasaras dienā; sāļais jūras aromāts; ugunskuru dūmu rūgtenā smarža*);
- spilgti epiteti (*saldais smaids; apburtais mežs; sulīgās skujas; saltais, bet draudzīgais jūras vējš*);
- personifikācijas (*ielokā slēpjas Mazā Jugla; koki un mežs var atdzīvināt cilvēku; draudīgais purvs gardi apēda manu čiekuru; jūra ir sacerējusi izcilu šupuldziesmu*);

- metaforas (*prieka elfiņš; mīkstais sūnu paklājs; debesīs ir sarkani un oranži otas triepieni; mūžīgais pasaku mežs; dzīves līkumi; viļņu baltās cepurītes*);
- salīdzinājumi (*prieks ir kā maģisks pieskāriens; koki virs galvas ir kā lielie, izpalīdzīgie pūķi; laipnas viļņu šlakatas kā baltu kazlēniņu bars*);
- izsauksmes vārdi (*ak; ba- bam*).

Skolēni pratuši vārdos izteikt emocijas un sajūtas, ko spilgti spēj iztēloties arī lasītājs. Skolēnu radošumu apliecina arī komentāri, kas adresēti lasītājam.

Visi skolēni bija ievērojuši norādīto apjomu. Vairāki skolēni radīja daudz apjomīgākus darbus, jo ir bagāta iztēle un domu plūdums. Pārsvārā izmantoti stāstījuma teikumi. Izmantoti arī retoriski jautājumi un izsaukuma teikumi. Viens no skolēniem meistarīgi izmanto teikuma uzbūvi, precīzāk, īsus stāstījuma teikumus un daudzpunktus mākslinieciska efekta radīšanai.

Uzlabojumus, kurus varēja novērot skolēnu aprakstos, varētu skaidrot ar to, ka mācību stundās skolēni vingrinājās mērķtiecīgi lietot dažādus valodas līdzekļus, tika radīta izpratne par to, kāpēc ir nepieciešams savas domas paust precīzi un radošā veidā, kā arī skolēni vingrinājās, vairākas reizes rakstot aprakstu, tādēļ skolotājai bija iespējams saskatīt galvenās skolēnu kļūdas, par tām sniegt atgriezenisko saiti skolēniem un censties kopīgi tās novērst. Skolēnu iegūtos vērtējumus sk. 4.3.3. tabulā.

4.3.3. tabula

Skolēnu vērtējumi noslēguma darbā

Skolēns	Punktu skaits (no 28 p.)	Vērtējums
L.L.L.	9	4
D.D.	11	4
Š. U.	13	5
G.E.	13	5
R.D.K.	16	6
H.K.K.	17	6
K.F.	18	6
K.D.	20	7
K.E.	21	7
L.E.	22	8
T.K.	23	8
S.E. (1)	23	8
L.M.	24	9
D.K.	24	9
S.E. (2)	24	9
L.D.	25	9
D.A.	25	9
V.V.	26	9
Š.M.P.	26	9
S.E. (3)	28	10

B.S.	28	10
K.V.L	28	10

Lai skolēni, kuriem ir salīdzinoši attīstītas tekstveides prasmes, turpinātu progresēt, svarīgi tekstveides uzdevumus, īpaši tādus, kuros ir iespēja radoši izpausties, veikt regulāri, ne tikai tēmas *teksts un tekstveide* ietvaros, jo tikai tā ir iespējams radīt iemaņas. Izkoptas tekstveides prasmes ir nemītīgas vingrināšanās un trenēšanās rezultāts, taču jāņem vērā, ka nepieciešama arī atgriezeniskā saite. Turklāt rakstīt ne tikai aprakstus, bet dažādu tipu un apjoma darbus (no mazām zīmītēm līdz pat domrakstam) par visdažādākajiem tematiem un situācijām. Pēc darba autores domām, daudz svarīgāk par skolēnu prasmi lietot pieturzīmes un citus valodas likumus cita autora tekstā ir prasme meistarīgi lietot valodas līdzekļus, pieturzīmes un citas likumsakarības paša veidotā tekstā. Tad latviešu valodas mācību priekšmets kļūs nevis par gramatikas likumu un normu mācīšanos, kuru pielietojumu skolēni bieži neizprot, bet par iespēju attīstīt svarīgas dzīves prasmes.

Pēc pieredzētā var secināt pretējo, ka lielākoties tiek veikti dažādi vingrināšanās uzdevumi, bet maz veidoti savi teksti, kuros atspoguļot konkrēto mācību satura aspektu. Skolotājam ir jāreķinās, ka tas ir lielāks laika patēriņš, jāpārdomā, kā efektīvāk gūt atgriezenisko saiti, taču jātiek skaidrībā par to, ko skolotājs vēlas sagaidīt no skolēniem un ko skolēns gūs dzīvei no latviešu valodas stundām.

Skolēnu tekstveides prasmes vēl varētu pilnveidot, veicinot ārpusklases lasīšanu, lai attīstītu skolēnu valodas izjūtu. Skolotājam jāparāda, kādi izteiksmes līdzekļi ir valodā, jāvingrinās tos lietot, jo noslēguma darba rezultāti apliecināja to, ka tad, kad skolotājs aktualizē šīs iespējas, skolēni tās sāk izmantot savā runā. Jāpiedāvā arī citu autoru teksti, kas ir labi teksta veidošanas meistarībai.

Lai skolēnus motivētu rakstīšanai, var izmantot radošas metodes vai metodiskās pieejas. Ierosmei var izmantot citu autoru (Ē. S. Andersens, Ā. Ptičkina u. c.) ieteikumus. Lai skolēniem būtu gandarījums par paveikto, būtu interesantāks šis process, var veidot gan izstādes, gan radošo darbu krājumus, konkursus. Radīt iespēju rakstīšanas procesu iepazīt tā daudzpusībā. Skolotājam tikai jāļaujas radošām idejām un jāuzdrošinās eksperimentēt.

SECINĀJUMI

Tekstveidei būtu jāpievērš lielāka vērība latviešu valodas mācībā, jo saziņā tiek izmantots teksts, nevis atsevišķi teikumi. Tas nozīmē, ka saziņas kvalitāti lielā mērā ietekmēs tas, cik meistarīgi ir veidots teksts. Turklāt sazināšanās ir svarīga dzīves prasme.

Teksts un tekstveide kā mācību satura vienības atspoguļotas gan Valsts pamatizglītības standartā, gan latviešu valodas mācību priekšmeta programmās. 6. klasi beidzot, skolēniem jāorientējas saziņas situācijā, jāizprot teksta pazīmes, īpaši plānveidību, mērķtiecību, pabeigtību, jāvērtē, kā teksta pazīmes atklājas paša un cita autora darbā, izvirzot ieteikumus pilnveidei.

Lai meistarīgi veidotu tekstu, ir jāievēro teksta pazīmes. Tātad jāattīsta skolēnu prasme loģiski strukturēt tekstu, ievērojot teksta daļas (ievadu, galveno daļu, nobeigumu), funkcionāli tās saistīt, teikumiem it kā izaugot citam no cita, rakstīt atbilstoši komunikatīvajam mērķim un adresātam, ievērot runas žanra prasības. Jāveicina radošā rakstīšana, kad tiek ļauta vaļa fantāzijai, asociācijām, kad skolēns vārdus, teikumu konstrukcijas, gramatiskās formas u. c. valodas līdzekļus izmanto kā mākslinieciskos līdzekļus, lai radītu tēlainu, precīzu, emocionāli iedarbīgu tekstu, nevis aprobežotos ar neitrālajiem izteiksmes līdzekļiem un nelielu vārdu krājumu. Skolēniem jāvingrinās dažādu tekstu veidošanā gan mutvārdos, gan rakstveidā, kā arī jāveido atšķirīga apjoma un formas teksti.

Skolotājam ir jāpiedāvā dažādi teksta paraugi, taču to atlase ir sarežģīta, jo tekstam jābūt piemērotam mācību saturam, skolēnu uztveres un vecumposma īpatnībām, interesēm, izvēlētajam materiālam jāattīsta skolēna lasītprasme, prasme izzināt, fantazēt, jāizkopj estētiskā gaume, piedāvājot koptas valodas paraugus. Vērtīgi ir izvēlēties dažādu stilu tekstus, kā arī tekstus, kuros izmantoti dažādi leksikas slāņi, lai parādītu valodu tādu, kāda tā ir realitātē.

Tekstveide rada iespēju būt radošam, paust savas jūtas un izmantot uzkrātās valodas zināšanas. Tekstveides prasmju attīstīšana notiek pakāpeniski. Skolēniem jāapgūst teorētiskās zināšanas par tekstu, jāveic dažāda veida darbības ar cita autora tekstu, lai gūtu pieredzi un to izmantotu sava teksta veidošanā, kur nozīmīgu vietu ieņem teksta plāna izstrāde un melnraksta uzlabošana.

Teksta veidošana ir radošs process, tādēļ skolotājam skolēni ir jārosina, jāiedrošina, jāmotivē, jārada atbilstoši apstākļi radošajai darbībai. Tekstu kā radošas darbības rezultātu ir salīdzinoši sarežģīti vērtēt, tādēļ skolotājam jāpielāgo vecumposmam un savām vajadzībām.

Jāņem vērā, ka 6. klases skolēniem kā pusaudžiem ir ļoti svarīgs apkārtējo novērtējums, kā arī īpaša vērība jāpievērš mācību motivācijas veicināšanai, jo daļai skolēnu tā ir ļoti zema,

taču radošajai darbībā gribai ir liela loma, tādēļ jācenšas uzdevumus padarīt skolēniem nozīmīgus, kā arī pēc iespējas vairāk respektēt skolēnu individuālās vajadzības.

Pedagoģiskās izmēģinājumdarbības laikā tika secināts, ka:

- joprojām vērojamas ar tekstveidi saistītas problēmas (vienveidīgi, neveikli veidoti teikumi, haotisks domu izklāsts), bet tās vērojamas mazākam skolēnu skaitam;
- zemu rezultātu uzrādīja skolēni, kam ir vāja mācību motivācija, grūtības noturēt uzmanību, kuri nāk no ģimenēm, kurās saziņā lieto krievu valodu un kuriem ir ielaistas problēmas valodas apguves sakarā (neprot atdalīt vienu teikumu no otra, lietot garumzīmes). Šiem skolēniem tekstveides prasmju attīstīšana būtu jāšāk no vienkāršākā līmeņa, mācot pamatlietas, kas nozīmē, ka skolotājam mācību saturs ir jādiferencē;
- vērojami vairāki uzlabojumi skolēnu darbībā, pirmkārt, pilnveidota prasme izveidot saistošu un atbilstošu virsrakstu, otrkārt, skolēnu veidotais ievads un nobeigums kļuvis plašāks un radošāks, treškārt, teksts kļuvis uztveramāks, jo skolēni arī galveno daļu ir dalījuši rindkopās, ceturtkārt, vērojams, ka skolēnu valodas līdzekļu lietojums kļuvis mērķtiecīgāks un teksts kļuvis tēlaināks, skolēni izteikušies detalizēti, kas radīja pārliecību par to, ka ir īstenots autora komunikatīvais nolūks;
- teksta plāns ievērojami uzlaboja skolēnu prasmi tekstu strukturēt un domas izklāstīt secīgi;
- teksta veidošanai jāpiedāvā skolēniem aktuāli temati, kā arī tādi, kuros iespējams fantazēt;
- skolēni pratuši vārdos izteikt emocijas un sajūtas, ko spilgti spēj iztēloties arī lasītājs;
- skolēniem ir runas dotības, par ko liecina apjomīgi darbi, ko nevajadzētu ierobežot ar vārdu skaita noteikšanu tekstam;
- tekstveides prasmju attīstīšanai ir svarīgi vingrināties mērķtiecīgi lietot dažādus valodas līdzekļus, kā arī laicīgi sniegt atgriezenisko saiti skolēniem par pieļautajām kļūdām, lai varētu tās novērst.

Ieteikumi turpmākajai darbībai:

- lai skolēnus motivētu rakstīšanai jāizmanto metodes un metodiskie paņēmieni, kas veicina radošo rakstīšanu, svarīgi ļaut iepazīt rakstīšanas procesu visā tā daudzpusībā;
- skolēniem ir grūtības ar interpunkcijas normu ievērošanu saliktos teikumos, tādēļ jāpilnveido skolēnu prasme lietot pieturzīmes;
- skolēnu tekstveides prasmes vēl varētu pilnveidot, veicinot ārpusklases lasīšanu, lai attīstītu valodas izjūtu;

- skolotājam jāparāda, kādi izteiksmes līdzekļi ir valodā, jāvingrinās tos lietot;
- rakstīt tekstus regulāri, ne tikai tēmas *teksts un tekstveide* ietvaros, rakstīt dažādu žanru un apjoma darbus (no mazām zīmītēm līdz pat domrakstam) par visdažādākajām tēmām un situācijām.

Rezultāti apliecina, ka izdevies sasniegt pētījuma mērķi – pārbaudīt izstrādātā lingvodidaktiskā materiāla piemērotību 6. klases skolēnu tekstveides prasmju attīstīšanai, aprobējot to latviešu valodas mācību stundās. Sasniegti arī mācību stundām izvirzītie mērķi, jo lielākoties skolēni savos aprakstos apliecināja prasmi radīt autora komunikatīvajam mērķim atbilstošu, strukturētu, loģisku, plānveidīgu un saturīgu tekstu, turklāt mērķtiecīgi izvēloties atbilstošus valodas līdzekļus. Skolēni apliecināja savu radošo potenciālu, tādēļ skolotājam kā šo darbu lasītājam tas bija māksliniecisks baudījums un emocionāls līdzpārdzīvojums.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

1. Albrehta, Dz. (2001). *Didaktika*. Rīga: RaKa.
2. Andersens, Ē. S. (1995). *Ietērp vārdos savu pasauli*. Rīga: Garā Pupa.
3. Baltiņš, M. (2003). Zinātniskā raksta struktūrelementi. *Konferences „Zinātnes valoda” materiāli*. Rīga: Rasa ABC, 5.–12. lpp.
4. Blaua, G. (1999). *Man jāraksta domraksts*. Rīga: Zvaigzne ABC.
5. Becker-Mrotzek, M., Bottcher, I. (2008). *Schreibkompetenz entwickeln und beurteilen*. Praxishandbuch für die Sekundarstufe I und II. Berlin: Cornelsen Scriptor.
6. Blinkena, A. (1980). Kā raksturojam pazīmes piemītības pakāpi. Rīga: Avots, 70.–73. lpp.
7. Blinkena, A. (2009). *Latviešu interpunkcija*. 2. daļa. Rīga: Zvaigzne ABC.
8. Dzintere, D., Stangaine, I., Augstkalne, D. (2014). *Bērnu komunikatīvās kompetences attīstība*. Rīga: RaKa.
9. Eriksons, H. E. (1998). *Identitāte: jaunība un krīze*. Rīga: Jumava.
10. Ermansone, I., Vītola, A. (2011). *Tekstveide 7.–9. klasei*. Rīga: LVA.
11. Ernstone, V. (2013). Neoficiālie vārdi jeb iesaukas jauniešu valodā. *Latviešu valoda*. Rīga: LU, 313.–324. lpp.
12. Felš-Milzerga, A. (2002). *Domraksts sākumskolā*. Rīga: RaKa.
13. Fišers, R. (2005). *Mācīsim bērniem domāt*. Rīga: RaKa.
14. Gavriļina, M., Vulāne, A. (2001). Dzimtās valodas metodika. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva*. Liepāja: LiePA.
15. Ivanišaka, S., Jansone, A., Pičukāne, Ē. (2007). *Rakstītprasmes pilnveide. Latviešu valoda vidusskolai*. Rīga: LVAVA.
16. Jurgena, I. (2010). *Vispārīgā pedagogija*. Rīga: N.I.M.S.
17. Kārklis, R. (1976). *Sacerējumi- psihiskās darbības aktivizētāji*. Rīga: Zvaigzne.
18. Kuduma, A. (2011). Radošā rakstīšana: problēmas un risinājumi. *Ar mūsdienu acīm uz klasiskām lietām: saturs un metodika*. Rīga: LVA, 56.–80. lpp.
19. Kuplā, I. (2007). *Emociju verbu semantikas klasifikācijas iespējas latviešu valodā*. Rīga: LU.
20. Kuzina, V. (2012). Latviešu valoda kā vērtība pamatizglītībā. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva*. 8. sēj. Liepāja: LiePA, 23.–30. lpp.
21. Kvašīte, R. (2013). Latviešu valodas stili. *Latviešu valoda*. Rīga: LU, 175.–191. lpp.
22. Laiveniece, D. (2001). Dzimtās valodas mācību didaktiskā koncepcija. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva*. Liepāja: LiePA, 38.–47. lpp.

23. Laiveniece, D. (2006). Par neērtiem tekstiem latviešu valodas mācību grāmatās.
Valodu apguve: problēmas un perspektīva. 5. sēj. Liepāja: LiePA, 101.–108. lpp.
24. Laiveniece, D. (2006). Valodas kultūra studentu interpretācijā jeb Eseja par valodas vērtības apziņu. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*. Nr. 2. Rīga: LU LaVI, 5.–23. lpp.
25. Laiveniece, D. (2010). Teksta lingvodidaktiskie aspekti valodas mācību procesā.
Valodu apguve: problēmas un perspektīva. 7. sēj. Liepāja: LiePA, 277.–291. lpp.
26. Laiveniece, D. (2011). Darbs ar tekstu un tekstveide latviešu valodas mācībās. *Ar mūsdienu acīm uz klasiskām lietām: saturs un metodika*. Rīga: LVA, 30.–55. lpp.
27. Laiveniece, D. (2013). Valodas izjūta kā lingvodidaktikas jēdziens. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva*. 9. sēj. Liepāja: LiePA, 69.–81. lpp.
28. Laiveniece, D. (2014). *Zinātniskās rakstīšanas skola*. Liepāja: LiePA.
29. Laure, A. (1975). *Radošie rakstu darbi latviešu valodā 4.–8. klasei: palīglīdzeklis latviešu valodas skolotājiem*. Rīga: Zvaigzne.
30. Lāce, R. (2011). *Padomdevējs domrakstu autoram 7.–12. klasē*. Rīga: Zvaigzne ABC.
31. Liepa, D. (2011). *Latvijas preses valoda*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
32. Lika, I. (2001). Dzimtās valodas attīstības psiholoģiskie aspekti. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva*. Liepāja: LiePA, 19.–29. lpp.
33. Lokmane, I. (2013). Teksts un tā vienības. *Latviešu valoda*. Rīga: LU, 109.–130. lpp.
34. LTSV- *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca*. (2011). V. Skujiņa u. c. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
35. Nītiņa, D. (2013). Teksta sintakse. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 883.–954. lpp.
36. Ptičkina, Ā. (1989). *Sacerējumi pamatskolā*. Rīgā: P. Stučkas Latvijas Valsts Universitāte.
37. Ptičkina, Ā. (1996). *Rakstveida atstāstījumi un domraksti*. Rīga: Zvaigzne ABC.
38. Ptičkina, Ā. (2006). Mācīšanās kompetences aspekti. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva*. 5. sēj. Liepāja: LiePA, 31.–37. lpp.
39. PTSV- *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. (2000). Skujiņa, V. u. c. Rīga: Zvaigzne ABC.
40. Rozenbergs, J. (1989). *Latviešu valodas sintakse*. Rīga: Zvaigzne.
41. Rozenbergs, J. (1995). *Latviešu valodas stilistika*. Rīga: Zvaigzne ABC.
42. Rozenbergs, J. (1997). Par dažiem tekstveides paņēmieniem. *Linguistica Lettica*. Nr. 1. Rīga: Latviešu valodas institūts, 226.–231. lpp.

43. Rubana, I. M. (2004). *Mācīties darot*. Rīga: RaKa.
44. Rudzītis, J. (1987). *Skolēnu radošās darbības rosināšana literatūras stundās*. Rīga: Zvaigzne.
45. Saylik, A. (2013). Influence of Educational Factors Applied by Teachers on the Third-Grade Pupils' Creative Writing Skills. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva*. 9. sēj. Liepāja: LiePA, 101.–115. lpp.
46. Skalberga, A. (2011). Kas jāievēro, īstenojot mutisku un rakstisku pārbaudi? *Rokasgrāmata latviešu valodas un literatūras skolotājam par formatīvo un summatīvo vērtēšanu*. Jelgava: LVA, 6.–77. lpp.
47. Stikute, E. (2002). *Kritiskās domāšanas attīstīšana latviešu literatūras stundās*. Maģistra darbs. Rīga: LU.
48. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
49. Valbis, J. (2005). *Skolēna personības attīstība- izglītības virsuzdevums*. Rīga: Zvaigzne ABC.
50. Valdmanis, J. (1999). *Tonis valodas lietojuma reģistrā*. *Linguistica Lettica*. Nr. 2. Rīga: Latviešu valodas institūts, 180–184. lpp.
51. Vorobjovs, A. (2002). *Sociālā psiholoģija: teorētiskie pamati*. Rīga: Izglītības soļi.
52. VPSV- *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. (2007). V. Skujiņa u. c. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
53. Vulāne, A. (2013). Lietvārdu darināšana ar piedēkļiem jeb sufiksācija. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 190.–261. lpp.
54. Vulāne, A. (2014). *Īpašību intensitātes izteikšana* [prezentācija studiju kursā: Mūsdienu latviešu valoda V: morfoloģija I]. Pieejams: <http://estudijas.lu.lv/course/view.php?id=2636>
55. Zelmenis, V. (2000). *Pedagoģijas pamati*. Rīga: RaKa.

Izmantotie avoti

1. *Astes*. (2017). Nr. 1.
2. Balcan, A. (2015). *How to choose a pizza on Internet* [tiešsaiste]? [Skatīts 01.05.2017.]. Pieejams: <https://thewebminer.com/blog/how-to-choose-a-pizza-on-internet/>
3. Brigadere, A. (1997). *Dievs, daba, darbs*. Rīga: Zvaigzne ABC
4. Dimiters, K. (1998). *Izsmalcināta miesaskalpa process. Atrodi mani*. Rīga: Avots.
5. Feders, I. (2000). *Latvijas dziedātājputni* [tiešsaiste]. [Skatīts 10. 02. 17.] Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=wCTNDk1Ijdg>

6. Freepik. (2016). *Tasty fruits salad* [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017.]. Pieejams:
http://www.freepik.com/free-photo/tasty-fruits-salad_905471.htm
7. *Geo*. (2017). Nr. 3.
8. Grebзде, I. (1994). *Ēnas dzeltenā stiklā*. Rīga: Signe.
9. Hardingham, P. (2016). *Guess the sound* [tiešsaiste]. [Skatīts 10. 02. 17.] Pieejams:
https://www.youtube.com/watch?v=IzsssS_I_2Y
10. Igo. (2009). *Alises iela (dziesma ar vārdiem)* [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017].
Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=9QiQaBohEHQ>
11. Igo. (2012). *Alises iela (dziesma bez vārdiem)* [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017].
Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=2PSb9p580RE>
12. *Ilustrētā Junioriem*. (2017). Nr. 87.
13. *Ilustrētā Zinātne*. (2017). Nr. 1.
14. Judina, D. (2012). *Atvadvārdi Ģenerālim* [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017]. Pieejams:
<http://nra.lv/viedokli/dace-judina/65085-atvadvardi-generalim.htm>
15. Kalniņš, I. *Mūzika no kinofīlmas Ezera Sonāte* [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017].
Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=2JcG5mtoOKo>
16. Kalve, A., Rubene, Z. (2002). *Valoda. No: Esošais un neesošais*. Rīga: Filozofiskās izglītības centrs
17. Kozobolis, A. (2016). *I promise* [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017]. Pieejams:
<https://www.youtube.com/watch?v=yKzQWGb3wMw>
18. *Latvia landscape* [tiešsaiste]. [Skatīts 10. 02. 17.] Pieejams:
<http://keywordsuggest.org/gallery/234779.html>
19. Lācis, V. (1952). *Vanadziņš un citi stāsti*. Rīga: Zinātne.
20. *Macaroons* [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017.]. Pieejams:
<https://www.gourmandize.co.uk/recipe-47667-macaroons.htm>
21. Ondzule, L., Vītola, A., Zaiceva, Ā. (2006). *Latviešu valoda 5. klasei*. Rīga: Pētergailis.
22. Pauls, R., Zālīte, M. (2011). *Vecais zābaciņš* [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017.].
Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=72LCTxoPSIw>
23. Pearce, J. (2016). *Don't Leave These 15 Commonly Overlooked Details Out of Your Face Drawing* [tiešsaiste]. [Skatīts 31.01.2017]. Pieejams:
<http://www.letsdrawpeople.com/15-face-drawing-tips/>
24. Poruks, J. *Kukažiņa* [tiešsaiste]. [Skatīts 20. 02. 17.]. Pieejams:
<http://www.letonika.lv/literatura/Reader.aspx?r=154&q=Kuka%C5%BEi%C5%86a#2191038/I:17#/B:17>

25. Programma- *Pamatizglītības mācību priekšmeta programmas paraugs (2. variants).* Latviešu valoda 1.-9. klasei [tiešsaiste]. [Skatīts 04.05.2017]. Pieejams: http://www.visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pamskolai/latval_1_9_2var.pdf
26. Raimonds, P. (2013). *Melodija no k/f „Ilgais ceļš kāpās”* [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017]. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=rn0GcKjLaYk>
27. Repše, G.(2000). *Īkstīte*. Rīga: Pētergailis.
28. Rubene, Z. (red). (2016). *Tagad. Nr. 10*. Rīga: LVA.
29. Sakse, A. (1998). *Pasakas par ziediem*. Rīga: Liesma
30. Skalbe, K. (1979). *Pasakas*. Rīga: Liesma
31. Skalbe, K. *Kā Jānis brauca nezināmo meklēt* [tiešsaiste]. [Skatīts 20. 02. 17.]. Pieejams: http://www.pasakas.net/pasakas/literaras_pasakas/k/ka_janis_brauca_nezinamo_mekle_t/?page=1
32. *Skolotāju diena tuvojas! „Siržu aizraujoši darbi” – skolēnu domrakstu pērles* [tiešsaiste]. [Skatīts 23. 04. 2017]. Pieejams: <http://skaties.lv/izklaide/sievietei/skolotaju-diena-tuvojas-sirzu-aizraujosi-darbi-skolenu-domrakstu-perles/#foto-304053>
33. Sodums, Dz. (1993). *Savai valstij audzināts*. Rīga: Liesma.
34. Standarts- *Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu, pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem un pamatizglītības programmu paraugiem*: Ministru kabineta noteikumi Nr.468 [tiešsaiste]. [Skatīts 04.05.2017]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=268342#piel2&pd=1>
35. *10 Positive Emotions That Should Be Part of Your Daily Life* [tiešsaiste]. [Skatīts 31.01.2017.]. Pieejams: <http://www.chopra.com/articles/10-positive-emotions-that-should-be-part-of-your-daily-life>
36. Veckāgana, V. (2004). *Latviešu valoda 5. klasei*. Rīga: Lielvārds.
37. Veckāgana, V. (2005). *Latviešu valoda 6. klasei*. Rīga: Lielvārds.
38. Virza, E. (2002). *Straumēni*. Rīga: Jumava.

Pielikums

Manas radošās rakstīšanas prasmes

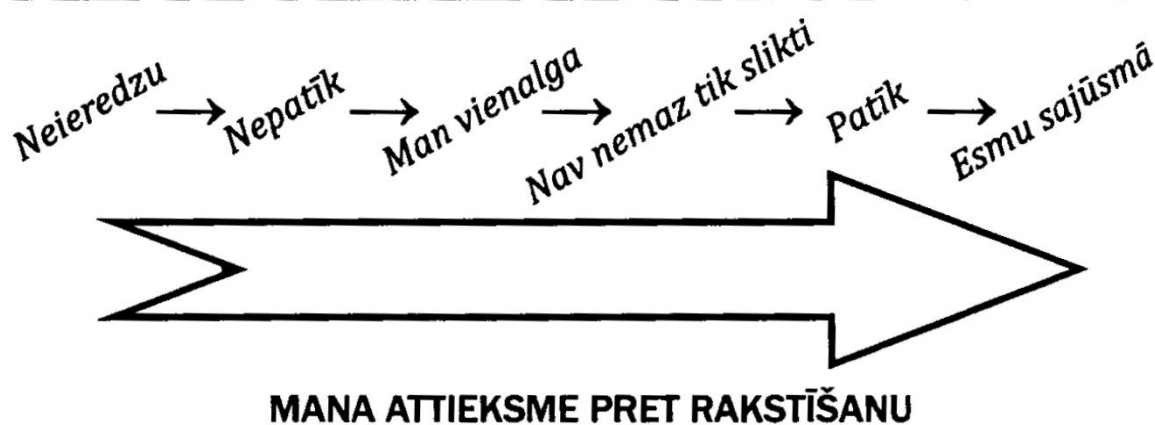
DARBA LAPA

(Vārds, uzvārds, klase)

zlasiet to paņēmieni kopumu, ko izmanto radoša rakstu darba veidošanā! Izvēlieties un atzīmējiet ar «x» tos, kurus jūs izmantojat savu radošo rakstu darbu veikšanā!

Paņēmieni	Apgalvojums
Pirms rakstīšanas	
Es domāju par to, kas lasīs manu tekstu	
Es apkopāju «prāta vētras» idejas par tēmu	
Es atceros nozīmīgākos vārdus, izteikumus vai citātus, kas saistīti ar šo tēmu	
Es pārdomāju, kāds izteiksmes stils būs visatbilstošākais izvēlētajam tematam, žanram	
Es rakstu plānu vai veidoju «domu karti»	
Rakstot	
Izvēlos vārdus atbilstoši teksta stilam, adresātam	
Raugos, lai neatkārtojas vieni un tie paši vārdi vai vienas un tās pašas saknes vārdi	
Raugos, vai pareizi saskaņoti vārdi, vai vārdu kārtība teikumā ir pareiza	
Ja nezinu vārdu, to sameklēju vārdnīcā, mācību grāmatā vai uzzīņu literatūrā	
Pierakstam izmantoju dažādas sintaktiskās konstrukcijas	
Raugos, lai visā rakstu darbā būtu vienots darbības laiks	
Tekstā iekļauju iederīgus citātus	
Cenšos tekstā izmantot faktus	
Periodiski pārskatu uzrakstīto plānu vai «domu karti», lai ievērotu teksta loģiku, neatkārtotos, pateiktu plānoto	
Pēc darba uzrakstīšanas	
Pārlasu tekstu no sākuma līdz beigām, lai uztvertu to veselumā/kopumā	
Lasu savu darbu balsī, lai sadzirdētu teksta stilu, valodu	
Pasvītroju tekstā rindkopas galveno domu, svarīgāko teikumu	
Uzrakstu katrai rindkopai būtiskāko jautājumu	
Salīdzinu, vai tekstā pasvītrotās rindkopas galvenā doma atbilst plānam	
Analizēju, vai izdevies pateikt būtiskāko	
Analizēju, vai teksts būs interesants lasītājam	
Pārdomāju, kā vēl teksts varētu sākties, kas būtu uzlabojams. Vai jaunais sākums būtu labāks?	
Pārdomāju, kā vēl teksts varētu beigties, kas būtu uzlabojams. Vai jaunais nobeigums būtu labāks?	
Pievēršu uzmanību rindkopu saistījumam tekstā – vai tās ir kompozicionāli vienotas	
Īpašu uzmanību pievēršu teksta sākumam un beigām – vai tas ir kompozicionāli vienots	
Analizēju, kādu iespaidu mans teksts atstāj uz lasītāju	
Rediģēju tekstu, laboju, manuprāt, «negludās» vietas tajā	

(Ivanišaka, Jansone, Pičukāne 2007: 39)

(Laiveniece 2014: 92)

Izmantotā literatūra

- Ivanišaka, S., Jansone, A., Pičukāne, Ē.(2007). *Rakstīprasmes pilnveide*.Rīga: LVAVA
- Laiveniece, D. (2014). *Zinātniskās rakstīšanas skola*. Liepāja: LiePA

Diagnosticējošais darbs 6. klases skolēnu tekstveides prasmju izzināšanai

1. uzdevums. Savieno, lūdzu, jēdzienu ar atbilstošo skaidrojumu un piemēru. (6 p.)

Jēdziens	Skaidrojums	Piemērs
Tēma.	Rakstu vai mutvārdu runas kodolīgs satura pamatidejas formulējums.	Tipiski mājdzīvnieki Latvijā.
Temats.	Raksta, teksta daļas, nodaļas nosaukums, ko raksta virs teksta un kas tieši vai netieši informē par attiecīgā teksta saturu.	Mājdzīvnieki.
Virsraksts.	Apzīmējums vienotam plašākam jautājumu lokam, par kuru notiek saruna, ko aplūko rakstītā tekstā, atspoguļo mākslas darbā.	Kaža Mura palaidnības.

2. uzdevums. Uzraksti vismaz trīs teksta pazīmes. Īsi paskaidro, kā tās izpaužas. (3 p.)

- _____
- _____
- _____

3. uzdevums. Atzīmē, kuri no nosauktajiem ir teksta tipi. (3 p.)

Izziņa
 Vēstījums
 Pārspridums
 Citāts
 Vēstule
 Apraksts
 Luga

4. uzdevums. Lūdzu, uzraksti īsas atbildes. (3 p.)

- Kas ir apraksts? Pēc kādas pazīmes var noteikt, ka teksts ir apraksts? _____

- Nosauc divas saziņas situācijas, kurās izmanto aprakstu. _____

5. uzdevums. Atzīmē, kurš no nosauktajiem varētu būt apraksta temats? (1 p.)

- Neparastais notikums laukos pie vectēva.
- Kaķa Mura portrets
- Vai viegli būt bērnam?

6. uzdevums. Izlasi tekstu fragmentus un atrodi aprakstu. Uzraksti aprakstam atbilstošu virsrakstu un autora saziņas mērķi. (4 p.)

- Apraksts ir _____ fragments, jo _____

- Apraksta virsraksts _____
- Autora saziņas mērķis _____

<p>1. Kādēļ mums vajadzīga valoda? Lai kādam pateiktu, ka viņš ir tik jauks vai gluži otrādi- gaužām nešpetns. Lai kādam pateiktu, ka esi izsalcis vai noguris, lai pateiktu, ko tu domā, lai pateiktu, ko tu jūti, par ko sapņo...</p> <p>Reizēm jau gadās tā, ka kaut ko vieglāk pateikt bez vārdiem. Skumjš skatiens, nopūta, smaids, rokasspiediens var izstāstīt mums daudz, daudz vairāk nekā vārdi. Tātad runāt iespējams arī klusējot? Tad varbūt iespējams arī runājot neko nepateikt?</p> <p>Ko mēs saucam par valodu- skaņas, vārdus, teikumus? Kā Tev šķiet, vai mazs bērns, kurš tikai mācās runāt, var kaut ko pateikt mammai? Vai cilvēks, kurš nespēj runāt, izmantojot skaņas, spēj mums pastāstīt par savām domām un jūtām? Iespējams valoda ir kaut kas vairāk par izrunātiem un uzrakstītiem vārdiem...</p> <p style="text-align: right;">(Kalve, Rubene 2002: 33)</p>	<p>2. Meitene nepacietīgi pagrūda no visa spēka, un piepeši, pavisam negaidot, tas padevās. Viegli, kā vēja piepūsts gumijas pūslītis, tas ielēca tai plaukstās, no plaukstām notenterēja uz plecu, no pleca dancodams novēlās pāri mugurai un ieripoja kaktā.</p> <p>Neizlija ne lāsīte?</p> <p>Jā, ko tad tas nozīmēja, vai podiņš tukšs? Uz sāniem apvēlies, tas gulēja.</p> <p>Tukšs gan!</p> <p>Meitene izvilka to no kakta. Liels robs tam bija sānos.</p> <p>Karsts vien pārskrēja pār kauliem. Viņa bija saplēsusī podiņu.</p> <p>Un tukšu podiņu! Tukšu!</p> <p>Te nu bija lielie kārumi!</p> <p style="text-align: right;">(Brigadere 1997: 296)</p>
<p>3. Strīpaini pašausti lindraki, pelēka vilnaine un sarkanais, dzeltenām ripiņām izrakstītais galvas lakats, pauniņa padusē un nūjiņa rokā, pasausā, smaidošā seja, salīkušais stāvs- tā ir Kukažiņa. Jādomā, ka nav piederīgāka uzvalka kā Kukažiņai, kura nebūtu Kukažiņa, ja tai, piemēram, trūktu raibā galvas lakata. Diezin vai tad viņas seja būtu tik patīkama. Bet tagad- kāda viņa</p>	<p>4. „Nezini, nezini,” Jānis teica. „Tā tas nevar palikt.” Viņa lepnums bij aizskarts. Viņš jūdza zirgu, lika ratos siena maisu un putas vērpeļi un brauca meklēt Nezināmo.</p> <p>Viņš izbrauca no sava pagasta lauku ceļiem uz lielceļiem, kur vēl nekad nebij bijis, un arvien tuvāk viņam nāca Nezināmais. To viņš manīja no tā, ka arvienu baigāk palika ap sirdi. Vieglas trīsas viņam gāja pa</p>

<p>tagad ir, tā ir Kukažiņa. [..]</p> <p>Un visi jūt, it kā kāds labs gars ietu līdz Kukažiņai. Jo visi zina, ka Kukažiņa vēlē visiem labu- labu druvām un pļavām, cilvēkiem un kustoņiem. Un gans tura sirdīgo Kranci aiz ausīm, lai tas tik Kukažiņu vien neaiztiktu.</p> <p style="text-align: right;">(Poruks)</p>	<p>kauliem. Bij tā, kā brienot vēsā ūdenī.</p> <p>Viņš brauca dienām un naktīm, nekur neapstādamies. Viņš gribēja sasniegt Nezināmo un braukt mājā.</p> <p style="text-align: right;">(Skalbe)</p>
--	--

7. uzdevums. Izvēlies, lūdzu, vienu no lomām un uzraksti personas, dzīvnieka vai vietas aprakstu. Apjoms 130-150 vārdu. (28 p.)

a) Iedomājies, ka piedalies topošo rakstnieku konkursā. Tev jāuzraksta kādas personas, dzīvnieka vai vietas apraksts. Tas adresēts citas planētas bērniem, kuri neko nezina par Zemi, un tiks publicēts jauno rakstnieku īsstāstu krājumā, kas tiks nosūtīts svešzemniekiem ar mērķi parādīt, cik daudzveidīga un unikāla ir planēta Zeme.

b) Tu esi citplanētietis, kurš vēlas iepazīstināt planētas Zeme 6. klases skolēnus ar savu planētu, atklājot pārsteidzošo tajā, tāpēc raksta aprakstu par dzīvajām būtnēm, kas tur mīt, vai dabu.

Izmantotā literatūra

- Brigadere, A. (1997). *Dievs, daba, darbs*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Kalve, A., Rubene, Z. (2002). *Valoda. No: Esošais un neesošais*. Rīga: Filozofiskās izglītības centrs.
- LTSV– *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca*.(2011). V. Skujiņa u.c. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Poruks, J. *Kukažiņa* [tiešsaiste]. [Skatīts 20. 02. 17.]. Pieejams: <http://www.letonika.lv/literatura/Reader.aspx?r=154&q=Kuka%C5%BEi%C5%86a#2191038/I:17#/B:17>
- Skalbe, K. *Kā Jānis brauca nezināmo meklēt* [tiešsaiste]. [Skatīts 20. 02. 17.]. Pieejams: http://www.pasakas.net/pasakas/literaras_pasakas/k/ka_janis_brauca_nezinamo_meklet/?page=1
- VPSV– *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. (2007). V. Skujiņa u. c. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

Vērtēšanas kritēriji

Uzdevums	Kritēriji
1.	<p>1 p. par jēdzienam atbilstošu definīcijas atrašanu.</p> <p>0 p. par jēdzienam kļūdaini atrastu definīciju vai skolēns neko nav savienojis.</p> <p>1 p. par definīcijai atbilstoša piemēra atrašanu.</p> <p>0 p. par definīcijai kļūdaini atrastu piemēru vai skolēns neko nav savienojis.</p> <p>Kopā 6 p.</p>
2.	<p>1 p. par uzrakstītu teksta pazīmi (var aprakstoši; punktu ieskaita, ja skolēna izteiktā doma atbilst teksta pazīmes būtībai).</p> <p>0 p.- par uzrakstītu pazīmi, kas neatbilst tekstam vai pazīme nav uzrakstīta vispār.</p> <p>Kopā 3 p.</p>
3.	<p>1 p. par katru atzīmētu teksta tipu.</p> <p>Kopā 3 p.</p> <p>Par katru kļūdainu atzīmi tiek atņemts 1 p.</p>
4.	<p>1 p. par atbilstošu apraksta skaidrojumu, nosauc būtisku pazīmi pēc ā var noteikt teksta piederību aprakstam.</p> <p>0 p. par neatbilstošu apraksta skaidrojumu, kas neatklāj apraksta būtību.</p> <p>1 p. par katru uzrakstītu atbilstošu saziņas situāciju, kurā izmanto aprakstu.</p> <p>0 p. par uzrakstītu saziņas situāciju, kurā nelieto aprakstu vai skolēns saziņas situāciju nav uzrakstījis.</p> <p>Kopā 3 p.</p>
5.	<p>1 p. par pareizi noteiktu apraksta tematu.</p> <p>0 p. apraksta temats noteikts kļūdaini.</p> <p>Kopā 1 p.</p>
6.	<p>1 p. par aprakstam atbilstoša teksta fragmenta atrašanu un pārlicecinošu argumentu, kas apliecina skolēna apzinātu izvēli.</p> <p>0 p. par teksta fragmenta atrašanu, kas neatbilst aprakstam vai skolēns nav veicis uzdevumu.</p> <p>2 p. par virsrakstu, kas atbilst teksta saturam un atspoguļo tēla rakstura iezīmes, būtību vai ir oriģināls.</p>

	<p>1 p. par saturam atbilstošu virsrakstu, bet tas neatspoguļo tēla būtību ir ļoti vispārīgs, piemēram, <i>Kukažiņa</i>.</p> <p>0 p. par virsrakstu, kas neatbilst teksta saturam vai virsraksts nav uzrakstīts vispār.</p> <p>1 p. par precīzi noteiktu autora saziņas mērķi.</p> <p>0 p. par neprecīzu autora saziņas mērķi vai tas nav uzrakstīts vispār.</p> <p>Kopā 4 p.</p>
7.	Skat. tabulu tekstveides vērtēšanas kritēriji.

Apraksta vērtēšanas kritēriji

Kritērijs	Punkti
1. Atbilsme komunikatīvajam mērķim un adresātam	<p>3 punkti- apraksts pilnībā atbilst komunikatīvajam mērķim un ir piemērots adresāta uztverei.</p> <p>2 punkts- daļēji atbilst komunikatīvajam mērķim vai daļēji piemērots adresāta uztverei.</p> <p>1 punkts- nav jūtama autora mērķtiecība. Autors tikai aprakstījis mazsvarīgu parādību/ parādības bez mērķa izcelt būtisko.</p> <p>0 punktu- apraksts neatbilst izvirzītajam uzdevumam, nav izprasts temats.</p>
2. Virsraksts	<p>2 punkti- virsraksts ir precīzs, ieinteresē, ir novatorisks (neaprobežojas tikai ar aprakstāmās parādības nosaukumu, šāds virsraksts nav katram otrajam vai trešajam skolēnam)</p> <p>1 punkts- virsraksts atbilst tematam, taču nav novatorisks (piemēram, aprakstāmās parādības nosaukums)</p> <p>0 punktu- virsraksts neatbilst tematam</p>
3. Teksta uzbūve Ievads Nobeigums	<p>2 punkti- ievadā vispārīgi tiek atklāts, par ko būs apraksts, tas ieinteresē, ir oriģināls.</p> <p>1 punkts- ievadā vispārīgi tiek atklāts, par ko būs apraksts, tajā nav nekā novatoriska, tas atbilst ierastam standarta ievadam vai arī ievadā parādās iztīrējuma iezīmes.</p> <p>0 punktu- ievada nav vispār vai tajā neatklājas, par ko būs apraksts.</p> <p>2 punkti- nobeigumā izteikts apkopojums par iztīrējuma izklāstu, izteikta autora attieksme vērtējums.</p> <p>1 punkts- izteikts apkopojums par iztīrējuma izklāstu, taču nav jūtams autora vērtējums, secinājums, attieksme pret aprakstāmo parādību vai arī nobeigumā pieminēti fakti, kas nav ne ievadā, ne iztīrējuma.</p> <p>0 punktu- nav nobeiguma</p>

5. Plānveidīgums Plāns, rindkopas un to samērīgums un sasaiste	2 punkti- ievērotas atkāpes (vismaz trīs), rindkopas ir samērīgas un savstarpēji sasaistītas. 1 punkts- ievērotas atkāpes (vismaz trīs), taču nav samērīgas vai savstarpēji saistītas. 0 punkts- nav ievērotas atkāpes.				
6. Loģiskums	2 punkti- visas rindkopas atbilst tematam, secīgi autors attīsta galveno domu, nav haotisks satura izklāsts 1 punkts- vērojama neliela novirze no temata vai haotisks satura izklāsts, bet galvenā doma uztverama. 0 punktu- saturam nav saistības ar tematu vai saistība ir niecīga, vērojams tikai haotisks faktu uzskaitījums, nav uztverama galvenā doma.				
7. Valodas un tēlaino izteiksmes līdzekļu lietojums	2 punkti- mērķtiecīgi izmanto atbilstošus valodas un tēlainos izteiksmes līdzekļus, lai niansēti atklātu aprakstāmās parādības unikalitāti, izmanto daudzveidīgas teikuma sintaktiskās konstrukcijas. Pieļaujama viena stila kļūda. 1 punkts- vārdu krājums vecumposmam atbilstošs, lai izklāstītu domu uztverami, bet valodas un tēlainās izteiksmes līdzekļi nav lietoti vai lietoti nepietiekami, lai atklātu aprakstāmās parādības unikalitāti. Izmanto vienveidīgas sintaktiskās konstrukcijas. Vērojamas dažas stila kļūdas. 2-4 stila kļūdas. 0 punktu- vārdu krājums ir nepietiekams un traucē uztvert domu. 4 un vairāk stila kļūdas.				
8. Atbilstība teksta tipam, žanram	2 punkti- teksts atbilst aprakstam, neparādās vēstījuma, publiskās runas, vēstules iezīmes. 1 punkts- teksts atbilst aprakstam, bet tajā vērojamas vēstījuma, publiskās runas vai vēstules iezīmes. 0 punktu- teksts neatbilst aprakstam.				
9. Apjoms	1 punkts- apjoms ir vismaz 130 vārdi. 0 punktu- apjoms mazāks par 130 vārdiem.				
10. Ortogrāfija	0 punktu 6 un vairāk kļūdu	1 punkts 4-5 kļūdas	2 punkti 3 kļūdas	3 punkti 2 kļūdas	4 punkti 1 kļūda pieļaujama
11. Interpunkcija	0 punktu 8 un vairāk kļūdu	1 punkts 6-7 kļūdas	2 punkti 4-5 kļūdas	3 punkti 2-3 kļūdas	4 punkti 1 kļūda pieļaujama

6. uzdevums. Izlasi tekstu fragmentus un atrodi aprakstu. Uzraksti aprakstam atbilstošu virsrakstu un autora saziņas mērķi. (4 p.)

- 1 • Apraksts ir 3. fragments, jo tagā tas raksturo par izvēti, jpasīlām.
Dejavatīv - tie aprakstīs cilvēkus.
- 2 • Apraksta virsraksts Kā, laba kucēna.
- 1 • Autora saziņas mērķis pastāstīt par kucēnu, un to labestību.

<p>1. Kādēļ mums vajadzīga valoda? Lai kādam pateiktu, ka viņš ir tik jauks vai gluži otrādi-gaužām nešpetns. Lai kādam pateiktu, ka esi izsalcis vai noguris, lai pateiktu, ko tu domā, lai pateiktu, ko tu jūti, par ko sapņo...</p> <p>Reizēm jau gadās tā, ka kaut ko vieglāk pateikt bez vārdiem. Skumjš skatiens, nopūta, smails, rokasspiediens var izstāstīt mums daudz, daudz vairāk nekā vārdi. Tātad runāt iespējams arī klusējot? Tad varbūt iespējams arī runājot neko nepateikt?</p> <p>Ko mēs saucam par valodu- skaņas, vārdus, teikumus? Kā Tev šķiet, vai mazs bērns, kurš tikai mācās runāt, var kaut ko pateikt mammai? Vai cilvēks, kurš nespēj runāt, izmantojot skaņas, spēj mums pastāstīt par savām domām un jūtām? Iespējams valoda ir kaut kas vairāk par izrunātiem un uzrakstītiem vārdiem...</p> <p>(Kalve, Rubene 2002: 33)</p>	<p>2. Meitene nepacietīgi pagrūda no visa spēka, un piepeši, pavisam negaidot, tas padevās. Viegli, kā vēja piepūsts gumijas pūslītis, tas ielēca tai plaukstās, no plaukstām notenterēja uz plecu, no pleca dancodams novēlās pāri mugurai un ieripoja kaktā.</p> <p>Neizlija ne lāsīte?</p> <p>Jā, ko tad tas nozīmēja, vai podiņš tukšs?</p> <p>Uz sāniem apvēlies, tas gulēja.</p> <p>Tukšs gan!</p> <p>Meitene izvilka to no kakta. Liels robs tam bija sānos.</p> <p>Karsts vien pārskrēja pār kauliem. Viņa bija saplēsusī podiņu.</p> <p>Un tukšu podiņu! Tukšu!</p> <p>Te nu bija lielie kārumi!</p> <p>(Brigadere 1997: 296)</p>
<p>3. Strīpaini pašausti lindraki, pelēka vilnaine un sarkanais, dzeltenām ripiņām izrakstītais galvas lakats, pauniņa padusē un nūjiņa rokā, pasausā, smaidošā seja, salīkušais stāvs- tā ir Kukažiņa. Jādomā, ka nav piederīgāka uzvalka kā Kukažiņai, kura nebūtu Kukažiņa, ja tai, piemēram, trūktu raibā galvas lakata. Diezin vai tad viņas seja būtu tik patīkama. Bet tagad- kāda viņa tagad ir, tā ir Kukažiņa. [...]</p> <p>Un visi jūt, it kā kāds labs gars ietu līdz Kukažiņai. Jo visi zina, ka Kukažiņa vēlē visiem labu- labu druvām un pļāvām, cilvēkiem un kustoņiem. Un gans tura sirdīgo Kranci aiz ausīm, lai tas tik Kukažiņu vien neaiztiktu.</p> <p>(Poruks)</p>	<p>4. „Nezini, nezini,” Jānis teica. „Tā tas nevar palikt.” Viņa lepnums bij aizskarts. Viņš jūdz zirgu, lika ratos siena maisu un putras vērpeli un brauca meklēt Nezināmo.</p> <p>Viņš izbrauca no sava pagasta lauku ceļiem uz lielceļiem, kur vēl nekad nebij bijis, un arvien tuvāk viņam nāca Nezināmais. To viņš manīja no tā, ka arvienu baigāk palika ap sirdi. Vieglas trīsas viņam gāja pa kauliem. Bij tā, kā brienot vēsā ūdenī.</p> <p>Viņš brauca dienām un naktīm, nekur neapstādamies. Viņš gribēja sasniegt Nezināmo un braukt mājā.</p> <p>(Skalbe)</p>

Diagnosticējošais darbs 6. klases skolēnu tekstveides prasmju izzināšanai

1. uzdevums. Savieno, lūdzu, jēdzienu ar atbilstošo skaidrojumu un piemēru. (6 p.) 2

Jēdziens	Skaidrojums	Piemērs
Tēma.	Rakstu vai mutvārdu runas kodolīgs saturs pamatidejas formulējums. —	Tipiski mājdzīvnieki Latvijā.
Temats.	Raksta, teksta daļas, nodaļas nosaukums, ko raksta virs teksta un kas tieši vai netieši informē par attiecīgā teksta saturu. +	Mājdzīvnieki. +
Virsraksts.	Apzīmējums vienotam plašākam jautājumu lokam, par kuru notiek saruna, ko aplūko rakstītā tekstā, atspoguļo mākslas darbā. —	Kaķa Mura palaidnības.

2. uzdevums. Uzraksti vismaz trīs teksta pazīmes. Īsi paskaidro, kā tās izpaužas. (3 p.) 0

- izziņas tips
- vēstījuma tips
- vēstules tips

3. uzdevums. Atzīmē, kuri no nosauktajiem ir teksta tipi. (3 p.) 0

☒ Izziņa	—
☒ Vēstījums	+
☐ Pārspriedums	
☐ Citāts	
☒ Vēstule	—
☒ Apraksts	+
☐ Luga	

4. uzdevums. Lūdzu, uzraksti īsas atbildes. (3 p.)

- 0 • Kas ir apraksts? Pēc kādas pazīmes var noteikt, ka teksts ir apraksts? Ja ka pirmā kolonnā apraksts parfrazēts
- Nosauc divas saziņas situācijas, kurās izmanto aprakstu. _____

5. uzdevums. Atzīmē, kurš no nosauktajiem varētu būt apraksta temats? (1 p.) 0

Neparastais notikums laukos pie vectēva.

Kaķa Mura portrets

Vai viegli būt bērnam?

6. uzdevums. Izlasi tekstu fragmentus un atrodi aprakstu. Uzraksti aprakstam atbilstošu virsrakstu un autora saziņas mērķi. (4 p.)

- 0 • Apraksts ir domi? fragments, jo Jānis K. dzimst
patē -
- 0 • Apraksta virsraksts Reizēm
- Autora saziņas mērķis reizēm

<p>1. Kādēļ mums vajadzīga valoda? Lai kādam pateiktu, ka viņš ir tik jauks vai gluži otrādi-gaužām nešpetns. Lai kādam pateiktu, ka esi izsalcis vai noguris, lai pateiktu, ko tu domā, lai pateiktu, ko tu jūti, par ko sapņo...</p> <p>Reizēm jau gadās tā, ka kaut ko vieglāk pateikt bez vārdiem. Skumjš skatiens, nopūta, smails, rokasspiediens var izstāstīt mums daudz, daudz vairāk nekā vārdi. Tātad runāt iespējams arī klusējot? Tad varbūt iespējams arī runājot neko nepateikt?</p> <p>Ko mēs saucam par valodu- skaņas, vārdus, teikumus? Kā Tev šķiet, vai mazs bērns, kurš tikai mācās runāt, var kaut ko pateikt mammai? Vai cilvēks, kurš nespēj runāt, izmantojot skaņas, spēj mums pastāstīt par savām domām un jūtām? Iespējams valoda ir kaut kas vairāk par izrunātiem un uzrakstītiem vārdiem...</p> <p>(Kalve, Rubene 2002: 33)</p>	<p>2. Meitene nepacietīgi pagrūda no visa spēka, un piepeši, pavisam negaidot, tas padevās. Viegli, kā vēja piepūsts gumijas pūslītis, tas ielēca tai plaukstās, no plaukstām notenterēja uz plecu, no pleca dancodams novēlās pāri mugurai un ieripoja kaktā.</p> <p>Neizlija ne lāsīte?</p> <p>Jā, ko tad tas nozīmēja, vai podiņš tukšs?</p> <p>Uz sāniem apvēlies, tas gulēja.</p> <p>Tukšs gan!</p> <p>Meitene izvilka to no kakta. Liels robs tam bija sānos.</p> <p>Karsts vien pārskrēja pār kauliem. Viņa bija saplēsusī podiņu.</p> <p>Un tukšu podiņu! Tukšu!</p> <p>Te nu bija lielie kārumi!</p> <p>(Brigadere 1997: 296)</p>
<p>3. Strīpaini pašauti lindraki, pelēka vilnaine un sarkanais, dzeltenām ripiņām izrakstītais galvas lakats, pauniņa padusē un nūjiņa rokā, pasausā, smaidošā seja, salīkušais stāvs- tā ir Kukažiņa. Jādomā, ka nav piederīgāka uzvalka kā Kukažiņai, kura nebūtu Kukažiņa, ja tai, piemēram, trūktu raibā galvas lakata. Diezin vai tad viņas seja būtu tik patīkama. Bet tagad- kāda viņa tagad ir, tā ir Kukažiņa. [...]</p> <p>Un visi jūt, it kā kāds labs gars ietu līdz Kukažiņai. Jo visi zina, ka Kukažiņa vēlē visiem labu- labu druvām un pļavām, cilvēkiem un kustoņiem. Un gans tura sirdīgo Kranci aiz ausīm, lai tas tik Kukažiņu vien neaiztiktu.</p> <p>(Poruks)</p>	<p>4. „Nezini, nezini,” Jānis teica. „Tā tas nevar palikt.” Viņa lepnums bij aizskarts. Viņš jūdza zirgu, lika ratos sienu maisu un putras vērpeli un brauca meklēt Nezināmo.</p> <p>Viņš izbrauca no sava pagasta lauku ceļiem uz lielceļiem, kur vēl nekad nebij bijis, un arvien tuvāk viņam nāca Nezināmais. To viņš manīja no tā, ka arvienu baigāk palika ap sirdi. Viegļas trīsas viņam gāja pa kauliem. Bij tā, kā brienot vēsā ūdenī.</p> <p>Viņš brauca dienām un naktīm, nekur neapstādamies. Viņš gribēja sasniegt Nezināmo un braukt mājā.</p> <p>(Skalbe)</p>

2. mācību stundas konspekts

Stundas temats– Kas ir teksts un kā to radīt?

Skolēnu skaits klasē– 22.

Stundas mērķis– Veidot skolēnu izpratni par tekstu, tā pazīmēm, uzbūvi un teksta tipiem.

Mācību uzdevumi:

1. Nostiprināt skolēnu zināšanas par teksta uzbūves īpatnībām, kā arī prasmi vērtēt teksta atbilstību tām.
2. Palīdzēt skolēniem izprast un saskatīt teksta pazīmju (mērķtiecīgums, sakarīgums, pabeigtība) izpausmi tekstā.
3. Pilnveidot zināšanas par teksta tipiem un prasmi tos atšķirt.
4. Veicināt skolēnu vēlmi izkopt tekstveides prasmes un prasmi radīt kvalitatīvus, saturīgus, saziņas vajadzībām atbilstošus tekstus.
5. Attīstīt skolēnu prasmi izteikt pamatotu vērtējumu.

Sasniedzamais rezultāts–

Skolēni zina, kas ir teksts, izprot teksta pazīmes un teksta veidošanas nosacījumus. Skolēni zina, kādi teksta tipi pastāv, izprot, kas katram teksta tipam ir raksturīgs. Apzinās nepieciešamību attīstīt tekstveides prasmes, saskata šo prasmju lietderīgumu dzīvē. Izsaka vērtējumu, to argumentējot.

Metodes un metodiskie paņēmieni: ierosinoša saruna, prāta vētra, minilekcija, jautājumi un atbildes, pierakstu veidošana, darbs ar tekstu (teksta daļu noteikšana, raksta izvērtēšana pēc teksta pazīmēm), teksta veidošana (atstāstījums, apzināti neievērojot kādu teksta pazīmi).

Organizācijas formas: frontāls darbs, individuāls darbs.

Nepieciešamie mācību līdzekļi: datorprezentācija, darba lapa.

Vērtēšana. Skolēnu mutisks pašvērtējums un skolotājas vērtējums par stundas darbu.

Izmantotā literatūra:

- Blaua, G. (1999). *Man jāraksta domraksts*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Ermansone, I., Vītola, A. (2011). *Tekstveide 7.-9. klasei*. Rīga: LVA.

- Laiveniece, D. (2006). Valodas kultūra studentu interpretācijā jeb Eseja par valodas vērtības apziņu. No: *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*. Nr. 2. Rīga: LU LaVI, 5.–23. lpp.
- Lāce, R. (2011). *Padomdevējs domrakstu autoram 7.-12. klasē*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Lokmane, I. (2013). Teksts un tā vienības. No: *Latviešu valoda*. Rīga: LU.
- LTSV- *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca*. (2011). V. Skujiņa u.c. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Nītiņa, D. (2013). Teksta sintakse. No: *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Skolotāju diena tuvojas! „Siržu aizraujoši darbi” – skolēnu domrakstu pārles [tiešsaiste]. [Skatīts 23. 04. 2017]. Pieejams: <http://skaties.lv/izklaide/sievietei/skolotaju-diena-tuvojas-sirzu-aizraujosi-darbi-skolenu-domrakstu-perles/#foto-304053>
- Sodums, Dz. (1993). *Savai valstij audzināts*. Rīga: Liesma.
- *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. (2007). Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Veckāgana, V. (2004). *Latviešu valoda 5. klasei*. Rīga: Lielvārds.
- Veckāgana, V. (2005). *Latviešu valoda 6. klasei*. Rīga: Lielvārds.

Mācību stundas norise

Ierosināšana

Skolotāja vaicā skolēniem: „*Kad pēdējo reizi rakstījāt kādu tekstu? Kas tas bija par tekstu? Vai ievērojāt ko īpašu, šo tekstu rakstot?*”

Skolēni pastāsta, ka pēdējais rakstītais teksts bija īsziņa, citam – mācību uzdevums, vēl kādam – ieraksts sociālajos portālos. Skolēni atzīst, ka īpaši nekam nav pievērsuši uzmanību, kodolīgi, brīvā formā uzrakstījuši to, kas bijis nepieciešams.

Tad skolotāja vaicā: „*Kas ir pēdējais teksts, ko lasījāt? Vai lasāmo bija viegli uztvert? Kāpēc?*”

Skolēni nosauc šādus piemērus: kā mācību uzdevuma saturs, informācija par stundu norises izmaiņām, īsziņa. Skolēni apgalvo, ka teksts bijis uztverams, jo, to izlasot, bija uztverama doma, saturs tika skaidri izklāstīts.

„*Vai esat droši, ka tas, ko rakstījāt vai lasījāt patiesi bija teksts?*”

Skolēniem mazliet samulst, daži atbild, ka tas ir bijis teksts.

Skolotāja pamato, ka šo āķīgo jautājumu uzdevusi tādēļ, ka var gadīties, ka tas, ko uzskatām par tekstu, nemaz nav teksts. Ir noteiktas pazīmes, kas tekstam raksturīgas. Par tematu *Kas ir teksts un kā to radīt?* arī šajā stundā tiks runāts, domāts un mācīts. Veicamie uzdevumi ir izprast, kādas ir teksta pazīmes, vērtēsiet, kā tās atklājas tekstā, kā arī radīsiet tekstu paši, atklājot, cik nozīmīgi teksta veidošanā ir zināt un prast atspoguļot teksta pazīmes.

Taču, lai motivētu skolēnus izprast teksta pazīmes un tipus, radītu saikni ar reālo dzīvi, skolotāja rāda attēlu datorprezentācijā (sk. 7. pielikumu) un vaicā:

„Kāpēc jāzina teksta pazīmes un tipi? Kur varētu noderēt šīs zināšanas?”

Skolēni apgalvo, ka zināšanas par teksta pazīmēm noder, lai dažāda veida tekstus pats varētu labi uzrakstīt. Skolotāja lūdz precizēt:

„Ko nozīmē uzrakstīt labu tekstu?”

Skolēni papildina, sakot, ka labs teksts ir loģisks, saturīgs, saprotams, tam ir jēga, tas ir interesants.

Skolotāja rosina noskaidrot, kādas ir teksta pazīmes un vai tās radīs skaidrību par to, kā radīt saprotamu, jēgpilnu un interesantu tekstu.

Apjēgšana

Skolotāja izdala darba lapas (sk. 8. pielikumu) un, izmantojot skolēnu esošo pieredzi, lai sasaistītu ar mācību uzdevumu, ierosinoši vaicā:

„Pēc kādām pazīmēm varam atšķirt cilvēku no citām dzīvajām radībām?”

Skolēni atbild, ka pēc ārējām pazīmēm - divām rokām un kājām, sejas, stājas-, kā arī jūtām, uzskatiem, emocijām un runas.

Skolotāja piebilst, ka cilvēkam piemīt raksturīgas pazīmes. Līdzīgi ir ar tekstu. Jūs visi esat lasījuši visdažādākos tekstus, rakstījuši paši, un skolotājs ir piekudinājis ievērot būtiskus nosacījumus. Skolēniem tas jāatsauc atmiņā un 1. uzdevumā jāieraksta, kādas varētu būt teksta pazīmes.

Tad skolēniem jāizpēta 2. uzdevuma saturs. Tajā ir dots teksta fragments un teikumu savārstījums, kas tikai atgādina tekstu. Skolotāja jautā:

„Vai abus fragmentus varam saukt par tekstu? Kāpēc?”

Kādam skolēnam, kas tikai vizuāli novērtējis šos fragmentus, šķiet, ka tie ir teksti, bet tie, kas iedziļinājās un fragmentus izlasīja, uzreiz saskatīja, ka pirmais fragments nav

loģisks, un atbildēja, ka tikai otrais fragments ir teksts, jo tas ir sakarīgs, par vienu tematu, loģisks, dalīts rindkopās, savukārt pirmais fragments ir teikumu savārstījums.

Tiek noskaidrots, ka tikai viens no fragmentiem ir teksts. Skolēnu uzdevums ir izpētīt un uzrakstīt, ar ko atšķiras abi fragmenti, izdarīt vispārinošus secinājumus par to, kādas pazīmes ir raksturīgas tekstam, un papildināt savas jau uzrakstītās pazīmes.

Pēc tam skolēni individuāli pārlasa 2. uzdevuma tekstu un tam blakus pieraksta, kurai teksta daļai atbilst katra no rindkopām, kā arī īsu komentāru par to, kādu informāciju atspoguļo katra teksta daļa, kādēļ tā nepieciešama. Pēc tam tiek pārrunāts, kādas atšķirības skolēni konstatējuši fragmentos, kādas pazīmes izvirzījuši tekstam. Skolotāja nosauktās teksta pazīmes apkopo uz tāfeles. Skolēni bija saskatījuši, ka teksts ir dalīts rindkopās, ka tam ir ievads, galvenā daļa un nobeigums, teikumiem ir noteikta secība, ir izteikta kāda doma.

Skolotāja vaicā: „Kāpēc tekstu daļa rindkopās?” Skolēni apgalvo, ka tad teksts ir vieglāk uztverams.

Skolotāja piekrīt un pievērš skolēnu uzmanību prezentācijai un stāstot papildina skolēnu jau konstatētās teksta pazīmes ar piemēriem un sīkāku skaidrojumu par šo pazīmju nozīmi tekstā, kā arī pastāsta teoriju, kura vēl netika aktualizēta, precīzāk, par tekstveides procesu. Skolēni, klausoties skolotājas stāstījumu, papildina 1. uzdevuma attēlu ar informāciju, kuru vēl nebija uzrakstījuši.

Tad skolēniem veicams 3. uzdevums, kurā jāizmanto stundā gūtās zināšanas par teksta pazīmēm un jāatbild uz jautājumiem, izvērtējot rakstu par valodas vērtību. Pēc tam atbildes tiek frontāli pārbaudītas.

Skolotāja pastāsta, ka atkarībā no tā, kā veidots teksts, kā atklāts saturs, galvenā doma – vai raksturots kāds objekts, izklāstīta kaut kā norise, vai arī risināta problēma, argumentējot savu viedokli, tekstu iedala dažādos tipos: apraksts, vēstījums, pārspriedums, jaukta tipa teksts. Tiek īsi pastāstīts, kas katram no tiem ir raksturīgs (sk. 7. pielikumu). Skolēni pieraksta informāciju par teksta tipiem un pāris teikumu par to, kas raksturīgs konkrētajam teksta tipam. Lai nostiprinātu skolēnu izpratni, skolotāja rosina skolēnus nosaukt piemēru tam, kāds varētu būt temats aprakstam, vēstījumam un pārspriedumam. Skolēni izsaka tādus temata piemērus kā *Mana vecmāmiņa*, *Mans labākais draugs* (aprakstam), *Piedzīvojums vasarā*, *notikums skolā* (vēstījumam), *ģimenes kā cilvēka vērtība*, *draugu nozīme cilvēka dzīvē* (pārspriedumam). Skolotāja pastāsta, ka turpmāk stundās pievērsīsimies tieši aprakstam.

Skolēniem jāatsauc atmiņā valodas funkcionālie stili, tie jānosauc, kā arī īsi jāraksturo. Skolotāja pastāsta, ka pastāstīs kādu īsu, bet senu nostāstu, proti, ka senāk skolēni neparko nav gribējuši ievērot to, kā teksts rakstāms. Rakstījuši kā nu pagadās. Tas saniknojās Teikumu burvī, un tas atņēmis tekstiem to raksturīgas pazīmes. „Lai paskatās, kā tagad ir izteikties un rakstīt!” viņš teicis.

Palūkosimies, kas tad notiek, ja neņemam vērā kādu no teksta pazīmēm. Skolēniem jāatceras pasaka *Sarkangalvīte un vilks*. Skolēni, kuri sēž 1. solu rindā, īsi uzraksta šo pasaku, ignorējot to, ka tekstā domas tiek secīgi izklāstītas, tie, kuri sēž 2. sola rindā ignorē to, ka visas teksta daļas atbilst tematam, bet 3. sola rindā ignorē to, ka tekstam ir ievads un nobeigums. Šīs norādes dod rakstveidā (sk. 10. pielikumu).

Refleksija

No katras solu rindas viens vai divi skolēni nolasa savu darbu, bet pārējiem jāuzmin, kāda teksta pazīme netika ņemta vērā, un jāvērtē, kā tas ietekmējis teksta uztveri. Katrs skolēns pieraksta 2–3 atziņas, kas viņiem no stundā apgūtā ir jāņem vērā brīdī, kad viņiem pašiem būs jāklūst par autoriem un jāraksta teksts. Skolēni šīs atziņas viens otram pastāsta, atklājot to nozīmību.

Motivācija

Nav tā, ka es būtu slinks. Man vienkārši tas neinteresē.

1

Kas ir teksts?

Ko uzzinām par tekstu, izlasot definīciju?

2

Teksts

- „Mutvārdos izteikts vai rakstveidā fiksēts loģiski strukturēts, funkcionāli vienots jēdzieniski saistītu izteikumu kopums vai atsevišķs izteikums.”

(Valodniecības pamattermiņu skaidrojošā vārdnīca 2007: 392)

- „Saturiski un gramatiski saistītu teikumu kopums.”

(Lāce 2011:5)

3

Tekstveide

4

Kas ir tekstveide?

- „Saisītā teksta veidošana atbilstīgi autora saziņas nolūkam, funkcionālā stila un runas žanra prasībām, pareizrūnas un pareizrakstības normām.”

(LTSV 2011: 89)

- „Pakāpenisks teksta izvērsums – teikumi it kā izaug cits no cita.” (Nitiņa 2013: 883)

5

Ideja – par ko vēlamies runāt, rakstīt.

Skaidrs mērķis – kādēļ rakstām, ko vēlamies panākt.

Adresāts, vieta, laiks – kam, kur un kad. Jāņem vērā arī saziņas dalībnieku sociālās lomas, attiecīgā temata pārzināšanas līmenis.

Formulē tematu (tas parasti ir arī virsraksts/ nosaka virsraksta izvēli Pārdomā, kas jau ir zināms, kāda informācija vēl nepieciešama.

6

(Baltiņš 2003:5-12; Lāce 2011:6-7)

Kas ir galvenā doma, ko paudīsi (bāka). Plāna izveide.

Melnraksta tapšana.

Melnraksta satura izvērtēšana, papildināšana. Pārskata atbilstību uzbūvei, vārdu izvēli un pareizrakstību, pieturzinājumu lietojumu. Veic labojumus.

Tīrraksts. Pārlasīšana un neuzmanības kļūdu novēršana.

7

Par kādām tekstveides problēmām izteicies rakstnieks?

- „Bet komatus joprojām svaidot kā sprunguļus. Kā citādi, ja diktātos jāraksta Virzas varzas.”

(Sodums 1993:162)

8

Domrakstu pārles Kāpēc jāpārles un jāpilnveido darbs?

Nepietiekams zināšanu trūkums ir svarīgs faktors.

9

Teātri cilvēks var izglītoties un iegūt „dzirksteles”

10

Lai cilvēks kulturizētu sevi, ir jāiet uz teātri.

[Skolotāju diena tuvojas! "Siržu aizraujoši darbi" – skolēnu domrakstu pārles

11

1. Plānveidība.

Noteikta, pārdomāta teikumu secība. Uzbūve (ievads, iztirzājums, nobeigums). Dalījums rindkopās (domu var secīgi uztvert).

2. Sakarīgums. Visas rindkopas atbilst tematam. Vienots saturs. Tam, kas vienreiz pārspriests, vairs nepievēršas atkal. Darbības v. laiku saskaņojums.

3. Pabeigtība. Teksta beigās ir apkopojums/ kopsecinājums/ vispārējums

12

(Lāce 2011:5; Lokmane 2013:126; Veckāgana 2005: 63)

5.
Noteikts valodas
stils, runas žanra
īpatnības.

4. Mērķtiecīgums.
Komunikatīvais mērķis,
īsteno kādu funkciju.

13

Papildu informācija par teksta pazīmēm

Pļānveidība

- Teikumi un rindkopas ir saistītas un loģiskā secībā. Ir galvenā doma.
- Teksta pamatvienība ir teikums. Lai loģiski un saprotami informētu, teikumi jāsaista noteiktā secībā. Tad temats tie atklāts skaidri un saprotami, atbilstoši autora saziņas mērķim, kā arī stila un žanra prasībām.

(Baltiņš 2003: 5-12)

14

Vai saprotama teksta jēga?

Tavu brīnumu, cik ātri. Un tagadiņ aizaudzis no jauna. Un brūklenes tāpat. Groziem varēja lasīt. Pirms tam te bija labu labās sēņu vietas. Vai, nedod Dievs, ugunsgrēks. Acīmredzot veco mežu izcirtuši. Eglīšu pudura tolaik te nebija.

(Lokmane 2013: 128)

15

Tagad šo pašu tekstu nolasiēt secībā no beigām.
Kā mainās teksta jēga?

16

Sakarīgums

- **Temats** – vienā vai vairākos vārdos skaidri formulēts norādījums, par ko jāraksta domraksts.
- **Svarīga temata izpratne.** Kļūdas: temata paplašinājums/ sašaurinājums, nomaīņa pret citu.

(Blaua 1999: 10)

17

Mērķtiecīgums, stils

Teksti ir ļoti dažādi: *romāns, stāsts, luga, raksts, iesniegums, vēstule, referāts, reklāmraksts, anotācija u. c.*

Mutvārdu teksti– *tautasdziesmas, anekdotes, debates, diskusija, publiskā runa, referāts, saruna (lietišķa, sadzīviska) u. c.*

Tekstu var iekļaut gan biežā grāmatā, gan izteikt vienā teikumā (*brīdīnājums, izkārtne, reklāma, mutisks izteikums, īss dzejolis*).

Katram teksta tipam raksturīgas valodas īpatnības.

18

Apraksts

- Apraksts kāds priekšmets, parādība vai dzīva būtnē.
- Priekšplānā nevis darbība, bet noskaņas, izjūtas.
- Šķietami nenozīmīgais tiek subjektīvi izcelts.
- Precīzs reāliju vērojums un vārdisks attēlojums. Dokumentalitāte.
- Vieta, ņetajas.
- Kāds ir?

Vēstījums

- Izvērstis, secīgs notikuma/u izklāsts par personiski pieredzēto vai izdomāto.
- Jārada klātesamības efekts, jāatnaino dzīvi un dinamiski notikumi.
- Laiks, vieta, objektivitāte.
- Kas notiek?

Pārspriedums

- Apcere par kādu problēmu. Tiek izteikti savi spriedumi (fakti, argumentācija, sava atieksme, vērtējums) un iespējamie risinājumi.
- Parasti saistīts ar nozīmīgām norisēm sabiedrībā vai individuā dzīvē.
- Kāpēc?

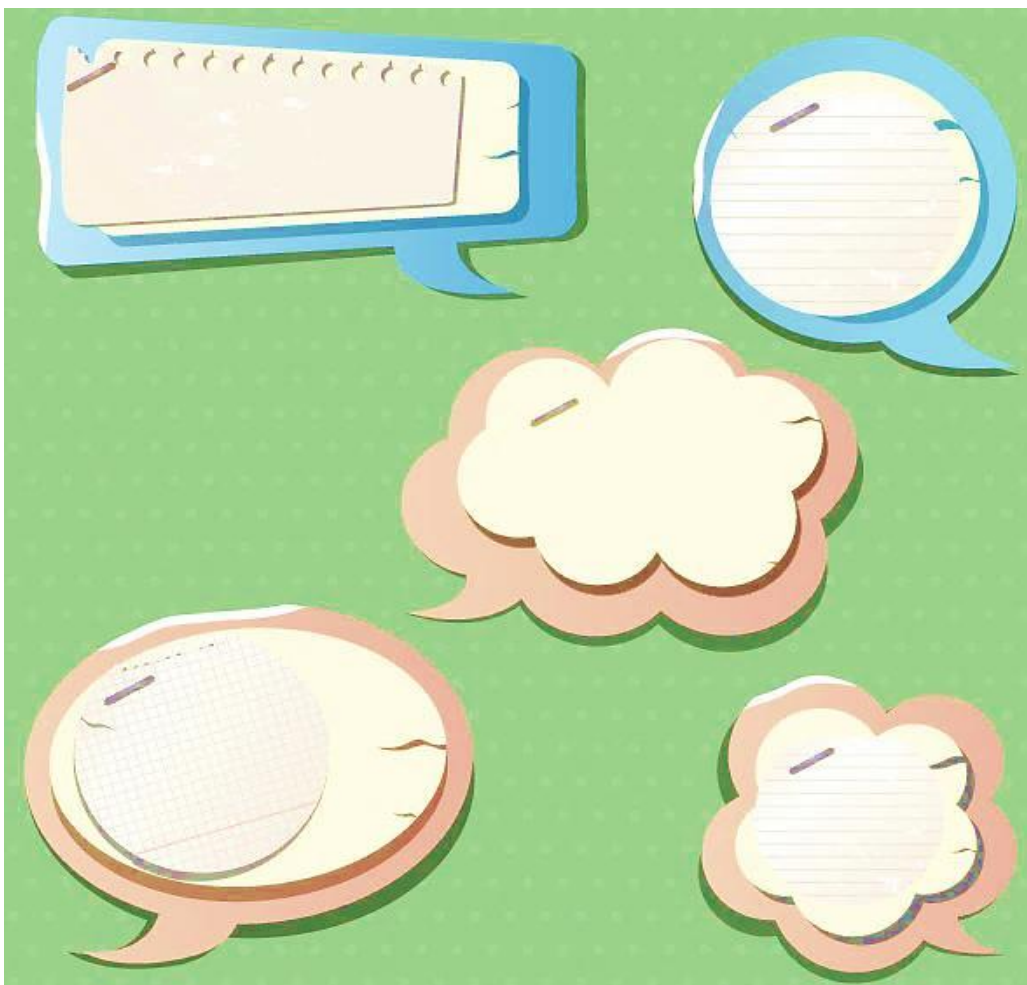
20

Izmantotā literatūra

- Baltiņš, M. (2003) Zinātniskā raksta struktūrelementi. *Konferences "Zinātnes valoda" materiāli*. Rīga: Rasa ABC, 5-12. lpp.)
- Blaua, G. (1999). *Man jāraksta domraksts*. Zvaigzne ABC.
- Lāce, R. (2011). *Padomdevējs domrakstu autoram 7-12. klasē*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Lokmane, I. (2013). *Teksts un tā vienības. No: Latviešu valoda*. Rīga: LU.
- Niņina, D. (2013). *Teksta sintakse. No: Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- LTSV. *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca* (2011). V. Skujiņa u.c. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- *Skolotāju diena tuvojas! "Siržu aizraujoši darbi" – skolēnu domrakstu perles* [tiešsaiste]. [Skatīts 23. 04. 2017]. Pieejams: <http://skaties.lv/izklaide/sievietei/skolotaju-diena-tuvojas-sirzu-ai-zraujosi-darbi-skolenu-domrakstu-perles/#foto-304053>
- Sodums, Dz. (1993). *Savai valstij audzināts*. Rīga: Liesma.
- *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. (2007). Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Veckāgana, V. (2004). *Latviešu valoda 5. klasei*. Rīga: Lielvārds.

Darba lapa

1. uzdevums. Uzraksti, lūdzu, kādas, Tavuprāt, ir teksta pazīmes.

2. uzdevums.

- Izlasi, lūdzu, fragmentus. Uzraksti, ar ko tie atšķiras pēc uzbūves un satura izklāsta.

Fragmenti atšķiras ar to, ka _____

- Ņemot vērā fragmentu atšķirības un atbilstību vai neatbilstību tekstam, secini, kādas ir teksta pazīmes. Papildini 1. uzdevuma attēlu ar pazīmēm, ko vēl neesi ierakstījis.

Secinājumus sāc šādi:

Uzskatu, ka ... fragments ir teksts, tāpēc ka...

Domāju, ka ... fragments nav teksts, jo ...

Analizējot fragmentus, tika secināts, ka

1. Mans vaļasprieks ir florbols. Jauniešiem ļoti patīk arī dziedāt un dejot. Kāds ir tavs lielākais sasniegums sportā? Es daudz trenējos, lai gūtu panākumus sportā. Vai tu apmeklē dejas vai kori? Latvijā ļoti populārs sporta veids ir arī hokejs. Pametu kori, kad skolotāja pavaicāja, kas tās par griezīgām skaņām, kuru avots tomēr biju es. Vai tu vari nosaukt kādas Latvijas mēroga sporta komandas? Ar florbolu nodarbojas teju uzreiz pēc tam, kad iemācījos staigāt. Ir svarīgi dvēselē saglabāt savu iekšējo bērnu. Latvieši tomēr ir dziedātāju un deju tauta. Hokejs var būt ļoti agresīva spēle, bet tāds ir sports – neželīgs. Ārā vispār ir ļoti skaists un saulains laiks, beidzot tā ziema ir atkāpusies. Lai saruna izdotos, ļoti svarīga ir prasme klausīties, ne tikai dzirdēt. Kāda ir atšķirība starp klausīšanos un dzirdēšanu?

2. Valodas kultūra studentu interpretācijā jeb

Eseja par valodas vērtības apziņu

Mēs dzīvojam [...] bagātā, pat unikālā, bet arī pavisam dīvainā laikā. [...] Laikā, kad latviešu rāmi rīnītā kultūras dzīve tiek regulāri satracināta ar Rietumu pasaules kino, mūzikas un literatūras elkiem un kad latviešu valoda, apmetot kūleni, lai tiktu vaļā no krievu valodas apskāvieniem, ir ielidojusi tieši klēpī angļu valodai. Laikā, kad tik moderni ir tērgāt par vērtību maiņu [...], ik pa brīdim ieskanas retoriskais jautājums *Kurp ej latviešu valoda?* [...]

Reāls valodas kā vērtības apziņas rādītājs, manuprāt, ir ne tik daudz attieksme pret valodas kultūru vispār, cik rūpes par savas valodas kvalitāti ikdienā. Nav loģiski (kaut gan tā notiek!), ja cilvēks, sīzdams roku pie krūtīm, sauc sevi par īstenu latvieti, par patriotu un nacionālistu (protams, ne radikālo), bet bez *davai, okei* un *točno* teikumu kopā salikt nevar. [...]

Nav grūti runāt jēbūtības formā- kas būtu jādara, kā būtu jāmaina sabiedrības attieksme pret valodas kultūru, kā jāaudzina jaunā paaudze, lai tās runas būtu latviska un pareiza, bet tas, ka vispirms jāsatīra savu durvju priekšā, ienāk prātā tikai nedaudziem. Par maz ir atzīt: „man ir nepietiekamas zināšanas valodas kultūrā” vai „mans valodas kultūras līmenis ir tālu no ideāla”. Ir kaut kas jādara, ja jau valodas vērtības apziņa cilvēkā tomēr snauž. [...]

Potenciāls ir, un, ja pievienojamies uzskatam, ka „valodas vērtības izjūta nerodas pati no sevis, tā ir jāieaudzina gan mājās, gan skolā, un tiem, kas valodas vērtību apzinās, aktīvi tā jāpopularizē sabiedrībā”, tad ar gandarījumu var secināt, ka saknes valodas vērtības apziņas radīšanā ir dzītas. Tomēr katra atsevišķa indivīda centieni var izrādīties par vājiem bez valsts patiesas vēlmes atzīt valodu par Latvijas kultūras lielāko vērtību un reāli uzņemties rūpes par tās likteni.

(Laiveniece 2006: 5–23)

3. uzdevums. Tagad Tu zini, kādas ir teksta pazīmes. Izvērtē 1. uzdevuma teksta saturu, atbildot uz jautājumiem.

Jautājums	Atbilde un pamatojums
Cik rindkopu ir tekstā?	
Vai un kā rindkopas savstarpēji saistītas?	

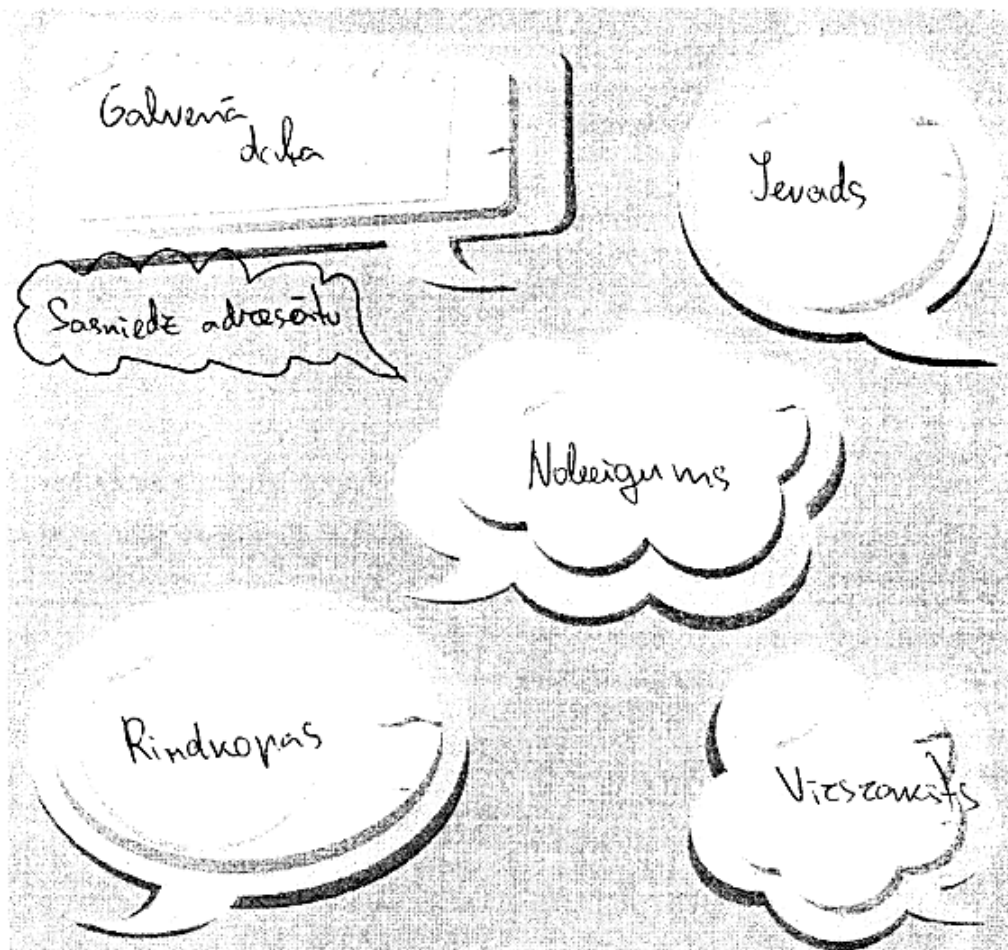
Vai rindkopas sākas ar atkāpi?	
Vai tekstam ir virsraksts? Kāda ir tā loma?	
Kāds ir raksta temats?	
Kāds ir rakstītāja nolūks?	
Kāda ir teksta galvenā doma?	
Vai ir saskaņoti darbības vārdu laiki?	
Vai tekstam ir ievads? Ko tas atklāj lasītājam?	
Vai un kādiem paņēmieniem autors ieinteresē lasītāju?	
Vai un kā ievads ir sasaistīts ar galveno daļu?	
Vai galvenā daļa atbilst ievadam un tematam?	
Vai raksts ir emocionāls? Kāds valodas stils ievērots?	
Vai raksts atklāj faktus, detaļas? Nosauc piemērus.	
Vai autores apgalvojumi ir pamatoti?	
Vai ir jūtama autora attieksme vai vērtējums? Kas to atklāj?	
Kas izteikts nobeigumā?	
Vai nobeigumā tiek izteikta kāda jauna doma, kas netika pausta ievadā un galvenajā daļā?	

Aizpildītas darba lapas paraugs

Darba lapa

6.12

1. uzdevums. Uzraksti, lūdzu, kādas, Tavuprāt, ir teksta pazīmes.

2. uzdevums.

- Izlasi, lūdzu, fragmentus. Uzraksti, ar ko tie atšķiras pēc uzbūves un satura izklāsta.

Fragmenti atšķiras ar to, ka 1. fragmentam nav vieszanksta un tā satura ir nesaprotams, sarakstīt 2. fragmentam ir vieszanksts un to var saprotami izlasīt.

- Ņemot vērā fragmentu atšķirības un atbilstību vai neatbilstību tekstam, secini, kādas ir teksta pazīmes. Papildini 1. uzdevuma attēlu ar pazīmēm, ko vēl neesi ierakstījis.

Secinājumus sāc šādi:

Uzskatu, ka 2. fragments ir teksts, tāpēc ka... tajā ir vieszanksts, rindkopas
 Domāju, ka 1. fragments nav teksts, jo tas ^{nav pabeigtais teksta pazīmes} ^{realizē tekstā pazīmes}
 Analizējot fragmentus, tika secināts, ka

1. Mans vaļasprieks ir florbols. Jauniešiem ļoti patīk arī dziedāt un dejot. Kāds ir tavs lielākais sasniegums sportā? Es daudz trenējos, lai gūtu panākumus sportā. Vai tu apmeklē dejas vai kori? Latvijā ļoti populārs sporta veids ir arī hokejs. Pametu kori, kad skolotāja pavaicāja, kas tās par griezīgām skaņām, kuru avots tomēr biju es. Vai tu vari nosaukt kādas Latvijas mēroga sporta komandas? Ar florbolu nodarbojas teju uzreiz pēc tam, kad iemācījos staigāt. Ir svarīgi dvēselē saglabāt savu iekšējo bērnu. Latvieši tomēr ir dziedātāju un dejojāju tauta. Hokejs var būt ļoti agresīva spēle, bet tāds ir sports – neželīgs. Ārā vispār ir ļoti skaists un saulains laiks, beidzot tā ziema ir atkāpusies. Lai saruna izdotos, ļoti svarīga ir prasme klausīties, ne tikai dzirdēt. Kāda ir atšķirība starp klausīšanos un dzirdēšanu?

2. Valodas kultūra studentu interpretācijā jeb

Eseja par valodas vērtības apziņu

Jevons Mēs dzīvojam [..] bagātā, pat unikālā, bet arī pavisam dīvainā laikā. [..] Laikā, kad latviešu rāmi rīmtā kultūras dzīve tiek regulāri satracināta ar Rietumu pasaules kino, mūzikas un literatūras elkiem un kad latviešu valoda, apmetot kūleni, lai tiktu vaļā no krievu valodas apskāvieniem, ir ielidojusi tieši klēpī angļu valodai. Laikā, kad tik moderni ir tērgāt par vērtību maiņu [..], ik pa brīdim ieskanas retoriskais jautājums *Kurp ej latviešu valoda?* [..]

Galv.d. Reāls valodas kā vērtības apziņas rādītājs, manuprāt, ir ne tik daudz attieksme pret valodas kultūru vispār, cik rūpes par savas valodas kvalitāti ikdienā. Nav loģiski (kaut gan tā notiek!), ja cilvēks, sīzdams roku pie krūtīm, sauc sevi par īstenu latvieti, par patriotu un nacionālistu (protams, ne radikālo), bet bez *davai, okei* un *točno* teikumu kopā salikt nevar. [..]

Galv.d. Nav grūti runāt jābūtības formā- kas būtu jādara, kā būtu jāmaina sabiedrības attieksme pret valodas kultūru, kā jāaudzina jaunā paaudze, lai tās runas būtu latviska un pareiza, bet tas, ka vispirms jāsatīra savu durvju priekšā, ienāk prātā tikai nedaudziem. Par maz ir atzīt: „man ir nepietiekamas zināšanas valodas kultūrā” vai „mans valodas kultūras līmenis ir tālu no ideāla”. Ir kaut kas jādara, ja jau valodas vērtības apziņa cilvēkā tomēr snauž. [..]

Noleģg Potenciāls ir, un, ja pievienojamies uzskatam, ka „valodas vērtības izjūta nerodas pati no sevis, tā ir jāieaudzina gan mājās, gan skolā, un tiem, kas valodas vērtību apzinās, aktīvi tā jāpopularizē sabiedrībā”, tad ar gandarījumu var secināt, ka saknes valodas vērtības apziņas radīšanā ir dzītas. Tomēr katra atsevišķa indivīda centieni var izrādīties par vājiem bez valsts patiesas vēlmes atzīt valodu par Latvijas kultūras lielāko vērtību un reāli uzņemties rūpes par tās likteni.

(Laiveniece 2006: 5–23)

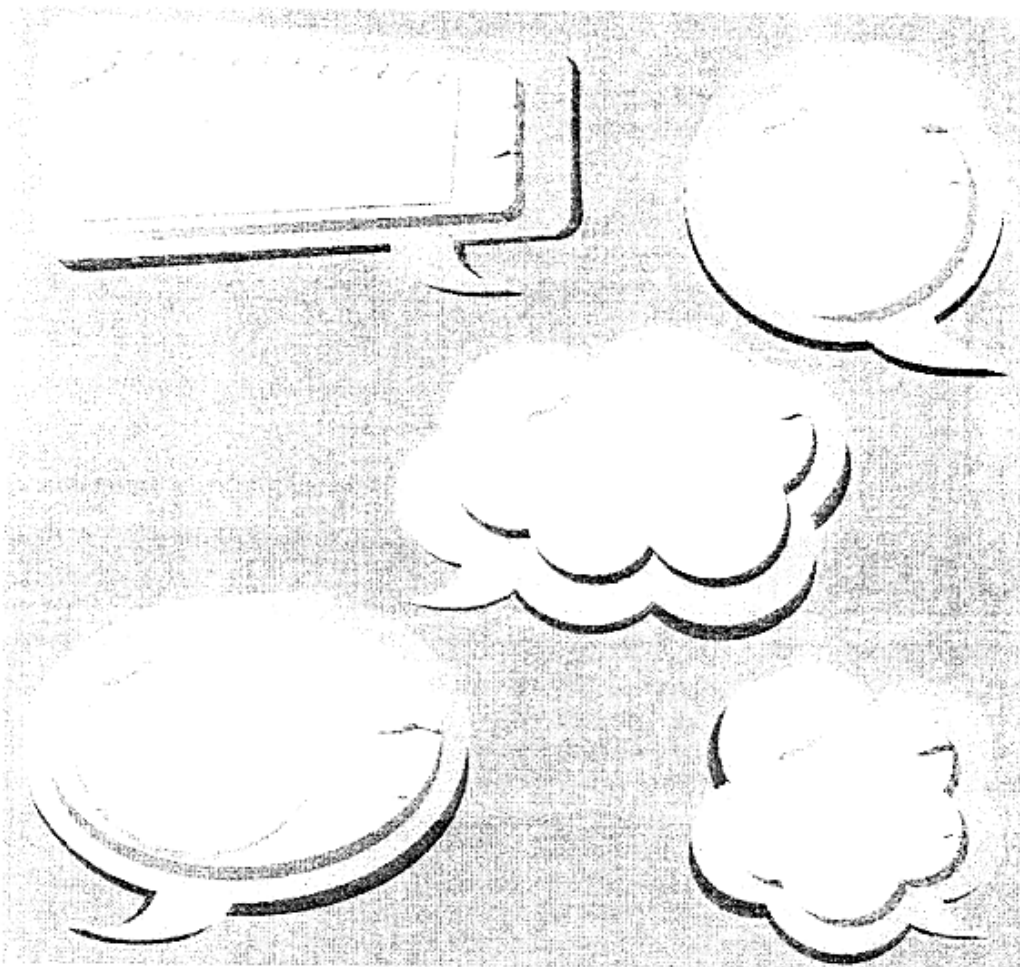
3. uzdevums. Tagad Tu zini, kādas ir teksta pazīmes. Izvērtē 1. uzdevuma teksta saturu, atbildot uz jautājumiem.

Jautājums	Atbilde un pamatojums
Cik rindkopu ir tekstā?	Cetras, jo var viegli pamantēt atkāpes.
Vai un kā rindkopas savstarpēji saistītas?	Tematiski savienotas
Vai rindkopas sākas ar atkāpi?	Jā, jo pirmā rindiņa katrā rindkopā ir ar atkāpi no malas.

Vai tekstam ir virsraksts? Kāda ir tā loma?	Jā, un tas jau uzreiz palīdz saprast par ko ir/tais teksts.
Kāds ir raksta temats?	Valodas kultūra, jo <u>tekstā</u> ir teikts par to. }
Kāds ir rakstītāja nolūks?	Parādīt to ka latviešu valoda ir svarīga un nevajag aizstāt to ar svešvārdiem. Iepazīstināt. Motivēt
Kāda ir teksta galvenā doma?	Galvenā doma varētu būt, ka jāsavienā sava dzimtā valoda, jo tā ir tikai viena.
Vai ir saskaņoti darbības vārdu laiki?	Jā, jo visur (vaiņāk vai mazāk) lietots nākotnes forma.
Vai tekstam ir ievads? Ko tas atklāj lasītājam?	Jā, un tas atklāj to, ka mēs sākam iemantot arvien vairāk svešvārdus.
Vai un kādiem paņēmieniem autors ieinteresē lasītāju?	Izmantojot piemērus.
Vai un kā ievads ir sasaistīts ar galveno daļu?	Tematiski saistīts.
Vai galvenā daļa atbilst ievadam un tematam?	Jā, jo autors ir turējies pie vienas <u>tēmas</u> . }
Vai raksts ir emocionāls? Kāds valodas stils ievērots?	Manuprāt, jā, jo ir jād, ka latviešu valoda kļūst arvien vairāk literatūras stils. ✓
Vai raksts atklāj faktus, detaļas? Nosauc piemērus.	Jā, jā
Vai autore apgalvojumi ir pamatoti?	Jā, jo ir uz apgalvojumiem ir atbildes.
Vai ir jūtama autora attieksme vai vērtējums? Kas to atklāj?	Jā, jo teksts ir pārdomāts. To atklāj vārds „manuprāt”
Kas izteikts nobeigumā?	Tas, ka jācenšas saglabāt sava valoda kāda tā ir. Tas, ka jācenšas saglabāt sava valoda kāda tā ir.
Vai nobeigumā tiek izteikta kāda jauna doma, kas netika pausta ievadā un galvenajā daļā?	Nē, jo diez vai apkopots teksts. Nē, jo diez vai apkopots teksts.

Darba lapa

1. uzdevums. Uzraksti, lūdzu, kādas, Tavuprāt, ir teksta pazīmes.

2. uzdevums.

- Izlasi, lūdzu, fragmentus. Uzraksti, ar ko tie atšķiras pēc uzbūves un satura izklāsta.

Fragmenti atšķiras ar to, ka viņi ir par vienu tēmu un vienā veidā /
balasa otrādi /

- Ņemot vērā fragmentu atšķirības un atbilstību vai neatbilstību tekstam, secini, kādas ir teksta pazīmes. Papildini 1. uzdevuma attēlu ar pazīmēm, ko vēl neesi ierakstījis.

Secinājumus sāc šādi:

Uzskatu, ka ... fragments ir teksts, tāpēc ka...

Domāju, ka ... fragments nav teksts, jo ...

Analizējot fragmentus, tika secināts, ka

Uzraksti ka šis ir fragments ir teksts tāpēc ka tas ir garš / 1 ✓
Domāju ka pirmais nav teksts jo tas ir īss / 1 ①

1. Mans vaļasprieks ir florbols. Jauniešiem ļoti patīk arī dziedāt un dejot. Kāds ir tavs lielākais sasniegums sportā? Es daudz trenējos, lai gūtu panākumus sportā. Vai tu apmeklē dejas vai kori? Latvijā ļoti populārs sporta veids ir arī hokejs. Pametu kori, kad skolotāja pavaicāja, kas tās par griezīgām skaņām, kuru avots tomēr biju es. Vai tu vari nosaukt kādas Latvijas mēroga sporta komandas? Ar florbolu nodarbojas teju uzreiz pēc tam, kad iemācījosi staigāt. Ir svarīgi dvēselē saglabāt savu iekšējo bērnu. Latvieši tomēr ir dziedātāju un deju tauta. Hokejs var būt ļoti agresīva spēle, bet tāds ir sports – nežēlīgs. Ārā vispār ir ļoti skaists un saulains laiks, beidzot tā ziema ir atkāpusies. Lai saruna izdotos, ļoti svarīga ir prasme klausīties, ne tikai dzirdēt. Kāda ir atšķirība starp klausīšanos un dzirdēšanu?

2.

Valodas kultūra studentu interpretācijā jeb

Eseja par valodas vērtības apziņu

Mēs dzīvojam [...] bagātā, pat unikālā, bet arī pavisam dīvainā laikā. [...] Laikā, kad latviešu rāmi rimtā kultūras dzīve tiek regulāri satracināta ar Rietumu pasaules kino, mūzikas un literatūras elkiem un kad latviešu valoda, apmetot kūleni, lai tiktu vaļā no krievu valodas apskāvieniem, ir ielidojusi tieši klēpī angļu valodai. Laikā, kad tik moderni ir tērgāt par vērtību maiņu [...], ik pa brīdim ieskanas retoriskais jautājums *Kurp ej latviešu valoda?* [...]

Reāls valodas kā vērtības apziņas rādītājs, manuprāt, ir ne tik daudz attieksme pret valodas kultūru vispār, cik rūpes par savas valodas kvalitāti ikdienā. Nav loģiski (kaut gan tā notiek!), ja cilvēks, sīzdams roku pie krūtīm, sauc sevi par īstenu latvieti, par patriotu un nacionālistu (protams, ne radikālo), bet bez *davai, okei* un *točno* teikumu kopā salikt nevar. [...]

Nav grūti runāt jābūtības formā- kas būtu jādara, kā būtu jāmaina sabiedrības attieksme pret valodas kultūru, kā jāaudzina jaunā paaudze, lai tās runas būtu latviska un pareiza, bet tas, ka vispirms jāsaņir savu durvju priekšā, ienāk prātā tikai nedaudziem. Par maz ir atzīt: „man ir nepietiekamas zināšanas valodas kultūrā” vai „mans valodas kultūras līmenis ir tālu no ideāla”. Ir kaut kas jādara, ja jau valodas vērtības apziņa cilvēkā tomēr snauž. [...]

Potenciāls ir, un, ja pievienojamies uzskatam, ka „valodas vērtības izjūta nerodas pati no sevis, tā ir jāieaudzina gan mājās, gan skolā, un tiem, kas valodas vērtību apzinās, aktīvi tā jāpopularizē sabiedrībā”, tad ar gandarījumu var secināt, ka saknes valodas vērtības apziņas radīšanā ir dzītas. Tomēr katra atsevišķa indivīda centieni var izrādīties par vājiem bez valsts patiesas vēlmes atzīt valodu par Latvijas kultūras lielāko vērtību un reāli uzņemties rūpes par tās likteni.

(Laiveniece 2006: 5–23)

1. uzdevums. Tagad Tu zini, kādas ir teksta pazīmes. Izvērtē 1. uzdevuma teksta saturu, atbildot uz jautājumiem.

Jautājums	Atbilde un pamatojums
Cik rindkopu ir tekstā?	69
Vai un kā rindkopas savstarpēji saistītas?	neiz {
Vai rindkopas sākas ar atkāpi?	jā

Vai tekstam ir virsraksts? Kāda ir tā loma?	Jā jābūt ✓
Kāds ir raksta temats?	Esija par valodas vērtības apziņu.
Kāds ir rakstītāja nolūks?	Parādīt, ka viņš domā par to!
Kāda ir teksta galvenā doma?	<u>Kas ir valodas vērtības</u>
Vai ir saskaņoti darbības vārdu laiki?	Jā ir!
Vai tekstam ir ievads? Ko tas atklāj lasītājam?	Jā ievads! Par ko rakstīts ✓ Kuri poļņi teikumi?
Vai un kādiem paņēmieniem autors ieaizeresē lasītāju?	ar teksta jūtībām ?
Vai un kā ievads ir sasaistīts ar galveno daļu?	Jā par ievadu ir šatīts arī galvenā daļa
Vai galvenā daļa atbilst ievadam un tematam?	Jā
Vai raksts ir emocionāls? Kāds valodas stils ievērots?	Jā! Jēst: rezim ✓
Vai raksts atklāj faktus, detaļas? Nosauc piemērus.	
Vai autores apgalvojumi ir pamatoti?	
Vai ir jūtama autora attieksme vai vērtējums? Kas to atklāj?	
Kas izteikts nobeigumā?	
Vai nobeigumā tiek izteikta kāda jauna doma, kas netika pausta ievadā un galvenajā daļā?	

Norādes skolēniem teksta rakstīšanai

1. Īsi uzraksti pasaku *Sarkangalvīte un vilks*, ignorējot to, ka tekstā domas tiek secīgi izklāstītas.

Padoms

Notikumus neizklāsti secīgi (piemēram, sāc pasaku, rakstot to, kā tā atrisinājās, pašās beigās pieminot to, ka Sarkangalvīte devās pie vecmāmiņas). Kad esi uzrakstījis kādu domu, pēc laika atkal sāc par to rakstīt. Radi satura izklāstā īstu haosu.

2. Īsi uzraksti pasaku *Sarkangalvīte un vilks*, ignorējot to, ka tekstā visas rindkopas atbilst tematam un virsrakstam.

Padoms

Raksti pasaku, bet kādā brīdī novirzies no tēmas, kādu rindkopu rakstot par kaut ko pavisam citu (piemēram, sāc sīki un smalki stāstīt par mežu, par sēņu pagatavošanu, laika apstākļiem u.tml.)

3. Īsi uzraksti pasaku *Sarkangalvīte un vilks*, ignorējot to, ka tekstam ir ievads un nobeigums.

Padoms

Neraksti pasaku klasisko ievadu, nemini, kas ir pasaku varoņi. Uzreiz sāc rakstīt par darbību, par to, ko pasaku varoņi dara. Neuzraksti, kā pasaka beidzas.

3. mācību stundas konspekts

Stundas temats– Rakstīt. Aprakstīt. Sarakstīt.

Skolēnu skaits klasē– 22.

Stundas mērķis– Pilnveidot skolēnu zināšanas par apraksta uzbūvi un plānošanu un prasmi šīs zināšanas izmantot.

Izvirzītie mācību uzdevumi:

1. Pilnveidot skolēnu zināšanas par to, kas ir apraksts un kad to izmanto.
2. Radīt izpratni par virsraksta funkcijām un pilnveidot skolēnu prasmi izdomāt tekstam atbilstošu un radošu virsrakstu.
3. Palīdzēt skolēniem izprast, kā saziņas situācijas komponenti ietekmē tekstveidi.
4. Veicināt skolēnu prasmi sadarboties un korekti vērtēt otra darbu.
5. Palīdzēt skolēniem apzināties, ka jebkura mērķtiecīga darbība veicina pārdomātu lēmumu pieņemšanu.

Sasniedzamais rezultāts–

Skolēni zina, kas ir apraksts, apraksta veidus (mākslinieciskais un lietišķais apraksts). Zina, kāda informācija jāietver apraksta ievadā, galvenajā daļā un nobeigumā. Var nosaukt piemērus, kad aprakstu izmanto. Zina, kas ir saziņas situācijas komponenti (adresāts, adresants, komunikatīvais mērķis jeb nolūks, temats) un izprot, kā tie ietekmē valodas līdzekļu izvēli un lietojumu. Izprot virsraksta funkcijas, apzinās virsraksta nozīmi adresāta ieinteresēšanā.

Metodes un metodiskie paņēmieni: ierosinoša saruna, prāta vētra, jautājumi un atbildes, tests- spēle (<https://kahoot.it/#/>), darbs ar tekstu (apraksta sadalīšana rindkopās, virsraksta izdomāšana, teksta mērķa noteikšana, plāna uzrakstīšana), pierakstu veidošana, virsrakstu izvērtēšana.

Organizācijas formas: frontāls darbs, grupu darbs, pāru darbs, individuāls darbs.

Nepieciešamie mācību materiāli: žurnāli, teksta fragmenti, pieraksti, datorprezentācija.

Teorētiskie avoti:

- Blaua, G. (1999). *Man jāraksta domraksts*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Grebзде, I. (1994). *Ēnas dzeltenā stiklā*. Rīga: Signe.
- Lāce, R. (2011). *Padomdevējs domrakstu autoram 7.-12. klasē*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- LTSV- *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca*. (2011). V. Skujiņa u.c. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Rubene, Z. (red). (2016). *Tagad. Nr. 10*. Rīga: LVA.

- Skujiņa, V. (red.). (2007). Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: LU.
- Veckāgana, V. (2004). *Latviešu valoda 5. klasei*. Rīga: Lielvārds.
- Zaiceva, Ā., Ondzule, L., Vītola, A. (2006). *Latviešu valoda 5. klasei*. Rīga: Pētergailis.

Vērtēšana- Savstarpējais vērtējums (atbilstoši kritērijiem uzraksta īsu izvērtējumu).

Mācību stundas norise

Ierosināšana–

Skolotāja apraksta kādu cilvēku no klases, nenosaucot vārdā. Pārējiem skolēniem jāuzmin, kurš no skolēniem tiek raksturots. Skolotāja jautā:

Kāds teksta tips tika izmantots, lai pastāstītu par skolēnu?

Daži no skolēniem skaļi nosauc, ka tika izmantots apraksts. Skolotāja to apstiprina un informē, ka mācību stundas temats ir *Rakstīt. Aprakstīt. Sarakstīt*. Stundā paredzēti vairāki uzdevumi, proti, tiks noskaidrots, kas ir raksturīgs aprakstam, kādās situācijās to izmanto, saskatīsiet, kā autors ir veidojis teksta uzbūvi, kā īstenojis komunikatīvo mērķi, kā arī domāsiet aprakstam atbilstošu un radošu virsrakstu, jo stundas mērķis ir izprast, kā no ieceres radīt aprakstam atbilstošu teksta saturu (tajā skaitā arī virsrakstu), lai šīs zināšanas pielietotu brīdī, kad pašiem būs jāklūst par teksta autoru. Skolotāja uzraksta divus jautājumus: *Kas ir jāzina, lai uzrakstītu aprakstu? Ko rakstīsiet apraksta ievadā, galvenajā daļā, nobeigumā?* Skolēniem jārod atbilde uz šo jautājumu mācību stundas laikā.

Apjēgšana–

Skolēni pilda testu interneta vietnē *kahoot.it* (interaktīva programma, kurā tiek izmantots balsošanas princips, pelnīti punkti un pēc katra jautājuma redzams skolēnu rezultāts un vietas). Pēc katra jautājuma (skat. 12. pielikumu) tiek pārrunātas atbildes, skolēni pieraksta galvenās teorētiskās atziņas.

Skolēni atbild uz 1. jautājumu. Skolotāja papildus pastāsta, ka ir iespējams attēlot priekšmetus, parādības, procesus un dzīvas būtnes, secīgi izklāstot to pazīmes (Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, Skujiņa 2011:13; Lāce 2011:17). Tādā veidā var tikt atklāta informācija par cilvēka ārieni, raksturu, priekšmeta īpašībām, vidi, dabu, floru, faunu u. tml. (Lāce 2011:17).

Skolotāja vaicā: *„Kad mutvārdos vai rakstveidā izmantosim aprakstu?”* Skolotāja izmanto metodi *Prāta vētra* un pieraksta skolēnu idejas uz tāfeles. Skolēni stāsta, ka aprakstu izmanto reklāmu tekstos, kā arī stāstot kādam par cilvēku vai vietu, ko otrs nav

redzējis, tēlu raksturojums vai dabas apraksts grāmatās, dzīvnieka apraksts enciklopēdijā. Skolotāja paslavē par to, ka skolēniem izdevies nosaukt atbilstošus piemērus.

Skolēnu uzmanība tiek vērsta 2. jautājumam par valodas stila izvēli. Skolotāja lūdz atsaukt atmiņā iepriekš apgūto un vaicā: „*Kas ir adresāts, komunikatīvais mērķis, temats? Kā tie varētu ietekmēt rakstīšanas procesu un valodas līdzekļu izvēli?*” Skolēni atzīst, ka viņi jauc, vai informācijas saņēmējs ir adresāts vai adresants, bet skolēni, atceroties mācīto par saziņas situācijas komponentiem, skaidro, ka komunikatīvais mērķis ir iemesls, kāpēc notiek saziņa, bet temats nosaka to, par ko tā būs. Kāds no skolēniem stāsta, ka valodas stils tiks pielāgots šiem komponentiem, piemēram, ja uzdevums ir izveidot reklāmu un pārdot bērnu rotaļlietas, apraksta izveides mērķis būs pārliecināt par rotaļlietas unikālajām īpašībām, radīt pozitīvu noskaņu un vēlmi to iegūt savā īpašumā, tādēļ autors izvēlēsies atbilstošus valodas līdzekļus, lai radītu šo efektu, piemēram, izvēlēsies bērniem saprotamus un saistošus saukļus, iespējams izmantos valodas spēli, tēlainos izteiksmes līdzekļus u.tml.

Skolotāja tam piekrīt, sakot, ka skolēniem izdevies saskatīt šīs likumsakarības, un paskaidro, ka adresāts ir „runas situācijas dalībnieks, kam domāta adresanta izteiktā informācija. resp., klausītājs vai lasītājs” savukārt adresants „izsaka adresātam domātu informāciju, resp., runātājs vai rakstītājs” (Skujiņa 2007:15–16). Kā jau saskatījāt, komunikatīvais mērķis jeb saziņas nolūks ir „nodoms, ar kādu runas partneri iesaistās sarunā, sniedz vai saņem informāciju”. Tas noteiks ne tikai valodas līdzekļu izvēli un lietojumu un to, par ko runā un raksta (tematu), bet bieži arī runas uzvedību (Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, Skujiņa 2011:80–81). Starp citu, arī teksta lasīšana ir saziņas situācija, kad sazinās autors ar lasītāju.

Skolēniem jāatbild uz 3. jautājumu. Skolēniem pēc jautājumā ietvertajiem piemēriem un vārdiem *lietišķs un māksliniecisks*, jāsecina, kā atšķiras lietišķais apraksts no mākslinieciskā apraksta. Skolēni secina, ka lietišķa apraksta saturs ir neitrāls, nepauž autora attieksmi, bet mākslinieciskā- tēlainis. Skolotāja nolasa paraugus (sk. 13. pielikumu), skolēniem jāsaklāusa un jānosauc valodas piemēri, ko autors izmantojis, lai radītu noskaņu mākslinieciskajā aprakstā, kā autors iedarbojas uz lasītāja izjūtām un emocijām mākslinieciskajā aprakstā. Skolēniem jāsalīdzina zirga apraksts lietišķajā un mākslinieciskajā izteiksmes stilā. Skolotāja lūdz nosaukt atšķirības.

Skolēni pastāsta, ka mākslinieciskajā aprakstā autors centies izcelt zirga neparasto skaistumu dabā, izmantojot tēlainos izteiksmes līdzekļus, parādīta zirga āriene, piemēram, *nāsis kā plaukuši puķu ziedi, atvērās platas un kāri ieelpoja*.

Skolēni pievēršas 4. jautājumam par komunikatīvo mērķi. Skolotāja lūdz palūkoties uz piemēriem, ko skolēni nosauca mācību stundas sākumā un kuri tika apkopoti, un vaicā: „*Kāds varētu būt autora komunikatīvais mērķis, rakstot katru no šiem aprakstiem?*”

Skolēni izsaka savas versijas, piemēram, reklamējot kādu preci, autors rakstīs un izmantos tādas valodas līdzekļus, lai atklātu preces labās īpašības, radot vēlmi un pārliecību to iegādāties, savukārt tēlu raksturojumu autors raksta ar mērķi atklāt tēla būtību, vizuālo tēlu, rakstura iezīmes, lai lasītājam to būtu vieglāk iztēloties, enciklopēdijās mērķis būs sniegt precīzu un patiesu informāciju.

Skolotāja uzsver, ka ir svarīgi pašam rakstītājam saprast, varbūt pat uzrakstīt mērķi, ko vēlas panākt, ko vēlas izcelt, kādu efektu radīt ar teksta palīdzību, un par to īpaši piedomāt rakstīšanas procesā, lai tā būtu kā bāka, kas rāda pareizo ceļu un lai gala rezultātam būtu jēga un iespaids uz lasītāju.

Skolēni pievēršas 5. jautājumam. Skolotāja jautā: „*Vai savu ārieni raksturot ir viegli un radīt pašportretu?*” Skolēni atbild, ka ne vienmēr, jo dažreiz cilvēki ir pārāk kritiski pret sevi un ir grūti pateikt labās lietas, vai tieši otrādi- grūti atzīt nepilnības. Kāds cits skolēns papildina, ka raksturot sevi ir grūti tad, ja jābūt pilnīgi patiesam. Skolotāja rosina noskaidrot, kādi principi jāņem vērā raksturojot.

Skolēni pievēršas 6. jautājumam par apraksta pazīmēm. Skolotāja sīkāk paskaidro, ka apraksts bieži ir ilgstošs vērojums, tādēļ netiek izcelta kāda darbība un tās norise, bet noskaņas un izjūtas vai ārējās pazīmes, kas tiek secīgi atklātas (secīgums ir jebkura teksta pazīme). Tiek izmantotas detaļas, jo galvenais ir precīzi atspoguļot reāliju vārdiskā attēlojumā (Blaua 1999: 33, 34). Skolotāja piebilst, ka teksta atklāsmē nozīmīga loma ir virsrakstam.

Skolēni pievēršas 7. jautājumam un noskaidro, ka virsraksts ir nosaukums, kas informē par attiecīgā teksta saturu (Skujiņa 2007: 454). Pēc definīcijas varam saprast, ka viena no virsraksta funkcijām ir informēt, par ko ir tekstā.

Skolotāja lūdz skolēnus iztēloties, ka viņi aplūko rakstus sociālajos tīklos vai žurnālā. Skolotāja vaicā: „*Kas ir noteicošie faktori, pēc kuriem izlemjat, vai lasīt konkrēto rakstu vai nē? Kā var zināt, par ko ir raksts?*” Skolēni atbild, ka liela nozīme ir attēliem, kas publicēti saistībā ar rakstu, kā arī tas, vai temats ieinteresē. Vairāki skolēni atbild, ka virsrakstā var atrast šo informāciju.

Skolotāja uzsver, ka virsraksts ir ļoti nozīmīgs, jo tieši to pirmo ierauga lasītājs. Tieši virsraksts ieinteresēs vai atstās vienaldzīgu lasītāju. Arvien biežāk, lasot rakstus internetā, skolotāja bija ievērojusi, ka dominē divi virsrakstu tipi (nerunājot par ziņu

portāliem), proti, *5 iemesli/ pazīmes, lai...* (cipars var mainīties) vai *Tu neticēsi, kas notika ar, citiem vārdiem, tiek radīta sajūta, ka lasītājs pēc izlasītā noteikti tiks šokēts.*

Skolotāja jautā: „*Kādam, jūsuprāt, vajadzētu būt labam teksta virsrakstam?*” Skolēniem jāizsaka savas idejas, kopīgi tiek apspriesti un formulēti kritēriji atbilstošam un oriģinālam virsrakstam. Skolēni pieraksta šos kritērijus, piemēram, *virsrakstam jābūt saistītam ar teksta saturu, jāieinteresē, jāmudina lasīt, jābūt labskanīgam, kodolīgam, saprotamam.*

Kā vienu no pazīmēm labam virsrakstam nosaucāt, ka tam jāatspoguļo teksta saturs. Tiks parādīti vairāki virsraksti (sk. 14. pielikumu). Skolēnu uzdevums ir prognozēt, par ko varētu būt attiecīgais raksts, kā arī jāsalīdzina divi atšķirīgi virsraksti, kas ir par vienu tematu. Skolēni atzīst, ka virsraksts „*Bērnu un pusaudžu attīstība digitālajā laikmetā: pozitīvie un negatīvie aspekti*” ir precīzāks, bet „*Digitālā bērnība*” nav tik formāls, līdz ar to šķiet saistošāks, un visticamāk skolēni izvēlētos lasīt rakstu ar šo nosaukumu.

Atsaucot atmiņā izvirzītos kritērijus labam virsrakstam, skolēnam jāsameklē žurnālā trīs viņuprāt veiksmīgākos un trīs neveiksmīgākos virsrakstus. Jāuzraksta virsraksti uz lapiņas. Skolēni tiek sadalīti pāros, ir jāapspriež, kāpēc atlasījuši tieši šos virsrakstus, un jāvienojas par trim labākajiem un trim sliktākajiem virsrakstiem, kā arī jāuzraksta uz lapiņas. Tad apvienojas trīs pāri grupā (izveidotas 3 vai 4 lielas grupas). Tiek veikts tāds pats uzdevums, kāds bija jāveic pāros. Katra grupa no viesiem virsrakstiem atlasa trīs labākos un trīs sliktākos, skaļi tos nolasa, argumentējot savu izvēli.

Skolēniem veicams uzdevums, lai nostiprinātu zināšanas par apraksta uzbūvi, mērķi un virsrakstu, mācītos rakstīt saistošu un atbilstošu virsrakstu tekstam, noteikt saziņas mērķi aprakstā, dalīt tekstu rindkopās. Katram skolēnam tiek izdalītas lapas ar aprakstu tā, lai skolēniem, kuri sēž blakus būtu atšķirīgi teksti (sk. 15. pielikumu). Pirms skolēni pilda uzdevumu, tiek atkārtots, kādas ir teksta daļas un kādu informāciju atklāj apraksta ievadā, galvenajā daļā un nobeigumā. (sk. 14. pielikumu) Skolotāja piebilst, ka ir iespējami arī citi varianti, bet šis ir praksē biežāk izmantotā kompozīcija.

Apraksts apzināti nav dalīts rindkopās. Skolēniem teksts jāizlasa un jāuzraksta atbilstošs un saistošs virsraksts, kā arī saziņas mērķis. Kad tas paveikts, skolēnam jāsadala (sagriežot ar šķērēm) teksts pa rindkopām, bet iegaumējot to secību (ja nevar atcerēties, tad pieraksta rindkopu pirmos vārdus), jo skolēniem lapiņas ir jāsaļauc un jāiedod blakussēdētājam. Tas, kurš ir saņēmis lapiņas, tās izlasa un sakārto pareizā secībā, identificējot ievadu, galveno daļu un tās rindkopās, kā arī nobeigumu. Tad skolēns, kurš lapiņas grieza, pārbauda, vai teksts ir salikt pareizā secībā.

Ja teksts pareizi sakārtots, tad skolēnam, kurš salika lapiņas, jāuzraksta virsraksts un teksta mērķis par šo aprakstu. Skolēni samainās ar burtnīcām un izvērtē otra uzrakstītos virsrakstus un mērķus atbilstoši stundas sākumā izvirzītajiem kritērijiem, ierakstot, kas pietrūka vai kas otram bija izdevies. Skolotāja vaicā vērtētājiem: „*Kuriem skolēniem bija izdevušies saistoši virsraksti? Vai varat nolasīt kādu piemēru? Vai bija skolēni, kuriem bija ļoti precīzs mērķis?*” Lūdz nolasīt skaļi. Skolēnam jāielīmē apraksts burtnīcā un jāuzraksta apraksta plāns, lai nostiprinātu zināšanas par to, ko atspoguļo apraksta saturā katrā teksta daļā.

Refleksija–

Skolotāja vērš skolēnu uzmanību uz diviem stundas sākumā izvirzītajiem jautājumiem. Skolēniem jāizdara secinājums, atbildot uz jautājumu:

„*Kas ir jāzina, lai uzrakstītu aprakstu?*” Skolēni secina, ka jāzina ar kādu mērķi teksts tiks rakstīts, kas to lasīs un par ko tajā būs. Tas noteiks valodas līdzekļu izvēli un izteiksmes stilu.

Daži skolēni skaļi nosauc uzrakstītos plāna punktus. Skolēniem jācenšas formulēt tēzes par to, kāda informācija jāatspoguļo teksta ievadā, galvenajā daļā un nobeigumā. Skolēni šīs idejas pieraksta.

1. Kas ir apraksts? [Hide answers](#)

Notikuma/piedzīvojuma secīgs izklāsts.

Argumentēts domu izklāsts par kādu problēmu.

Tēlojums, raksturojums

2. Kas neietekmēs valodas stila izvēli? [Hide answers](#)

Temats

Autora komunikatīvais mērķis

Adresāts

Teksta apjoms

3. Kurā no situācijām izmantos māksliniecisko aprakstu? [Hide answers](#)

Atskaitē par valodas prasmju līmeni 6. klasē

Dzīvu būtnu raksturojums enciklopēdijā

Laika ziņās

Tēlu raksturojumā romānā

4. Kāds autora komunikatīvais mērķis vairāk atbilst mākslinieciskajam aprakstam?

[Hide answers](#)

Sniegt patiesu, precīzu informāciju.

Izraisīt pārdomas, līdzpārdzīvot

5. Kas ir pašportrets? [Hide answers](#)

Personas vai literārā tēla ārējā izskata raksturojums

Apraksts, kurā pats raksturo savu ārieni

6. Kura nav apraksta pazīme? [Hide answers](#)

Secīgums

Īpaši izcelta vide, detaļas

Priekšplānā izjūtas un noskaņa, nevis darbība

Notikumu hronoloģisks izklāsts

7. Kas ir virsraksts? [Hide answers](#)

Nos., kas tieši/netieši informē par attiecīgā teksta saturu

Secīgs sadalījums (nodaļās, apakšnodaļās, paragrāfos)

Mākslinieciskais apraksts

Viņš stāvēja kalnā, spoži melns ar izslietu galvu. Baltas puķes tinās ap zirga tievajām, skaisti veidotajām kājām.

Lejā, nokalnē, sudraboja ezers. Zirgs raudzījās turp. Viņa nāsis, rožaini sārtas kā plaukuši puķu ziedi, atvērās platas un kāri ieelpoja dūņu smaku.

Galva ar viegli izliekto purna līniju un mazajām stāvajām ausīm izslējās augstāk, asi iezīmēdamās melnās līnijās uz

(Grebzde 1994: 14)

Virsraksti

Salīdzini!

- Zanda Rubene „Digitālā bērība”;
- Anika Miltuze „Bērnu un pusaudžu attīstība digitālajā laikmetā: pozitīvie un negatīvie aspekti”.

(Rubene 2016:3)

1

1. 5 populārākie kāpēc. [Astes 2017:28]
2. Pārgājiens pretī pavasarim. [Ilustrētā Junioriem 2017: 60]
3. Mīrušo milžu zoodārzs. [Geo 2017:60]
4. Mieru būdiņām. [Geo 2017:32]
5. Kā radās kustība «Dab»? [Ilustrētā Junioriem 2017:14]
6. Sikspārņu saldais miegs. [Ilustrētā Zinātne 2017:60]
7. Pase, kuru nevar pazaudēt. [Astes 2017:6]

2

Apraksta uzbūve

(Lāce 2011:20; Veckāgana 2004:37; Zaiceva, Ondzule, Vītola 2006: 170)

3

Ievads

- Ko aprakstišu? Priekšmetu, dzīvu būtni, dabas ainavu...
- Vispārējs apraksts par aprakstāmo objektu (piemēram, nodarbošanās, dzīvesveids, paradumi, dzīvesvieta, vecums).

4

Galvenā daļa

- Atsevišķu daļu apraksts:
- Kāds? Ārējās pazīmes, izskats.
- Spīgtākās īpašības. Kā tās atklājas?
- Ko? Aprakstāmā objekta redzētais, dzirdētais, izjustais, pārdzīvotais. Kādu ietekmi tas atstājis raksturā un attieksmē?

5

Nobeigums

- Novērtē (piemēram, labs, slikts, neglīts utt.). Pamatojums.
- Par dzīvu būtni apraksta nobeigumā vērtējums par to, kā šī būtne izturas pret citiem.
- Atklājas rakstītāja attieksme pret aprakstāmo objektu.

6

Izmantotā literatūra

- Astes. (2017). Nr. 1.
- Geo. (2017). Nr. 3.
- Ilustrētā Junioriem. (2017). Nr. 87.
- Ilustrētā Zinātne. (2017). Nr. 1.
- Lāce, R. (2011). *Padomdevējs domrakstu autoram*. Rīga: Zvaigzne ABC
- Rubene, Z. (red). (2016). *Tagad. Nr. 10*. Rīga: LVA.
- Veckāgana, V. (2004). *Latviešu valoda 5. klasei*. Rīga: Lielvārds.
- Zaiceva, Ā., Ondzule, L., Vītola, A. (2006). *Latviešu valoda 5. klasei*. Rīga: Pētergailis.

Uzdevums par apraksta uzbūvi

1.

- Izlasi, lūdzu, aprakstu. Uzraksti, kāds varēja būt rakstītāja mērķis.
- Izdomā aprakstam atbilstošu un saistošu virsrakstu.
- Autors tekstu aizmirsis sadalīt rindkopās. Izlasi to un nosaki rindkopas. Teksta lapu sagriez tā, lai katra rindkopa būtu uz atsevišķas lapiņas, bet iegaumē secību.

Pastāv uzskats, ka šajā profesijā strādā cilvēki, kam ir aicinājums vai kuriem patīk puķu klēpji. Šiem cilvēkiem darbs nesākas un nebeidzas kā ierasts, jo sarkanais rakstāmrīks ir gatavs savai darbībai pat autobusā no darba vai garlaicīgās pasēdēšanās, kā arī kāda ideja noteikti jāpieraksta uz mazas, baltas lapiņas vēl pirms doties sapņu pasaulē. Mēs šos cilvēkus visbiežāk redzam skolā, dažreiz protestu gājienos, kā arī citviet, kurp dodas visi mirstīgie. Ārēji šos profesijas pārstāvjus varam atpazīt pēc formālā tērpa, bieži svārkjiem un kurpēm uz neliela papēža. Pēc šo papēžu skaņas ēkā var atpazīt pat konkrēto cilvēku. Bieži šie cilvēki smaida, bet nereti gadās pa kādai dziļai dusmu krunciņai pierē. Viņus var atpazīt pēc tā, ka viņi staigā apkārt apkrāvušies ar dažādiem priekšmetiem, grāmatām, burtnīcām, vārdu sakot, visu, kas var noderēt darbam. Šiem cilvēkiem piemīt spēja pierunāt, iedrošināt, ieinteresēt, iejusties citu ādā. Ja šis cilvēks ir savā vietā, tad šim profesijas pārstāvim patīk bērni, sadarboties ar cilvēkiem un padarīt nesaprotamo saprotamu. Apkārtējā vide šiem cilvēkiem ir papildīta ar grāmatām un makulatūras kalniem, un visādiem nieciņiem, kuri sadāvināti un no kuriem grūti šķirties, un tas viss palēnām pārceļo uz mājām. Šiem cilvēki bieži runā par saviem 30 bērniem un 60 vecākiem, taču, kad sarunājas ar sev līdzīgiem, bieži tas izvēršas mazā sapulcē. Sabiedrībā šos cilvēkus stingri vērtē, jo uzskata, ka šiem cilvēkiem jārāda priekšzīme. Kopumā šie cilvēki nepārstāj mācīties, ir aktīvi un radoši. Ikdienā šiem cilvēkiem nākas piedzīvot stresu, kādreiz arī kamolu kaklā, tomēr šis cilvēks zina, cik lielu gandarījumu var radīt izdevusies stunda, tas, ka izdodas radīt pozitīvas pārmaiņas otrā cilvēkā.

2.

- Izlasi, lūdzu, aprakstu. Uzraksti, kāds varēja būt rakstītāja mērķis.
- Izdomā aprakstam atbilstošu un saistošu virsrakstu.
- Autors tekstu aizmirsis sadalīt rindkopās. Izlasi to un nosaki rindkopas. Teksta lapu sagriez tā, lai katra rindkopa būtu uz atsevišķas lapiņas, bet iegaumē secību.

Šos cilvēkus mēs bieži redzam skolā. Viņi paši uzskata, ka skola aizņemt lielāko daļu viņu dzīves laika, bet pēc tās aizrit tikpat intensīvs darba process- treniņi, dejas, pulciņi u.tml. Vēl izdodas rast laiku arī draugiem un ģimenei. Tikai ārēji raugoties, šiem cilvēkiem vienmēr ir mugursomas (mazākajiem tās ir pat lielākas par pašu nēsātāju), bieži rokās redzams telefons, kas pilns dažādām spēlēm un uzņemtām pašbildēm. Tikpat bieži viņus var redzēt sirsnīgi smeļoties. Šie cilvēki nebaidās eksperimentēt ar savu ārieni- var redzēt gan zilus, gan rozā matu toņus, apģērbus, kas pārsteidz ar kādu spilgtu elementu. Iekšējā pasaule viņiem ir ļoti atšķirīga, bet viņiem ir svarīgi, ka tiek ļauts paust savu viedokli, kā arī svarīgs taisnīgums. Ir reizes, kad šie cilvēki tik ļoti gribētu atpūsties, pagulēt, paskatīties filmu, bet jāsakopo visi spēki un jāmācās pat tad, kad it nemaz negribas. Viņi novērtē to, ka var sadarboties un izpausties radoši. Īpašu atsaucību izrāda, ja var mācīties mūsdienīgi- ne tikai digitāli, bet iesaistot visas maņas, jo patiesībā viņi ir aktīvi un ne pārāk labpatīk ilgi sēdēt. Kopumā viņi bieži sapņo par to, ka skola varētu ciest kādā neveiksmīgā ķīmijas eksperimentā, bet sirdī viņi tomēr priecājas uz to nākt, satikt draugus un kļūt zinošākiem. Viņi mēdz būt diezgan noslogoti, attīstot dažādus talantus, un tomēr vēl izdzīvo jaunību, katru dienu izzinot šo lielo un vēl tik savādo parādību, ko sauc par dzīvi.

Aizpildīts uzdevuma paraugs

1.

6. B

- Izlasi, lūdzu, aprakstu. Uzraksti, kāds varēja būt rakstītāja mērķis.
Uzdevuma mērķis ir iepazīstināt ar skolotāja darbu. Pastāstīt, ka skolotājam nav viegli.
- Izdomā aprakstam atbilstošu un saistošu virsrakstu.
Gudro Pūciņu un Sīkdrāvu darbs
- Autors tekstu aizmirsis sadalīt rindkopās. Izlasi to un nosaki rindkopas. Teksta lapu sagriez tā, lai katra rindkopa būtu uz atsevišķas lapiņas, bet iegūmē secību.

Gudro Pūciņu un Sīkdrāvu darbs Lībs v. smailis @ Noi > Nois u

Pastāv uzskats, ka šajā profesijā strādā cilvēki, kam ir aicinājums vai kuriem patīk puķu klējpi. Šiem cilvēkiem darbs nesākas un nebeidzas kā ierasts, jo sarkanais rakstāmrīks ir gatavs savai darbībai pat autobusā no darba vai garlaicīgās pasēdēšanās, kā arī kāda ideja noteikti jāpieraksta uz mazas, baltas lapiņas vēl pirms doties sapņu pasaulē. Mēs šos cilvēkus visbiežāk redzam skolā, dažreiz protestu gājienos, kā arī citviet, kurp dodas visi mirstīgie. Ārēji šos profesijas pārstāvjus varam atpazīt pēc formālā tērpa, bieži svārkiem un korpēm uz neliela papēža. Pēc šo papēžu skaņas ēkā var atpazīt pat konkrēto cilvēku. Bieži šie cilvēki smaida, bet nereti gadās pa kādai dziļai dusmu krunciņai pierē. Viņus var atpazīt pēc tā, ka viņi staigā apkārt apkrāvušies ar dažādiem priekšmetiem, grāmatām, burtnīcām, vārdu sakot, visu, kas var noderēt darbam. Šiem cilvēkiem piemīt spēja pierunāt, iedrošināt, ieinteresēt, iejusties citu ādā. Ja šis cilvēks ir savā vietā, tad šim profesijas pārstāvim patīk bērni, sadarboties ar cilvēkiem un padarīt nesaprotamo saprotamu. Apkārtējā vide šiem cilvēkiem ir piepildīta ar grāmatām un makulatūras kalniem, un visādiem nieciņiem, kuri sadāvināti un no kuriem grūti šķirties, un tas viss palēnām pārceļo uz mājām. Šiem cilvēkiem bieži runā par saviem 30 bērniem un 60 vecākiem, taču, kad sarunājas ar sev līdzīgiem, bieži tas izvēršas mazā sapulcē. Sabiedrībā šos cilvēkus stingri vērtē, jo uzskata, ka šiem cilvēkiem jābūtu priekšzīme. Kopumā šie cilvēki nepārstāj mācīties, ir aktīvi un radoši. Ikdienā šiem cilvēkiem nākas piedzīvot stresu, kādreiz arī kamoļu kaklā, tomēr šis cilvēks zina, cik lielu gandarījumu var radīt izdevusies stunda, tas, ka izdodas radīt pozitīvas pārmaiņas otrā cilvēkā.

2.

- Izlasi, lūdzu, aprakstu. Uzraksti, kāds varēja būt rakstītāja mērķis.

..... Lai bērni intensīvāk studē tiecību uz skolu - ideāli šis ir labi... (labi...)

- Izdomā aprakstam atbilstošu un saistošu virsrakstu.

Mēs... esam... cilvēki / Skolas uzlabošana. Ļoti pat vienkāršs ir saistošs, taču teksta ir nestāsta par to kā jūtos skola. Vēl

- Autors tekstu aizmirsis sadalīt rindkopās. Izlasi to un nosaki rindkopas. Teksta lapu sagriez tā, lai katra rindkopa būtu uz atsevišķas lapiņas, bet iegūmē secību.

Šos cilvēkus mēs bieži redzam skolā. Viņi paši uzskata, ka skola aizņemt lielāko daļu viņu dzīves laika, bet pēc tās aizrit tikpat intensīvs darba process- treniņi, dejas, pulciņi u.tml. Vēl izdodas rast laiku arī draugiem un ģimenei. Tikai ārēji raugoties, šiem cilvēkiem vienmēr ir mugursomas (mazākajiem tās ir pat lielākas par pašu nēsātāju), bieži rokās redzams telefons, kas pilns dažādām spēlēm un uzņemtām pašbildēm. Tikpat bieži viņus var redzēt sirsnīgi smeļoties. Šie cilvēki nebaidās eksperimentēt ar savu ārieni- var redzēt gan zilus, gan rozā matu toņus, apģērbus, kas pārsteidz ar kādu spilgtu elementu. Iekšējā pasaule viņiem ir ļoti atšķirīga, bet viņiem ir svarīgi, ka tiek ļauts paust savu viedokli, kā arī svarīgs taisnīgums. Ir reizes, kad šie cilvēki tik ļoti gribētu atpūsties, pagulēt, paskatīties filmu, bet jāsakopo visi spēki un jānācās pat tad, kad it nemaz negribas. Viņi novērtē to, ka var sadarboties un izpausties radoši. Īpašu atsaucību izrāda, ja var mācīties mūsdienīgi- ne tikai digitāli, bet iesaistot visas maņas, jo patiesībā viņi ir aktīvi un ne pārāk labpatīk ilgi sēdēt. Kopumā viņi bieži sapņo par to, ka skola varētu ciest kādā neveiksmīgā ķīmijas eksperimentā, bet sirdī viņi tomēr priecājas uz to nākt, satikt draugus un kļūt zinošākiem. Viņi mēdz būt diezgan noslogoti, attīstot dažādus talantus, un tomēr vēl izdzīvo jaunību, katru dienu izzinot šo lielo un vēl tik savādo parādību, ko sauc par dzīvi.

4. mācību stundas konspekts

Stundas temats– Cik cilvēku, tik portretu.

Skolēnu skaits klasē– 22.

Stundas mērķis– Pilnveidot skolēna prasmi veidot precīzu un tēlainu cilvēka portreta aprakstu.

Izvirzītie mācību uzdevumi:

1. Nostiprināt skolēnu zināšanas par to, kas ir raksturīgs cilvēka verbālajam portretam.
2. Palīdzēt skolēniem izprast, kā apzīmējot aprakstāmo objektu iespējams paust attieksmi pret to.
3. Pilnveidot skolēna prasmi tēlaini un precīzi raksturot cilvēka emocijas.
4. Veicināt skolēnu vēlmi bagātināt savu vārdu krājumu, izmantot valodas līdzekļus, lai izteiktos precīzāk un izteiksmīgāk.
5. Mudināt skolēnus būt pacietīgiem, iedziļināties uzdevumā un censties izteikties izvērsti.

Sasniedzamais rezultāts– zina, kā un kādus valodas līdzekļus var izmantot, lai raksturotu cilvēka portretu, īpaši emocijas un izjūtas. Izprot, kā aprakstāmā objekta nosaukums pauž adresanta attieksmi. Ir motivēti veidot tēlainu, izteiksmīgu un precīzu tekstu.

Metodes un metodiskie paņēmieni: ierosinoša saruna, stāstījums, jautājumi un atbildes, lingvistiski uzdevumi (aprakstāmā objekta nosaukšana), grupēšana, skaņdarbu klausīšanās, krājuma veidošana, vizualizēšana (attēlu aplūkošana), darbs ar tekstu (plāna izveide), teksta veidošana (cilvēka portrets).

Organizācijas formas: frontāls darbs, individuāls darbs.

Nepieciešamie mācību materiāli: darba lapas, skaņdarbi, attēli, A4 lapas krājuma veidošanai.

Izmantotā literatūra un avoti:

- 10 Positive Emotions That Should Be Part of Your Daily Life [tiešsaiste]. [Skatīts 31.01.2017.]. Pieejams: <http://www.chopra.com/articles/10-positive-emotions-that-should-be-part-of-your-daily-life>
- Andersens, Ē. S. (1995). *Ietērp vārdos savu pasauli*. Rīga: Garā pupa.
- Ernstone, V. (2013). Neoficiālie vārdi jeb iesaukas jauniešu valodā. No: *Latviešu valoda*. Rīga: LU.
- Gavriļina, M., Vulāne, A. (2008). *Valodā veldzējas tautas dvēsele*. Rīga: Mācību grāmata.

- Igo. (2009). Alises iela (dziesma ar vārdiem) [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017]. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=9QiQaBohEHQ>
- Igo. (2012). Alises iela (dziesma bez vārdiem) [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017]. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=2PSb9p580RE>
- Ivanišaka, S., Jansone, A., Pičukāne, Ē. (2007). *Rakstīprasmes pilnveide. Latviešu valoda vidusskolai*. Rīga: LVAVA.
- Judina, D. (2012). Atvadvārdi Ģenerālim [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017]. Pieejams: <http://nra.lv/viedokli/dace-judina/65085-atvadvardi-generalim.htm>
- Kalniņš, I. Mūzika no kinofilmas Ezera Sonāte [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017]. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=2JcG5mtoOKo>
- Kozobolis, A. (2016). I promise [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017]. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=yKzQWGb3wMw>
- Kuplā, I. (2007). *Emociju verbu semantikas klasifikācijas iespējas latviešu valodā*. Rīga: LU.
- Lācis, V. (1952). *Vanadziņš un citi stāsti*. Rīga: Zinātne.
- Pearce, J. (2016). Don't Leave These 15 Commonly Overlooked Details Out of Your Face Drawing [tiešsaiste]. [Skatīts 31.01.2017]. Pieejams: <http://www.letsdrawpeople.com/15-face-drawing-tips/>
- Raimonds, P. (2013). Melodija no k/f "Ilgais ceļš kāpās" [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017]. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=rn0GcKjLaYk>
- Repše, G. (2000). Īkstīte. Rīga: Pētergailis.
- Vulāne, A. (2013). Lietvārdu darināšana ar piedēkļiem jeb sufiksācija. No: Latviešu valodas gramatika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

Vērtēšana. Skolotājas mutisks vērtējums un uzslavas par stundas darbu.

Mācību stundas norise

Ierosināšana–

Skolotāja sāk stundu, jautājot: „*Ja tiktu uzdots uzdevums izveidot aprakstu, ko jūs izvēlētos raksturot?*” Skolēni nosauc, ka raksturotu kādu draugu vai mājdzīvnieku. Skolotāja papildina, ka ir ļoti daudzas dzīvas būtnes, objekti un parādības, kuras varam aprakstīt. Atkarībā no tā, ko aprakstām, var izšķirt dažādus apraksta veidus, piemēram, cilvēka portreta, dabas ainavas vai pat vārda portreta apraksts. Šīs stundas temats ir *Cik cilvēku, tik portretu*. Šajā stundā paplašināsiet vārdu krājumu, veidojot personas emocionālo portretu un pilnveidosiet prasmi veidot tekstu.

Apjēgšana–

Skolotāja vaicā: „*Kā varam raksturot cilvēku?*” Skolēni atbild, ka var raksturot cilvēka ārējo izskatu un rakstura iezīmes. Skolotāja pastāsta, ka bieži vien cilvēki aprobežojas vien ar tādiem vārdiem, kā *normāls, interesants, skaists, neglīts, jauks, vecs, jauns*, bet tie neatklāj ļoti daudzas nianšes, ko varam uzzināt par šo cilvēku. Kad rakstāt

aprakstu, iztēlojieties, ka jums par šo cilvēku jāpastāsta tā, it kā no šī apraksta būtu jāveido fotorobots.

Skolotāja parāda divus attēlus (sk. 17. pielikumu), lai uzskatāmi parādītu, kā atšķiras materiāls, kas neatklāj daudz nianšu par objektu, no materiāla, kas atklāj detaļas. Vispirms tiek parādīts pirmais attēls. Skolotāja lūdz to raksturot. Skolēni pastāsta, ka portrets varētu būt zīmēts pēc apraksta, kurā vēstīts, ka sievietei ir gari mati, vidēji lielas acis un ausis, vidēja biezuma lūpas, ovāla seja. Par otro attēlu skolēni stāsta, ka portrets varētu būt zīmēts pēc apraksta, kurā bez iepriekš pieminētajām pazīmēm vēstīts, ka sievietei ir biezi mati un skropstas, vidēja biezuma uzacis, viņa viegli smaida, viņai ir šaurs deguns un pilnīgas lūpas. Vaibsti atklāj laipnu seju.

Skolotāja uzsver – jo niansēm bagātāks būs apraksts, jo vieglāk lasītājam būs iztēloties aprakstāmo objektu. Tiks nolasīti divi cilvēka portreti (sk. 18. pielikumu), lai parādītu, kā izmantot detaļas, valodas līdzekļus, lai atklātu cilvēka portretu. Skolēniem jāpievērš uzmanība un jāpieraksta, kā katrā no fragmentiem tiek raksturots cilvēks, kas tiek izcelts. Skolēni saskatīja, ka pirmajā lasītajā fragmentā autore ir ļoti sīki aprakstījusi Vivianas ārējo izskatu, nosaucot viņai raksturīgas lietas, piemēram, matu krāsa no apelsīnoranžas līdz varavīkšņainai, sasmacis sudrabs, amerikāņu smaržas, auzu tume trīs mēnešus no vietas. Šie atslēgas vārdi palīdz diezgan precīzi iztēloties šo cilvēku. Ne tikai to, kā Viviana izskatās, bet kā viņa smaržo, kāda ir viņas uzvedība, raksturs, dzīves veids, būtība. Autore tam izmantojusi arī spilgtas metaforas, piemēram, Viviana ir kaktuss, Alpu murkšķis, ledus. Izmantojot šo objektu pazīmes precīzi tiek atklāts arī Vivianas tēls.

Savukārt otrajā fragmentā autore vairāk uzsvērusi cilvēka rakstura iezīmes un pamatojusi, kā tās atklājas, piemēram, dzīves gudrība un atsaucība, jo daudzi pie viņa devušies pēc padoma, spēks, jo vienmēr bijis sabiedriski aktīvs, vienkāršība un cilvēcība, ko apliecināja tas, ka ģenerāli iepriecina mazas un ikdienišķas lietas, kā arī cieņa, jo viņš iedvesmo cilvēkus kļūt labākiem. Tāpat arī autore atklāj detaļas, kas raksturo gan ģenerāļa raksturu, gan dzīves veidu, piemēram, krustvārdu mīklu minēšana, detektīvromānu lasīšana.

Skolotāja paslavē skolēnus par vērību. Skolotāja stāsta, ka rakstītāja attieksmi atklāj arī tas, kā nosauksim aprakstāmo parādību. Šajā rakstā, ko lasīju, autore gribēja izrādīt cieņu, tādēļ izmantoja vārdu *ģenerālis*, A. Blonski raksturojot. Ir atšķirība vai tiks izmantots mīļvārdiņš, vārds un uzvārds vai iesauka. Skolotāja pastāsta, ka deminutīvu izmantošana pauž mīļumu, norāda uz objekta nelielo augumu vai pauž nievājumu (Vulāne 2013: 220–243). Arī iesaukām piemīt nosaucošā, kā arī vērtējošā funkcija (pauž

attieksmi). Iesaukas pamatā ir kāda motivētājpažīme. Par to var kļūt adresāta fiziskā iezīme (*garais, sīkais*), īpašas pažīmes raksturā, uzvedībā vai runas veidā. (Ernstone 2013: 322–324)

Tiek izdalītas darba lapas, un skolēniem jāveic 1. uzdevums, kurā jāizvērtē, kāda ir autora attieksme pret aprakstāmo objektu (sk. 19. un 20. pielikumu). 1. uzdevums veidots, atlasot piemērus no Vinetas Ernstones publikācijas, kā arī viens piemērs ņemts no Viļa Lāča grāmatas „Vanadziņš”. Pēc uzdevuma izpildes atbildes tiek frontāli pārbaudītas.

Skolotāja uzsver, ka tad, kad tiks rakstīts apraksts, būs jāpadomā, kā visprecīzāk nosaukt aprakstāmo objektu. Skolēniem jāveic darba lapas 2. uzdevums, lai vingrinātos atrast atbilstošus dažādu vārdšķiru vārdus, lai raksturotu emociju. Pēc uzdevuma izpildes daži skolēni skaļi nosauc uzrakstītos valodas piemērus.

Skolotāja informē, ka skolēni veidos krājumu, kurā apkopos tekstveidei noderīgus vārdus, kurus grupēs pēc noteiktām kategorijām, piemēram, vārdi emociju raksturošanai, sajūtu gleznas u. tml., kas tiks vērtēts ar atzīmi. Skolēniem tiek izklāstīti vērtēšanas kritēriji (sk. 21. pielikumu).

Skolotāja izdala vairākas baltas lapas skolēniem, no kurām skolēni izgatavo grāmatiņu, kurā apkopot noderīgus vārdus. Skolotāja lūdz atstāt vietu saturam un ievadam un ierakstīt pirmo nodaļu *Emociju raksturošana*. Skolēniem jāuzraksta desmit vārdu savienojumi, kas, viņuprāt, pēc stundā dzirdētā ir interesanti, nedzirdēti vai noderīgi.

Kā jau kopīgi noskaidrojām, aprakstā varam iekļaut informāciju par cilvēka emocijām. *Kāda ir emociju loma dzīvē?* Skolēni izklāsta savas domas, sakot, ka ar emocijām cilvēks pauž savas sajūtas un attieksmi pret notiekošo. Skolotāja pastāsta, ka arī emocijas var raksturot ļoti neitrāli vai parādot to intensitāti, piemēram, salīdziniet vārdus *raudāt un gauži raudāt, tēvs runāja vai nosēcās* (runāt ar spēcīgu, šņācošu pieskaņu), *skumt vai skumt tā, ka sirds iesāpas, smaidīt vai smīnēt*. Kas atklāj vairāk informācijas par emocijām? Lai precīzāk atspoguļotu emocijas, var izmantot sinonīmus, kuru nozīme atklāj papildus informāciju (*smieties vietā izvēlēties ņirgt*), emociju izsakošajam darbības vārdam pievienot kādu apstākļa vārdu (*pārsteigt – patīkami pārsteigt; uzsmaidīt – sparīgi uzsmaidīt*) vai ķermeņa daļu nosaukumu, vai citu darbības vārdu (*dusmīgs tik ļoti, ka negrib ne acīs redzēt, žoklis atkāpās no pārsteiguma, atkrita no sašutuma*) (Kuplā 2007: 60–67). Skolēni pieraksta šos paņēmienus un vismaz vienu piemēru, ko nosauca skolotāja un vienu savu piemēru.

Skolotāja stāsta, ka emocijas varam iedalīt divās lielās grupās: pozitīvās un negatīvās emocijas. Skolēni veic 3. uzdevumu, lai mācītos nošķirt pozitīvās un negatīvās

emocijas, kā arī atsvaidzinātu zināšanas par to, cik daudzveidīgi varam nosaukt emocijas, neaprobežojoties tikai ar ierasto *priecīgs, bēdīgs, dusmīgs, normāls*.

Pēc tam, kad skolēni apzinājuši, cik daudz un dažādas ir cilvēka emocijas, iedvesmojoties no dažādiem skaņdarbiem (Imanta Kalniņa mūzika no filmas „Ezera sonāte”, Raimonda Paula mūzika no filmas „Ilgais ceļš kāpās”, Aleks Kozobolis „I promise”, Igo „Alises iela”), kurus skolotāja atskaņo (mūzika rada asociācijas, iedarbojas uz cilvēka emocijām), skolēniem jāraksturo, kāds tēls viņiem asociējas ar konkrēto skaņdarbu, jācenšas raksturot tēla emocijas un izjūtas, pievienojot emocijas apzīmējumam īpašības vārdu un radot epitetu. Tiek pārrunāts, kā mūzika palīdz atklāt portretu. Skolotāja atskaņo Igo dziesmu *Alises iela* (ar vārdiem), skolēniem jāsalīdzina tēls, kas raksturots un atklāts dziesmas vārdos ar pašu raksturoto tēlu. Pēc uzdevuma izpildes skolēni pastāsta, kādus epitetus izveidojuši, piemēram, *nāvīga garlaicība, rūgts prieks, urdošs satraukums*.

Skolēni veic 4. uzdevumu. Skolēni aplūko attēli, pievēršot uzmanību cilvēka ķermeņa stāvoklim, mīmikai un skatienam. Skolēniem jāveido detalizēts apraksts (70–100 vārdu apjomā), lietojot mācību stundā apgūtās zināšanas (par emociju raksturošanu, aprakstāmās parādības nosaukšanu, atceroties arī skolotājas lasītos aprakstu paraugus). Skolotāja piekodina, ka jābūt visām teksta daļām (arī virsrakstam) un dalījuma rindkopās, rosina paskatīties iepriekšējās stundas pierakstus, kur pierakstīja, kāda informācija jāatspoguļo ievadā, galvenajā daļā un nobeigumā. Lai skolēni nostiprinātu teksta veidošanas prasmes, skolotāja izdala darba lapu (sk. 22. un 23. pielikumu), lai pārliecinātos, ka skolēni veic visus tekstveides posmus.

Skolēni tekstu plāno un tad raksta aprakstu. Pārējiem jāizsaka savs viedoklis par to, kas aprakstā ir labi izdevies un ko varētu pilnveidot.

Refleksija–

Skolotāja lūdz katram no skolēniem aprakstīt viņa šī brīža emocijas un izjūtas, cenšoties izteikties pēc iespējas precīzi. Skolēniem jāuzraksta arī viena atziņa, kuru guvuši stundā. Skolotāja lūdz dažus no skolēniem skaļi nolasīt uzrakstīto.

Skolēniem tiek uzdots mājas darbs. Nodaļa *Emociju raksturošana* jāpapildina ar pieciem vārdu savienojumiem, kā arī jāatrod vai nu lasāmajā tekstā vai citos resursos trīs frazeoloģismi, kas atklāj cilvēka emocijas.

Portretu salīdzinājums

(Pearce 2016)

Aprakstu paraugi

1.

VĀRDI PUTNAM

[...]

Es neesmu rakstniece. Rakstniece ir mana māte. Viviana. Manuprāt, sievietēm būtu jāaizliedz kļūt par rakstniecēm, bet neba nu tā ir vienīgā šīs pasaules neļēdzība. Pie tam – Viviana par rakstnieci piedzima.

Mana māte ir gara un slaika kā salijusi egle. Matu krāsa mainās no apelsīnoranžas līdz varavīkšņainai, taču vecums – ne. Viņai vienmēr ir ligzdas pamešanas vecums. Trauksmains, nemākulīgs, vientiesīgs, bet – pārlicinošs. Vivianai ir gari, grābstīgi pirksti, gredzeni, cigaretes... Mūžīgs Paganīni pirkstu galos. Urbīgas, bet mazliet neistas acis – izēnotas kā septiņdesmito gadu estrādes prīmām. Kā plīvurs pār šauro seju – ruda gurduma gaisma, pārplēsta ar profesionāli nomaskētām sāpju žiletēm. Gorīgs, izaicinošs viduklis, kas demonstratīvi smejas par jaunlaiku diētām (Viviana ēd kā sivēnmāte). [...] Pieguļošas, garas un dekoltētas kleitas, sasmacis sudrabs un amerikāņu smaržas. Bet var būt arī tā – nedēļām nenovilkts izbalējis ceriņkrāsas hitons, ko satur vien pāris spraužamادات. Naudas haoss. Siermiza un operas biļetes. Zīda apakšveļa un auzu tume trīs mēnešus no vietas. Viņai labi.

Viviana ir bērnišķīga pirms aizmigšanas un refinēta, pat nežēlīga rīta stundās. Viņa pazīst klusumu. Viviana klusumam liek ragus.

Manai mātei rieb j sīkumi. Viņa šermuļojas par suvenīriem. Par uzkodām, par kanapēm. Par mazām rokassomiņām, kurās nav vietas nodzīvotajai dzīvei. Vivianai nepatīk podziņas. Āķīši. Sāļie riekstiņi. Cepumiņi. No tā, kas pasaulē ir mazs, māte atzīst vienīgi mazus bērnus. Un dzīvnieku mazuļus. Visam citam ir jābūt mi-ilzīgām, v-ē-ērienīgām un ar deviņām dimensijām.

[...]

Par māti es varu stāstīt bezgalīgi, Putn. Viņa ir tik aizraujoša. Manas mīļākās spēles kopš bērnības ir Vivianas iemiesošanās. Tiesa, es parasti biju tikai skatītāja.

Viviana ir kaktuss, piemēram. Indīgs. Viņa neēd, nedzer un aizliedz sev piedurties. Rakstot uzmet kūkumu. Teikumi ir īsi, asi, durstīgi.

Viviana ir Alpu murkšķis. Viņa rokas pa dārzu un griezīgi švilpj. Zeme put. Es velkos nopakaļus ar grābekli vai mātes iegādātajiem stādiem. Reizēm viņas pārvērtības tiek saprātīgi saskaņotas ar praktisko dzīves daļu.

Viviana ir ledus. Viņa izplājas uz grīdas un kristalizējas. Es drīkstu uzkāpt mātei uz vēdera. Saule iedūrusies viņas augstajā pierē. Vīrietim Viviana atsaka.

[...]

Viviana ir viss, kas pasaulē ir un nav. Viņa ir visas iespējamības.

(Repše 2000: 17- 22)

2.

Ģenerālis Aloizs Visvaldis Blonskis. Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks. Vīrs, tēvs, vectēvs, vecvectēvs. Draugs. Padomdevējs. Goda vīrs. [..]

A. Blonskis kādā sarunā teica: «Prese mani mīl, vienmēr aicina izteikties par aktuāliem kārtības un drošības jautājumiem.» Kā nemīlēsi un necienīsi, ja A. Blonskis vienmēr bijis atsaucīgs un pretimnākošs?! Iespējams, tāpēc visiem radies nesatricināms priekšstats – Blonskis zina un var visu! – un pie ģenerāļa uz pieņemšanu savulaik braukuši ļaudis no visas Latvijas, lūdzot padomus arī tādos jautājumos, kas galīgi neattiecas ne uz kārtību, ne drošību, ne policiju.

A. Blonskis bija ļoti cilvēcisks un cilvēcisks. No tiem, kuri, ja tevi pieņem, tad uz mūžu. No tiem, kuru klātbūtnē neviļus gribas izslieties staltāk, pacelt zodu augstāk, bet skatienu palaist tālāk. Līdz apvārsnim...

Atbildīgs par visiem – lieliem un maziem savas ģimenes locekļiem, māju, dabu un kustoņiem. Mīlošs – ar dzīvesbiedri Liliju saņēmuši zelta provi. Vīrs, tēvs, vectēvs, vecvectēvs. Uzticams draugs un padomdevējs. Simpātisks – Latvijas sievietes ģenerāli vairākkārt titulējušas par vienu no pievilcīgākajiem Latvijas vīriešiem. Latviski, pat zemnieciski pamatīgs – i kārtīgu vārdu pateica, i biezu maizes rīcienu ar spēķi apēda. Vienkāršs – viņam patika īsta manta – patiesas jūtas, sirsnīgi cilvēki un labi joki.

Ir grūti rakstīt par cilvēku, kuru, šķiet, pazīsti visu mūžu, lai gan faktiski – nepilnus divus gadu desmitus. Daudzi viņu pazīst ilgāk – vēl desmitiem un desmitiem gadu... Tuvākie plecu pie pleca nostrādājuši visu darba un nodzīvojuši visu Dieva nolikto mūžu. Mums, žurnālistiem, ģenerālis A. Blonskis bija, ir un būs paraugs, piemērs tam, kādam jābūt valsts vīram, amatpersonai, gluži vienkārši – Cilvēkam. Viņš nekad nav liedzis palīdzību, komentāru vai konsultāciju. Man bija tas gods un lepnums sirmo ģenerāli zināt nedaudz tuvāk... Ģenerālim Blonskim patika krustvārdu mīklas, piņķerīgi uzdevumi un kriminālromāni, viņš ar prieku kļuva par Detektīvu kluba goda patronu un kā piedzīvojumā ļāva sevi iedzīvināt jaunā detektīvu sērijā. Un tieši tāpēc – mēs neatvadāmies...

(Judina 2016)

Darba lapa *Emociju daudzveidība*

1. uzdevums. Savieno, lūdzu, kāda motivētājpazīme varētu būt pamatā katrai no iesaukām?

Medmāsa	Šo iesauku ieguva skolēns, kurš bieži lieto vulgārismu <i>blīnčik</i> (tulkojumā latviski- pankūka).
Pankūka	Gara, nevīžīga, vienmēr izpūrusi sieviete.
Anakonda	Skolotāja ar uzvārdu Bārbale vēlāk ieguva arī iesaukas <i>Karamele</i> , <i>Stiklenīte</i> .
Kundze	Skolniecei tika dota šāda iesauka, jo no mazotnes bija izlēmusi kļūt par ārsti un vēlāk arī studēja medicīnu.
Bārbele	Skolotājam piemīt stindzinošs skatiens.
Slota	Iesauka cilvēka bērnam, kam ir mazas, žiglas kājeles un kurš bija ļoti mazs un mīļš. Viņa attiecības ar tēvu- <i>Citreiz viņš jokodamies zēnam jautāja: „Saki, kā vanadziņš tu esi? Vai tu neesi peļu vanadziņš? Zēns nokaunējies paslēpa seju tēva azotē un klusiņām pačukstēja atbildi: „Tētīm vanadziņš...”</i> (Lācis 1952: 4)
Vanadziņš	Skolniece, kurai raksturīga kundziska izturēšanās, nēsā īpaši dārgu un greznu apģērbu.

2. uzdevums. Nosauciet dažādu vārdšķiru vārdus, kuri tiek izmantoti emociju nosaukšanai, raksturošanai.

lietvārdi: _____;

īpašības vārdi: _____;

darbības vārdi: _____;

apstākļa vārdi: _____.

3. uzdevums.

- Sadaliet lietvārdus divās grupās: vārdi, kas izsaka pozitīvās emocijas, un vārdi, kas izsaka negatīvās emocijas.
- Precizējiet emocijas apzīmējumu, pievienojot īpašības, apstākļa vai darbības vārdu.

prieks, satraukums, sajūsma, izbrīns, gandarījums, bailes, dusmas, riebums, nicinājums, bēdas, kauns, vainas apziņa, skumjas, neapmierinātība, ilgas, garlaicība, izmisums, šausmas, vilšanās, mīlestība, naidis

4. uzdevums.

- Aplūko attēlu, pievērs uzmanību tajā redzamo cilvēku mīmikai, ķermeņa stāvoklim un raksturo šo cilvēku emocijas vismaz 10 vārdos.
- Uzraksti, lūdzu, situāciju, kad esi juties līdzīgi.

Aizpildīts darba lapas paraugs

Darba lapa *Emociju daudzveidība*

1. uzdevums. Savieno, lūdzu, kāda motivētājpazīme varētu būt pamatā katrai no iesaukām?

Medmāsa	Šo iesauku ieguva skolēns, kurš bieži lieto vulgārismu <i>blinčik</i> (tulkojumā latviski- pankūka).
Pankūka	Gara, nevīžīga, vienmēr izpūrusi sieviete.
Anakonda	Skolotāja ar uzvārdu Bārbale vēlāk ieguva arī iesaukas <i>Karamele</i> , <i>Stiklenīte</i> .
Kundze	Skolniecei tika dota šāda iesauka, jo no mazotnes bija izlēmusi kļūt par ārsti un vēlāk arī studēja medicīnu.
Bārbele	Skolotājam piemīt stindzinošs skatiens.
Slota	Iesauka cilvēka bērnam, kam ir mazas, žiglas kājeles un kurš bija ļoti mazs un mīļš. Viņa attiecības ar tēvu- <i>Citreiz viņš jokodamies zēnam jautāja: „Saki, kā vanadziņš tu esi? Vai tu neesi peļu vanadziņš?”</i> <i>Zēns nokaunējies paslēpa seju tēva azotē un klusiņām pačukstēja atbildi: „Tētīm vanadziņš...”</i> (Lācis 1952:4)
Vanadziņš	Skolniece, kurai raksturīga kundziska izturēšanās, nēsā īpaši dārgu un greznu apģērbu.

2. uzdevums. Nosauciet dažādu vārdšķiru vārdus, kuri tiek izmantoti emociju nosaukšanai, raksturošanai.

lietvārdi: dusmas; svaistums; lepnums;
 īpašības vārdi: dusmīgs; nejauks; nāvēnests;
 darbības vārdi: āties & skriet; dziedāt; priecāties
 apstākļa vārdi: āteji; lēni; gaudi.

3. uzdevums.

- Sadaliet lietvārdus divās grupās: vārdi, kas izsaka pozitīvās emocijas, un vārdi, kas izsaka negatīvās emocijas.
- Precizējiet emocijas apzīmējumu, pievienojot īpašības, apstākļa vai darbības vārdus.

prieks, satraukums, sajūsma, izbrīns, gandarījums, bailes, dusmas, riebums, nicinājums, bēdas, kauns, vainas apziņa, skumjas, neapmierinātība, ilgas, garlaicība, izmisums, šausmas, vilšanās, mīlestība, naidis

Pozitīvas - prieks, satraukums, sajūsma, izbrīns, gandarījums, bailes, dusmas, izmisums, mīlestība.

Negatīvas - bailes, dusmas, riebums, nicinājums, bēdas, kauns, vainas apziņa, skumjas, neapmierinātība, šausmas, vilšanās, naidis.

4. uzdevums.

- Aplūko attēlu, pievērs uzmanību tajā redzamo cilvēku mīmikai, ķermeņa stāvoklim un raksturo šo cilvēku emocijas vismaz 10 vārdos.
- Uzraksti, lūdzu, situāciju, kad esi juties līdzīgi.

Noslēpts satraukums. Svaldi smieklis. Apstāptas bailes. Pasauls gala nopīnāšana. Benjēdīgā mīlestība, lai iegūtu prieku.

Darba lapa *Emociju daudzveidība*

1. uzdevums. Savieno, lūdzu, kāda motivētājpazīme varētu būt pamatā katrai no iesaukām?

Medmāsa 1	Šo iesauku ieguva skolēns, kurš bieži lieto vulgārismu <i>blinčik</i> (tulkojumā latviski- pankūka). 2
Pankūka 2	Gara, nevīžīga, vienmēr izpūrusi sieviete. 3
Anakonda 3	Skolotāja ar uzvārdu Bārbale vēlāk ieguva arī iesaukas <i>Karamele</i> , <i>Stiklenīte</i> . 5
Kundze 4	Skolniecei tika dota šāda iesauka, jo no mazotnes bija izlēmusi kļūt par ārsti un vēlāk arī studēja medicīnu. 1
Bārbele 5	Skolotājai piemīt stindzinošs skatiens. 5
Slota 5	Iesauka cilvēka bērnam, kam ir mazas, žiglas kājeles un kurš bija ļoti mazs un mīļš. Viņa attiecības ar tēvu- 4 <i>Citreiz viņš jokodamies zēnam jautāja: „Saki, kā vanadziņš tu esi? Vai tu neesi peļu vanadziņš?”</i> <i>Zēns nokaunējies paslēpa seju tēva azotē un klusiņām pačukstēja atbildi: „Tētīm vanadziņš...”</i> (Lācis 1952:4)
Vanadziņš 6	Skolniece, kurai raksturīga kundziska izturēšanās, nēsā īpaši dārgu un greznu apģērbu. 6

2. uzdevums. Nosauciet dažādu vārdsķiru vārdus, kuri tiek izmantoti emociju nosaukšanai, raksturošanai.

lietvārdi: depress, depression ;
 īpašības vārdi: grūts, depresīvs, vīns ;
 darbības vārdi: grūstīt ;
 apstākļa vārdi: _____ .

3. uzdevums.

- Sadaliet lietvārdus divās grupās: vārdi, kas izsaka pozitīvās emocijas, un vārdi, kas izsaka negatīvās emocijas.
- Precizējiet emocijas apzīmējumu, pievienojot īpašības, apstākļa vai darbības vārdu.

~~prieks, satrūkums, sajūsmā, izbrīns, gandarījums, bailes, dusmas,~~
~~riedums, nicinājums, bēdas, kauns, vainas apziņa, skumjas, neapmierinātība,~~
~~ilgas, garlaicība, izmisums, šausmas, vilšanās, mīlestība, nāids~~

Prieks Mīļums mīlestība
Satrūkums bēdas
Sajūsmā kauns
Bailes skumjas
Dusmas gandarījums

4. uzdevums.

- Aplūko attēlu, pievērs uzmanību tajā redzamo cilvēku mimikai, ķermeņa stāvoklim un raksturo šo cilvēku emocijas vismaz 10 vārdos.
- Uzraksti, lūdzu, situāciju, kad esi juties līdzīgi.

Prieks, sajūsmā, mīlestība, gandarījums, ✓
isbrīns, ilgas, satrūkums, bēdas, *Mīlestība,
Lūdzu.

Stundas darba paraugs, klausoties skaņdarbus

Klusāk! Viņš pamostas. Viņš lēni elpas. Netuvojies!
Klusāk! Neizvaino! Klusums viņam nozīmē visu.
Dramatiski tuvojas. Sūmjas viņam ir prieks.

Tā lida pāri ūdeņiem. Viņa pati ir
ūdens, viņa mērķis. Viņu māc drības domas.
Rūgtas ūdas, viņas spējas izziņ. Tikai klusi un
klusāk. Viņa ir klusāka par klusām.

Viņš nepasaka vārdu. Viņš to jūtāsta ar acīm.
Nierūs klusums. Nenosakāms satraucums. Nenosakāmas
bailes no nezināmā. Neatgriešanās no gara ceļa.

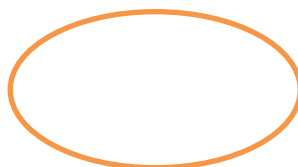
Dejas saulrietā, iedenajās smiltīs, lēna
mīlestība. Pakāpeniska višanās. Mūžīgi strēdi.
Naidīgs naidis.

Krājuma vērtēšanas kritēriji

Kritērijs	Punkti
Noformējums	<ul style="list-style-type: none"> • Estētiski noformēts krājuma vāks, kā arī atbilstošs nodaļu noformējums. Skolēns ir īpaši piedomājis, lai noformējums būtu oriģināls- 3 punkti. • Ir noformēts vāks, noformētas dažas no nodaļām- 2 punkti. • Minimāli noformēts darbs (tikai izcelti virsraksti u.tml.). Nav noformētas nodaļas- 1 punkts. • Darbs ir tikai salikts kopā- 0 punktu.
Saturs	<p>Uzbūve.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Krājumam ir <u>radošs</u> nosaukums, satura rādītājs, <u>atbilstoši noformēts</u> izmantotās literatūras saraksts- 3 punkti. • Krājumam ir nosaukums, satura rādītājs, izmantotās literatūras saraksts, bet ir neprecizitātes tā noformēšanā- 2 punkti. • Krājumam trūkst kāda daļa (virsraksts/ satura rādītājs/ izmantotās literatūras saraksts)- 1 punkts. • Krājumam nav <u>vairāku</u> daļu- 0 punktu.
	<p>Nodaļas.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Par katru nodaļu un nepieciešamajiem piemēriem- 2 punkti. • Par katru nodaļu, kurai nav visu nepieciešamo piemēru- 1 punkts.

Apraksta plānošana

- Raksturojamais objekts _____
- Kam adresēšu tekstu? _____
- Kāds ir mans rakstīšanas mērķis? _____
- Domu kartē atklāj, ko konkrēti Tu gribētu raksturot tēlā (emocijas, vizuālais tēls, dzīvesveids, dzīves moto, vērtības, īpašības).

- Aizpildi tabulu, ierakstot tajā frāzes, kas noderēs aprakstā!

Izklāsta secība	Frāze (par ko rakstīšu?)
Ievads	
Galvenā daļa	
Nobeigums	

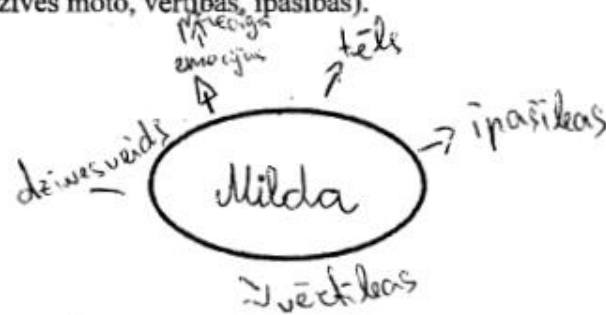
- Kāds būs apraksta virsraksts? _____

Atceries, ka pēc rakstīšanas teksts ir jāpārlasa, jāpārbauda, vai visi vārdi uzrakstīti un pieturzīmes lietotas atbilstoši valodas normām, kā arī jānovērš stila kļūdas!

Aizpildīts darba lapas paraugs

Apraksta plānošana

- Raksturojamais objekts Milda no seriāla "Ugunsgrēks"
- Kam adresēšu tekstu? ~~skolotājam~~ skolotājam
- Kāds ir mans rakstīšanas mērķis? Ēpaizīst: nāst ar seriāla varoņiem, lai zinātu par viņiem.
- Domu kartē atklāj, ko konkrēti Tu gribētu raksturot tēlā (emocijas, vizuālais tēls, dzīvesveids, dzīves moto, vērtības, īpašības).

- Aizpildi tabulu, ierakstot tajā frāzes, kas noderēs aprakstā!

Izklāsta secība	Frāze (par ko rakstīšu?)
Ievads	Milda ir Petersonu viesnīcas pavāre.
Galvenā daļa	Viņa ir precīga un draugus savā vietnē uzņem viessos ar smaidi.
	Viņa parasti ir savā zālajā formā un pārkāpšanā.
	Viņai ir daudz vērtīku un godrīku, jo ir strādājusi par skolotāju.
Nobeigums	Milda ir jautra, godīga un izāla savam bērnam.

- Kāds būs apraksta virsraksts? Pavāre Milda.

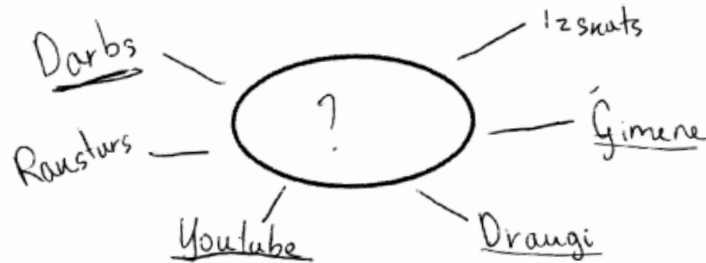
Atceries, ka pēc rakstīšanas teksts ir jāpārlasa, jāpārbauda, vai visi vārdi uzrakstīti un pieturzīme

lietotas atbilstoši valodas normām, kā arī jānovērš stila kļūdas!

Apraksta plānošana

- Raksturojamais objekts Homērs Joe Sugg kā parveidoti latv. valodā?
- Kam adresēšu tekstu? Skolēniem
- Kāds ir mans rakstīšanas mērķis? Izstāstīt, kas ir Homērs Simpsons
- Domu kartē atklāj, ko konkrēti Tu gribētu raksturot tēlā (emocijas, vizuālais tēls, dzīvesveids, dzīves moto, vērtības, īpašības).

- Aizpildi tabulu, ierakstot tajā frāzes, kas noderēs aprakstā!

Izklāsta secība	Frāze (par ko rakstīšu?)
Ievads	No kurienes viņš ir.
Galvenā daļa	Draugi Rausturs
	Ģimene izskats
	Darbs
Nobeigums	Manas domas par viņu!

- Kāds būs apraksta virsraksts? Youtube jumta labotājs

Atceries, ka pēc rakstīšanas teksts ir jāpārlasa, jāpārbauda, vai visi vārdi uzrakstīti un pieturzīmes

lietotas atbilstoši valodas normām, kā arī jānovērs stila kļūdas!

Pakudusi māsa

-> Drošiem nepad neviens nebūs draudzējis pare Mega jeb Megiju.

~~Es drošiem nestāstīšu, ne iepazīšu Mega jeb Megiju, tācu... Vienu droši var teikt. Tā ir manis atbomāta.~~

-> Mega jau sen piedzima. Tas izklausās nepareizi... Megijai ir saldie sešpadsmit. Deixān rūgtie. Var jau iedomāties, kā viņa izskatās. Melni mati, rūgtās, lielās acis. Jētreints, slaidis augums. Viņa gērbjās neuzkrētoši. Nevienam nav jāgū viņu redzēt. Tā uzsūta Mega...

-> Arī Mežas dāve nav tā precīzā. Nav tā...

Kā visiem... Miljonāriem... Vislabākais... Na dāvēn visskaidāvais, no viņa ir piedzūojusi, ir māsas atkāšana. Māsa ir pasaulē slavena.

Viņa sastāpšanās bija rūgti salda. Tā bija trauma uz visu mūžu. Tas būtu ļoti, ja stāstītu, kā viņas iepazīšanās...

-> Varētu jau domāt, ka šādam cilvēkam ir daudz draugu. Bet tā nav... Viņai ir tikai sava māsa, kurai viņa mīl. Neskatoties uz to, neviens nezin pare viņas ģimeni. Tāpat māsu.

-> Neviens tāpat neko neuzkrētoši pare viņas dāvēn. Bet vismaz nāds parāis Mega.

Aprausts.

Tobīša aprausts.

~~Es apraustīšu savu varoni Es raksturošu Tobiasu~~
no filmas „Citādie”. Viņš ir ļoti jauns un
bet daudziem svarls. Apmusē viņš ir svarls bet
iekšienē mīls. ~~Viņš ir mīls~~

Viņš ~~ir~~ ar melniem matiem un
un brūnām acīm. Acis ir tik daļas it kā
tajā slēptos vesels okeāns. Viņam uz
muguras ir tetovējums (vīlucis). Vīlucis
ir ļoti tumšs un melns. Mati viņam ir brūni
un deguns taisns. Šis varonis man ļoti
patīk un es ieteiktu noskatīties filmu.

Filmā viņš tēlo apmācību kursu vadītāju,
kas ir nejauns pret visiem. Tad viņš izglābj
skaistu meiteni Beatrīsi un iemīlas. Cik skaista
ir tā ~~filma~~!
filma

Es domāju ka pēc šī aprausta
es pati nedaudz mainīju domas par Tobiasu.
Man personiski viņš ļoti ir atbilstošs savai
lomai un viņš ir arī ļoti skaists.

5. mācību stundas konspekts

Stundas temats– Silts. Siltāks. Karsts!

Skolēnu skaits klasē– 22.

Stundas mērķis– Pilnveidot skolēnu prasmi lietot savā tekstā īpašības vārdus priekšmetu aprakstā, izsakot īpašību intensitāti.

Izvirzītie mācību uzdevumi:

1. Palīdzēt veidot skolēnu zināšanas par īpašības pastiprinājuma un pavājinājuma izteikšanas līdzekļiem.
2. Pilnveidot skolēnu prasmi aprakstā lietot īpašības intensitātes izteicējlīdzekļus.
3. Mudināt skolēnus izmantot valodā esošos līdzekļus, lai veidotu savu izteiksmes stilu.
4. Veicināt skolēnu pieredzes aktualizēšanu.

Sasniedzamais rezultāts– zina ar kādiem valodas līdzekļiem iespējams izteikt īpašības pavājinājumu vai pastiprinājumu, prot šos izteicējlīdzekļus lietot priekšmeta portreta aprakstā. Izsaka pamatotu vērtējumu par cita darbu. Mācību darbā izmanto savu pieredzi.

Metodes un metodiskie paņēmieni: ierosinoša saruna, jautājumi un atbildes, valodas piemēru analīze, lingvistisks uzdevums, teksta veidošana (priekšmeta portreta apraksts), skolēnu veidotā krājuma papildināšana.

Organizācijas formas: frontāls darbs, individuāls darbs.

Nepieciešamie mācību materiāli: darba lapa, skolēnu veidotais krājums.

Izmantotā literatūra un avoti:

- Blinkena, A. (1980). Kā raksturojam pazīmes piemītības pakāpi. Rīga: Avots, 70.–73. lpp.
- Pauls, R., Zālīte, M. (2011). Vecais zābaciņš [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017.]. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=72LCTxoPSIw>
- Vulāne, A. (2014). *Īpašību intensitātes izteikšana* [prezentācija studiju kursā: Mūsdienu latviešu valoda V: morfoloģija I]. Pieejams: <http://estudijas.lu.lv/course/view.php?id=2636>

Vērtēšana. Skolotājas mutisks novērtējums un uzslavas par stundas darbu.

Mācību stundas norise

Ierosināšana–

Skolotāja piesaka stundas tematu *Silts. Siltāks. Karsts!* Skolotāja vaicā:

„*Kā jums šķiet, par ko šajā stundā mācīsimies?*” Skolēni spriež, ka varētu būt runa par īpašības vārdiem un salīdzināšanu. Skolotāja rāda skolēniem divas atšķirīgas krūzītes un lūdz tās salīdzināt. Skolotāja lūdz skolēnus raksturot krūzītes pēc to lieluma. Skolēni stāsta, ka baltā krūzīte ir mazāka par sarkano. Skolotāja vaicā: „*Ko izmantojāt, lai salīdzinātu?*” Skolēni atbild, ka izmantoja salīdzināmās pakāpes. Skolotāja piebilst, ka ir vēl citi paņēmieni, kā varam salīdzināt šos priekšmetus, norādot, īpašība vienai krūzītei ir vairāk vai mazāk izteikta nekā otrai. Dzīvē arī nav tikai melns un balts. Noteikti esat dzirdējuši, ka ir *piķa melns*, arī *tumšs, tumšs kā ellē, melnbalts, sniegbalts*. Lietojot tikai vārdus *balts* un *melns*, zaudējam iespēju izteikties niansēti, detalizēti, tomēr tieši detaļas piešķir dzīvei unikalitāti, piesātinājumu. Izskan jautājums: „*Kādās situācijās tiks izmantoti neitrāli izteiksmes līdzekļi un kādās ekspresīvi (kas pauž jūtas un emocijas)?*” Skolēni atbild, ka neitralitāte jāievēro, radot formālus tekstus, piemēram zinātnisko rakstu stilā, lietišķajā, bet ekspresīvos izteiksmes līdzekļus izmantots tekstos, kur var izteikties tēlaini, paust savu attieksmi, piemēram, daiļliteratūras stilā, piemēram, rakstot dzejoli, stāstu.

Skolotāja piekrīt un informē, ka šajā stundā mācīsimies, ar kādiem valodas līdzekļiem iespējams izteikt īpašības pavājinājumu vai pastiprinājumu, mēģināsim piemēros noteikt, kā izteikta īpašības intensitāte, kā arī paši attīstīsiet prasmi lietot īpašības intensitātes izteicējilīdzekļus.

Apjēgšana-

Skolotāja jautā: „*Kā dzīvē izpaužas īpašību intensitāte?*” Skolēniem šķiet, ka krāsu spilgtumā, kustības ātrumā. Skolotāja papildina skolēnu nosaukto ar vēl dažām idejām: krāsām ir toņi, skaņai skaļums, priekšmetiem – lielums utt., kas dažādās situācijās izpaužas atšķirīgi. Valodas lietotāja meistarība atklājas prasmē pēc iespējas precīzāk raksturot visas šīs nianse atbilstoši savam komunikatīvajam mērķim.

Skolotāja izdala skolēniem darba lapu (sk. 25. un 26. pielikumu). Skolēniem teikumos jānoskaidro īpašības vārds un tas, kādiem līdzekļiem tiek izteikta šī vārda intensitāte. Skolēnu veidotajā krājumā jāizveido jauna nodaļa *Īpašības intensitātes izteikšana*. Jāiezīmē bultiņa, pie kuras jāsaraksta piemēri tam, kā tiek izteikts viena īpašības vārda pavājinājums vai pastiprinājums. Bultiņas virziens norāda uz īpašības vārda

pastiprinājumu, pa vidu savukārt atrodas neitrālākais vārds. Skolotāja parāda paraugu. Skolēniem jāiekrāso īpašības intensitātes izteicējlīdzeklis.

Pēc tam skolēni skaļi nosauc kādus izteicējlīdzekļus saskatījuši un atbilstošus piemērus. Skolotāja apkopo skolēnu atrastos izteicējlīdzekļus uz tāfeles. Skolēniem jāsecina, kā iespējams izteikt īpašības pavājinājumu vai pastiprinājumu. Skolēni secina, ka, lai izteiktu īpašības intensitāti, var izmantot priedēkļus (*pa-,ne-,ie-*), īpašības vārda sakni un dažādus apstākļa vārdus, piemēram, *diezgan, ārkārtīgi* u. tml., kā arī saikli *jo*, vietniekvārdu *pats* salīdzinājuma konstrukcijas u.c.

Skolēniem veicams 2. uzdevums, kurā jāmēģina noteikt, vai piemēros izteikts īpašības pastiprinājums vai pavājinājums. Pēc tā izpildes atbildes tiek frontāli pārbaudītas.

Skolotāja aktualizē skolēniem dziesmu *Vecais zābaciņš*, tiek pārrunāts, par ko ir šajā dziesmā, ar mērķi rosināt skolēnus radošajai darbībai. Skolēniem jāiztēlojas kāda lieta, kas ir personiski nozīmīga, kas vienmēr glabājas kaut kur tuvu klāt vai ko neceļas rokas izmest. Jāuzraksta par to apraksts no 70–100 vārdiem (sk. 27. pielikumu). Papildus veicams uzdevums. Skolēniem jāizdomā viens īpašības vārds un aprakstā jāizmanto vismaz pieci intensitātes izteicējlīdzekļi, lai panāktu īpašības vārda pastiprinājumu un pavājinājumu. Skolotāja izdala arī darba lapu, ko piedāvāja arī iepriekšējā mācību stundā, lai skolēniem būtu vieglāk plānot tekstu. Skolēni raksta aprakstus.

Refleksija–

Skolēni prezentē savu veikumu. Pārējiem skolēniem jāsaklausa, kuram īpašības vārdam tika izteikts pastiprinājums un pavājinājums, jānosauc atbilstoši piemēri. Skolēnu grupām piešķirts savs pienākums: paslavēt, pavaicāt kaut ko par dzirdēto vai papildināt klasesbiedra darbu. Skolotāja izsaka vērtējumu par skolēnu darbiem kopumā.

Darba lapa *Īpašības intensitātes izteikšana*

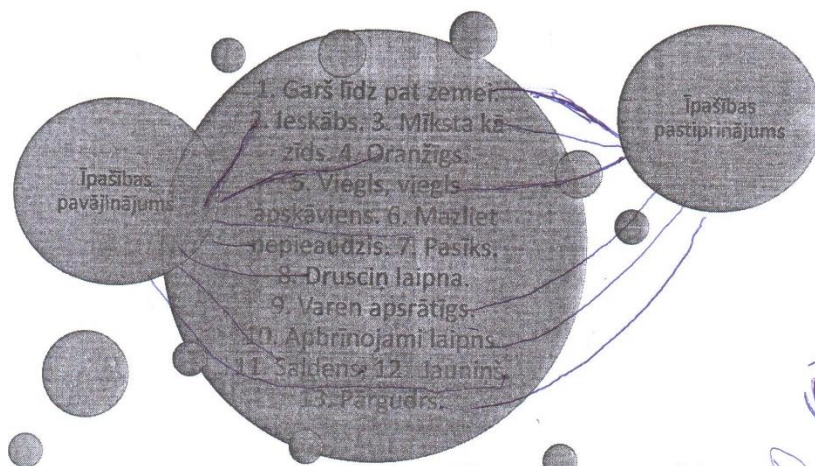
Teikumi

<ol style="list-style-type: none"> 1. Pie mājas ir liels akmens. 2. Pie mājiņas ir paliels akmens. 3. Tomēr akmens pie mājas bija neliels. 4. Pie mājeles ir neiedomājami liels akmens. 5. Pie mājas ir lielum liels akmens. 6. Akmens pie mājas ir lielāks par lielu. 7. Liels jo liels akmens atradās pie mājas. 8. Akmens pie mājas bija lielāks par visiem. 9. Liels kā pieminekļis ir akmens pie mājas. 10. Tas akmens pie mājas bija itin liels. 11. Pie mājas ir diezgan liels akmens. 12. Akmens pie mājas ir pats lielākais. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ceļš līdz mājām ir tāls. 2. Celiņš līdz mājām ir patāls. 3. Jāmēro netāls ceļš līdz mājām. 4. Līdz mājām ir ievērojami tāls ceļš. 5. Tāls jo tāls ceļš jāmēro ceļiniekiem. 6. Jāmēro nāvīgi tāls ceļš. 7. Tāltāls bija ceļš līdz mājām. 8. Tāds tāls likās tas ceļš līdz mājām. 9. Līdz spēku izsīkumam tāls bija ceļš. 10. Necik tāls nemaz nelikās ceļš līdz mājām. 11. Ceļš bija attāls. 12. Ceļš līdz mājām ir pats tālākais.
---	---

2. uzdevums. Izdomā, vai dotie piemēri izsaka īpašības pavājinājumu vai pastiprinājumu un sagrupē šos piemērus!

Skolēna darba paraugs

Ipašību intensitātes

- Poti lielākais akmens
- Neiedomājami liels akmens
- Lielāki par visiem
- Lielāki par lielu
- Liels jo liels akmens
- Lielum liels akmens
- Itin liels akmens
- Liels kā piemīnēklis
- Liels akmens
- Diezgan liels akmens
- Paliels akmens
- Neliels akmens

Dators ir mana draugs

Mana mīļākā ierīcība ir dators.

- 1. Te var būt atšķirīgi.
- 1. Mans dators ir smelns un melns.
- 1. ar gaismu kādā veidā.
- 1. un kustībām, un korpusa.

Un datorā vēderā ir ērti darboties.
✓ Dodot un sīn sīkos lietīšus, probūda
nesapņotāju aprādi.

Datorā draugi ir tostātārs,
Monitorus un peli. Saprāts es zedru
1. kā rakotne mešpat voretu but rāda
✓ Datorā ir ^{atšķirīgi} programi

1. ~~ra~~ ^{visiem zināms} ka 21 gadsimta
1. bērniem draugi ir tehnoloģijas

1. un dators ir mana, mīļākā manība

1. ar ko portēti spēlētus visu dienu

~~tais~~ ir no Joda ir mana

1. mīļākā spēlētājs

6. mācību stundas konspekts

Stundas temats– Sajūtu laboratorija.

Skolēnu skaits klasē– 22.

Stundas mērķis– Veicināt skolēnu prasmi izmantot sajūtu gleznas.

Izvirzītie mācību uzdevumi:

1. Radīt skolēniem izpratni par to, kas ir sajūtu gleznas un kādas ir to funkcijas tekstā.
2. Attīstīt skolēnu prasmi, izmantojot visas maņas, veidot daudzveidīgas sajūtu gleznas un izmantot tās ainavas aprakstā.
3. Mudināt skolēnus būt radošiem un tēlainiem.

Sasniedzamais rezultāts– izprot, kas ir sajūtu gleznas un kā tās radīt. Prot tās iesaistīt savā tekstā. Attīsta prasmi veidot tekstu radoši un tēlaini.

Metodes un metodiskie paņēmieni: ierosinoša saruna, jautājumi un atbildes, darbs ar tekstu (analizē valodas līdzekļus un saturu), valodas piemēru domāšana, radoša teksta veidošana, skolēnu veidotā krājuma papildināšana, vizualizēšana (attēlu aplūkošana), audio ierakstu klausīšanās.

Organizācijas formas: frontāls darbs, individuāls darbs.

Nepieciešamie mācību materiāli: attēli, audio ieraksti, priekšmeti ožai un tausti, skolēnu veidots krājums.

Izmantotā literatūra un avoti:

- Andersens, Ē. S. (1995). *Ietērp vārdos savu pasauli*. Rīga: Garā pupa.
- Balcan, A. (2015). *How to choose a pizza on Internet* [tiešsaiste]? [Skatīts 01.05.2017.]. Pieejams: <https://thewebminer.com/blog/how-to-choose-a-pizza-on-internet/>
- Feders, I. (2000). *Latvijas dziedātājputni* [tiešsaiste]. [Skatīts 10. 02. 17.] Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=wCTNDk1Ijdg>
- Freepik. (2016). Tasty fruits salad [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017.]. Pieejams: http://www.freepik.com/free-photo/tasty-fruits-salad_905471.htm
- Hardingham, P. (2016). *Guess the sound* [tiešsaiste]. [Skatīts 10. 02. 17.] Pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=IZsssS_I_2Y
- *Latvia landscape* [tiešsaiste]. [Skatīts 10. 02. 17.] Pieejams: <http://keywordsuggest.org/gallery/234779.html>
- *Macaroons* [tiešsaiste]. [Skatīts 01.05.2017.]. Pieejams: <https://www.gourmandize.co.uk/recipe-47667-macaroons.htm>
- Skalbe, K. (1979). *Pasakas*. Rīga: Liesma.
- Virza, E. (2002). *Straumēni*. Rīga: Jumava.

Vērtēšana. Skolotājas mutisks novērtējums un uzslavas par stundas darbu.

Mācību stundas norise

Ierosināšana–

Skolotāja mudina skolēnus atcerēties, kāds ir bijis viņu ceļš uz skolu, kāda šorīt izskatījās daba. Skolēniem jācenšas to raksturot. Skolotāja nosauc stundas tematu *Sajūtu laboratorija*. Skolotāja piebilst, ka lielākoties skolēni dabas ainavu raksturoja, izmantojot dažādus īpašības vārdus, kas saistās ar to, kas ir redzams, bet ne sasmaržojams, saklausāms vai sataustāms. Cilvēkam ir dotas piecas maņas, tāpēc arī radot aprakstu jādomā, kādus tēlainās izteiksmes līdzekļus izvēlēties, lai aktivizētu iztēlē visu šo maņu radītās izjūtas. Jāizmanto sajūtu gleznas, kā arī dažādi salīdzinājumi, kas rosina iztēli. Šajā stundā dosimies sajūtu ceļojumā, radot izpratni par to, kas ir sajūtu gleznas, kā tās radīt, un paši mācīsimies tās lietot savā tekstā.

Apjēgšana–

Tiks nolasīti divi teksti, kuri skolēniem jāsalīdzina, taču, lai būtu vieglāk iztēloties, jāaizver acis. Skolotāja nolasa dabas ainavas aprakstu un vēlreiz to pašu tekstu, tikai papildinātu ar sajūtu gleznām (sk. 29. pielikumu). Tad skolotāja vaicā: „*Kuru no šiem tekstiem bija vieglāk iztēloties? Kādēļ?*”

Skolēni atbild, ka otrajā teksta fragmentā bija detalizētāka informācija, radās dažādas asociācijas. Skolotāja jautā: „*Ko varam no tā secināt? Kas ir jāievēro aprakstot dabas ainavu?*” Skolotāja skaidro, ka sajūtu gleznas vārdiski atspoguļo, atklāj ar sajūtām uztverto. Tad teksts kļūst tēlainās, emocionālāks, uztveramāks, kā jau pamanījāt fragmentos, kas tika nolasīti.

Skolotāja vēlreiz nolasa iepriekš lasīto tekstu un lūdz skolēnus izrakstīt no teksta sajūtu gleznas, kuras viņi konstatējuši. Skolotāja nolasa vēl kādu ainavas aprakstu, bet skolēnu uzdevums ir konstatēt, kā dabas ainava tika raksturota, kādas detaļas tika izmantotas. Skolēniem vēlreiz jānoklausās skolotājas lasījums un jāuzzīmē aprakstītā dabas ainava.

Skolotāja rāda divus attēlus (sk. 30. pielikumu). Vispirms melnbaltu attēlu. Skolotāja vaicā: „*Kā aprakstīsiet attēlā redzamo?*” Skolēni apdomājas un pastāsta, ka attēlā redzamā vieta rada baisu noskaņu, jo redzama dūmaka virs upes, piekrastē aug gan skujkoki, gan lapu koki. Skolotāja parāda šo pašu attēlu, tikai krāsainu. Skolotāja jautā: „*Kā raksturosit šo pašu dabas ainavu, kas redzama krāsainā attēlā?*”

Skolēniem jāizdomā trīs tēlainas redzes gleznas par attēlā redzamo. Skolēni pieraksta un nosauc šādus piemērus: *zelta rudens, ūdenī atmirdz rudens krāsas, dūmaka ietinusi piekrasti*. Skolēniem pašu veidotajās krājumā jāizveido nodaļa *Sajūtu gleznas*. Klausoties klasesbiedru nosauktajos piemēros, kā arī domājot savus piemērus, spilgtākos piecus no tiem jāieraksta veidotajā krājumā.

Tad skolotāja atskaņo ierakstu, kuros dzirdamas dažādas skaņas (Feders 2000; Hardingham 2016). Skolēniem jāuzraksta, kas tā ir par skaņu un tā jāraksturo, pievienojot citus vārdus un radot atbilstošas dzirdes gleznas. Skolēniem jānosauc izdomātie piemēri un līdzīgā veidā kā iepriekš jāpapildina veidotais krājums. Skolēni nosauc tādus piemērus kā *nikns rūciens, čaboši soļi, griezīgs modinātājs*.

Skolotāja plastmasas trauciņos skolēnu grupām iedod dažādus objektus (maize, kafija, ziedu tēja, iesmaržots lakatiņš, ābols utt.). Skolēniem, izmantojot ožu, jānosaka, kas tie ir par objektiem, tas jāuzraksta un jāpievieno citi izteiksmes līdzekļi šiem vārdiem, lai radītu ožas gleznu. Skolēni pieraksta un nosauc tādus piemērus kā *salds augļu aromāts, stipra un reibinoša kafijas smarža, skāba citrona smarža*.

Kad tas paveikts, katram skolēnam ir jāizdomā un jāuzraksta ap 30 vārdu garš *smaržu* apraksts, proti, skolēniem jāraksturo, viņuprāt, patīkamākā pasaules smarža vai par smaržu iespaidiem, kas gūti brīvlaikā vai ceļojumā. Daži skolēni tiek lūgti skaļi nolasīt uzrakstīto. Tad skolēni papildina grāmatiņu ar 5 smaržu gleznām, kas pašam patika vislabāk vai kas visspilgtāk raksturoja kādu smaržu.

Skolotāja piebilst, ka vēl cilvēkam nozīmīga maņa ir tauste. Skolotāja lūdz divus skolēnus asistēt, jo ir sagatavoti trīs necaurredzami maisiņi ar noslēpumiem (tajos salikti dažādi priekšmeti, kas ir ar dažādu virsmu, kura rada atšķirīgas sajūtas). Skolēniem, tajos neielūkojoties, jāpatausta maisiņā esošie priekšmeti un jāuzraksta trīs īpašības vārdi, ņemot vērā sajūsto. Tad šie vārdi jāpapildina ar citiem izteiksmes līdzekļiem, lai precizētu ar īpašības vārdu nosaukto sajūtu, piemēram, *diezgan ass, ļoti mīksts, nepatīkami raupjš*. Līdzīgi kā iepriekš skolēniem jāpapildina krājums ar spilgtākajām piecām taustes gleznām.

Vēl atlikusi garšas maņa. Skolotāja rāda attēlus ar dažādiem ēdieniem (sk. 31. pielikumu). Skolēniem jāraksturo to garša pēc iespējas precīzāk. Skolēni raksturo attēlā redzamo, piemēram, *redzama sulīga, karsta pica, tai ir maiga siera garša, kas lieliski saskan ar viegli skābeniem kiršu tomātiņiem un satīgu, viegli ceptu bekonu vai arī augļu svaigā garša, kas ir mazliet skābena un liek samiegties acīm, bet aveņsaldums to kļiedē*.

Pēc tam skolēniem jāuzraksta dzejolis, oda, sirsnīga pateicība, vēstule vai mīkla, kas būtu veltīts tam cilvēkam, kas gatavo jūsu mīļāko ēdienu (piemēram, tēvam, mātei vai vecmāmiņai), raksturojot, kā garšo šis ēdiens, un iesaistot garšas gleznas. Formu skolēni izvēlas paši, skolotāja rosina, nosaucot dažus piemērus, t. s., fragmentu no K. Dimitera dzejoļa (sk. 32. pielikumu). Skolotāja rosina tos arī pēc tam aizsūtīt šim cilvēkam un tādā veidā iepriecināt, tāpēc darbam izdala baltas A4 lapas. Skolotāja lūdz arī nolasīt dažus piemērus, kā arī skolēniem jāpapildina krājums ar pieciem garšas gleznu piemēriem.

Refleksija.

Skolotāja vaicā, kura maņa skolēniem ir visizteiktākā? Kādas sajūtas bija visvieglāk aprakstīt? Kāpēc?

Skolēniem jāveic mājas darbs. Jāpapildina grāmatiņa, katrai sajūtu gleznai atrodot vēl piecus piemērus, iedvesmojoties no tā, kas atrodams (saskatāms, sataustāms u. tml.) mājās.

Dabas ainavas apraksta pirmais paraugs (pārveidots tā, lai tas atklātu pēc iespējas mazāk sajūtu gleznu)

Atsevišķi mākoņi joņoja šurpu un turpu, beidzot pazudzami tā tumsā. Kāds mākonis gāja taisni pretī saulei. Kamēr apgabali, ko ēna vēl nebija skārusi, laistījās un mirdzēja, aiz tās locījās galotnes un straumes lija bez apstāšanās, un, dodamās tālāk, nolieca pļavas un druvas..

Pēkšņi pērkona spēriens nodimdēja taisni aiz dārza, un mirklī vējš vienā rāvienā nolieca galotnes, nesdams pa gaisu, ko varēja pacelt. Piepeši visi redzēja, ka zibenis nokrīt birzī. Tam tūlīt sekoja pērkona grāviens. un tūlīt sāka līt lietus un lija gandrīz veselu stundu. Un, kad tas beidzot mitējās, atspīdēja saule. Apvāršņi atkal atguva plašumu.

Dabas ainavas apraksts oriģināltekstā

Atsevišķi mākoņi, atraisījušies no padebeša gaitas, nikni vārdamies, joņoja šurpu un turpu, beidzot pazudzami tā tumsā. Kāds mākoņa zars gāja taisni pretī saulei, un, pirms tā nozuda, mākoņa malas iemirdzējās visskaidrākā zeltā. Kamēr apgabali, ko padebeša ēna vēl nebija skārusi, laistījās un mirdzēja, aiz tās jau locījās galotnes un straumes lija bez apstāšanās un, dodamās tālāk, nolieca pļavas un druvas. Piepeši liels pērkona spēriens nodimdēja taisni aiz dārza, un pēc vislielākā klusuma mirklī vējš vienā rāvienā nolieca galotnes, nesdams pa gaisu, ko varēja pacelt. Piepeši visi redzēja, ka liels zibenis nokrīt birzī. Tam tūlīt sekoja tāds pērkona grāviens, ka ērzelis aplokā aiz bailēm pakrita un tad, uzlēcis kājās, aizauklešoja, izskatīdamies it kā liesmojošs zibeņu gaismā. Un tūlīt sāka līt lietus stāvām, pirkstu resnām straumēm un lija gandrīz veselu stundu. Nekas nebija redzams tā blāvajā spīdumā, ne arī dzirdams, vienīgi ūdens līšana un pērkona rībiens. Un, kas tas beidzot mitējās un atspīdēja saule, no laukiem nāca it kā rubeņu rubināšana, jo grāvji bij atdabūjuši savas pavasara balsis un - ūdeņu pilni - vēla tos lēzenajās pļavās. Apvāršņi atkal atguva plašumu, un šur tur stāvi dūmi cēlās gaisā no ēkām, kurās pērkons bij iespēris.

(Virza 2002: 103–104)

Dabas ainavas apraksta otrais paraugs

Zeme dusēja, koki elpoja, visur bij miers. Neviens neatsaucās uz viņas gaidām. Zvaigznes dzisa kā izdegušas dzirkstis pelēkā debesu pavardā. Ezerieša meita gāja noskumusi gulēt.

Valgā, klusā vasaras vakarā liepas smaržoja. Aizgāja saule, nogūlās mākoņi, norima vējš. Zvaigznes sāka mirkšķināt pelēki zilām actiņām. Visas durvis aizvērās, visas balsis apklusā; bet Ezerieša meita nevarēja aizmigt. Pa klētiņas durvīm plūda liepu smarža un cēla viņu augšā. Viņa gāja ārā, klausījās, kā dārzs elpo, un domāja: „Liepas smaržo...” Smaidīja, skatījās zvaigznēs un sāka iet uz mežu. Ejot šūpojās pati savos sapņos.

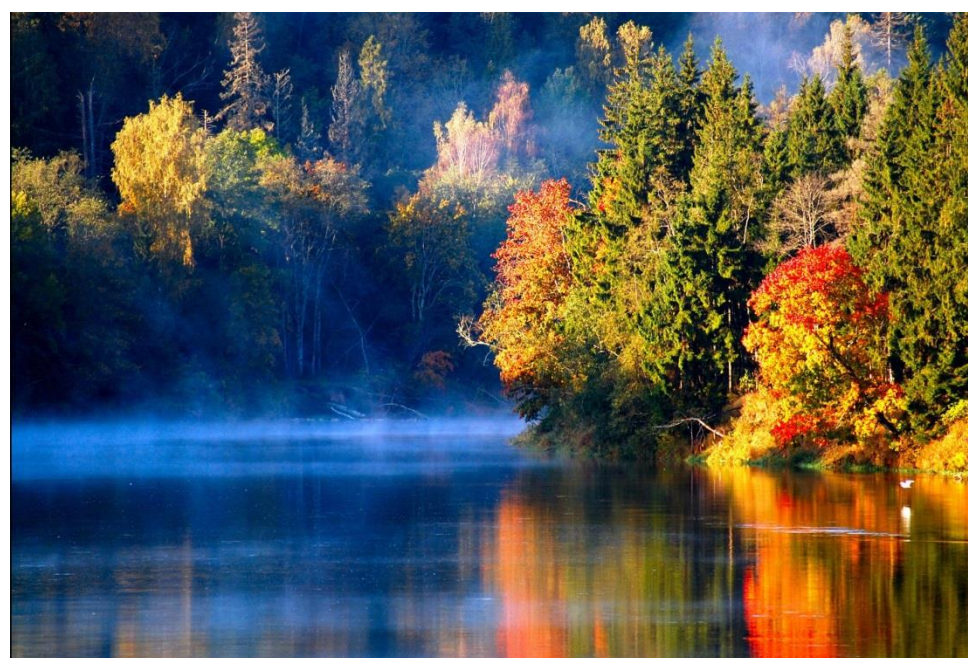
Migla šūpojās uz pļavām. Mēness kāpa debesīs. Viņam pakaļ salīcis līda melns mākonis kā ļaundaris un stiepa ap viņu savas rokas. Birzes bērzu baltie stulmi grima liepu tumšajā velvē. Zvaigznes mirdzēja kā svecītes altārī... Zaru zariņi pastiepušies klausījās un gaidīja..

Ezerieša meita iegāja birzē; mēneša stari bēguļoja pa birzes kluso krēslu. Kur viņi slēpdamies piekļāvās, tur atspīdēja bērzu baltā miza... Tad palika tumšs, lapas sāka šalkt un drebēt, un Ezerieša meita dzirdēja skaņas... Viņa apstājās un klausījās: viens spēlēja tumsā.

Ezerieša meita gāja skatīties. Tā ilgi maldījās pa mežu. Viss bija tumšs. Vējš gaudoja. Koki raudāja, un visas zālītes drebēja. Un Ezerieša meita juta jau uz rokām un vaigiem siltu rasu. Kad mākonis palaida vaļā mēneša ripu, tā pamanīja vienu cilvēku, kas nedzirdamiem soļiem staigāja pa birzi un spēlēja.

(Skalbe 1979: 13)

Redzes gleznas attēlos

(Latvia landscape)

(Balcan 2015)

(Macaroons)

(Freepik)

1.

taukspoži smaržjaukās dūmdesiņas
virpintīksmi čamdīgās pirkstdesiņas
slienmirdzoši kumosglāstoši lūpdesiņas
apviļložņaini siekalkuļošā mēldesiņa
rijčakli māgapgādīgā barībvaddesiņa [...]

(Dimiters 1998: 49)

2. Mīkla

Tu, esi tik balts, tik maigs un patīkams. Tava viegli ieskābenā garša ir pati labākā uz pasaules.

3. Oda

Oda pankūkām..
O, čurkstošās, apaļās skaistules,

4. Vēstule- mīkla.

Mīļā vecmāmiņ, labā virtuves burve! Šodien tikai īsu mirkli būs iespēja ienirt Tavā valstībā, lai skrietu pēc tam uz treniņu. Tu jau zini, ka pēc stundām man ir vilka apetīte. Tu arī zini, kas man ļoti garšo... Esi tik mīļa, pagatavo man, lūdzu, šo mīksto, mutē kūstošo gardumu.

Skolēna darba paraugs

Au, teātris! Es nezinu, kas tevī gatavā.
Līvēns un grīks. Milti un sviests. Vajadzētu
īpašit recepti.

Tā viena reize, kad tevī iemilējos! Au!
Jēl, ka katram ir tikai viena piemēra reize.
Tavs ^anetīgais gūvātājums. Un tavs mīkstum.
Tā nulle, iekšpusē. Kāpēc man jādātas
ar tēti? Kāpēc māsai iedeva divus? Tērs saldaiss
pucēns... Kve papildus porcija? Un kve maks
gabaliņš tevīs? Būtu ar mēru ar vissūkāko
gabaliņu.

Atdo no šķijas! Iepiecinī mani!
Pielod, na apētīsu.

Uestule.

Paldies, ka esi tie centīga, ka
ušbur mani smaidu, ka aisej
nopirkt miltus, lai ušceptu gandu,
gandu, šokolādīgu kūku. Jo ēdot
ir tik, jauki, tās šokolādes pildījums
kūst mutē kopā ar saldejumu
un veido interesantu salikumu. Es
esmu pateicīga ikvienam, kas man
šo britiško mīkli dāvina - šokolādes
kūku.

Mājas darba paraugs

Pa mana dzīvokļa logu pavērsas parasts, toniē fantastisks skats. Katru vakaru iz iespēja vērot zeltaini, zeltaino saulrītu. Pa savu logu es varu vērot arī sacenāšas un citos pasākumus tāsē, kas iz blākus manai mājai. Ērē no ētiera var dzirdēt putnu pasākumus dziesmas, spumāpt vakaros skaļo mašīnu rīkošas. Izejot uz balkona var sajūt dzestro vēju vai karsto sauli. Uz mana balkona vienīgais ko var sagaršot ir vāzma, kas ielidojusi nūte, bet tā kā tā nav nevad notāš nebūs jānūkanda jēls cepetis ar spalvainu nūzci. Kad mūs stiprāks vējš, yzvizmo piemājas dobes mūsu aramāti. Šis ir patš labākais skats, jo tas ir drošs.

Redzes glezna.

Sajūta glezna

Ožas glezna

Gaišas glezna

Skaņu glezna

Skats Ņauristabos logu.

P { Die maras mājas ir skaista
un burvīga ainava. Kur es pavadu
brīvo laiku.

Die maras mājas ir daudz
1 koku, daudzu taciņu. Die pašas
1 mājas ir neliela autostāvētāja, kur
stāvē masīvas. Tur ir arī bērnu

laukums, tur ir viena karusele un 1 {
trīs sūpītes. Tur arī ir trīs soliņi. {
Tur arī ir neliels brīvs laukums ar ✓
zāli, kur ir vārdi kur ~~pa~~ var ①
spēlēt futbolu. Apkārt mājai ir
neliela puzi dobes ar puzēm un arī
labu gludu ceļu, kur var braukt {1
ar velosipēdu, skeitbordu un
skrējriteri. Ar arī pie tām puzēm ✓
loti labi mazā.

Kur nobeidums?

M D

7. mācību stundas konspekts

Stundas temats– Pat viens vārds var dzīvi izsacīt.

Skolēnu skaits klasē– 22.

Stundas mērķis– Pilnveidot skolēnu prasmi veidot vārda portretu, izmantojot tēlainos izteiksmes līdzekļus.

Izvirzītie mācību uzdevumi:

1. Radīt skolēniem izpratni par to, kas ir vārda portrets.
2. Analizēt tekstā izmantotos tēlainos izteiksmes līdzekļus, to funkcijas.
3. Pilnveidot skolēnu prasmi lietot tēlainos izteiksmes līdzekļus vārda portretā.
4. Radīt iespēju izmantot asociatīvo domāšanu, lai rosinātu skolēnus radošajai darbībai.

Sasniedzamais rezultāts– skolēni izprot, kas ir vārda portrets, kā to atklāt. Zina, kādi ir tēlainie izteiksmes līdzekļi un prot tos mērķtiecīgi lietot savā tekstā.

Metodes un metodiskie paņēmieni: Ierosinoša saruna, jautājumi un atbildes, vārda portreta mīklu minēšana, darbs ar tekstu (valodas līdzekļu analīze), teksta veidošana (vārda *bērnība* portreta rakstīšana).

Organizācijas formas: frontāls darbs, individuāls darbs.

Nepieciešamie mācību materiāli: darba laba, attēli.

Izmantotā literatūra:

- Gavriļina, M., Vulāne, A. (2008). Rīga: Mācību grāmata.
- Sakse, A. (1998). *Pasakas par ziediem*. Rīga: Liesma.

Vērtēšana. Skolotājas mutisks novērtējums par stundas darbu.

Mācību stundas norise

Ierosināšana–

Skolotāja stundu sāk, vaicājot vai kāds no skolēniem radošo darbu, kas tapa iepriekšējā mācību stundā, nodevis adresātam. Skolotāja rāda attēlus un lūdz skolēnus noteikt, kuram cilvēkam varētu būt atbilstošie smiekli (sk. 34. pielikumu). Skolēni izsaka savus minējumus. Skolotāja piebilst, ka šis ir tikai viens no piemēriem, kurā varam redzēt, kā tiek atklāta vārda *smieties* emocionālā nokrāsa, proti, tas, kādu papildu informāciju atklāj vārds. Vai tas vēstī par pozitīvām vai negatīvām emocijām. Skolotāja atklāj stundas tematu- *pat viens vārds var dzīvi izsacīt*, uzsverot to, ka vienā vārdā cilvēki var ietvert tik

daudz asociāciju un izjūtu, dzīves pieredzes. Viens no veidiem, kā parādīt visu to, ko sevī ieslēpj vārds, tā nozīme, ir uzrakstot vārda portretu.

Apjēgšana–

Skolotāja vaicā, kas raksturīgs mīklai? Skolēni atbild, ka mīklās nedrīkst atklāt atminējumu. Skolotāja vaicā: „*Kādu informāciju atklāj mīklā, lai to atminētu?*” Skolēni papildina, ka izmanto informāciju par atminējumā nosauktā darbību, īpašībām, piemēram, ja ir mīkla par gliemezi, tad mīklā ietver informāciju par izskatu un darbību, proti, nes māju uz muguras. Skolotāja izdala darba lapas un lūdz pievērst skolēnu uzmanību teksta fragmentam (sk. 35 un 36. pielikumu). Skaļi kāds skolēns to nolasa. Skolēniem jāuzmin, kas vārda portretā ir raksturots.

Lai izprastu, kā atklāt vārda portretu, skolēniem jāveic teksta analīze (1. uzdevums). Atbildes tiek frontāli pārbaudītas. Skolotāja nolasa vēl divus apraksta piemērus vārda portretam (sk. 37. pielikumu). Lūdz pievērst uzmanību tam, kā veidots apraksts. Skolēniem jāatmin, kas personificēts un kā portrets atklāts abos piemēros. Skolēniem izdodas mīklas atminēt. Skolēni pastāsta, ka vārda portrets atklāts, raksturojot tēla vizuālo tēlu, piemēram, ar pieneņi saistās dzeltenais lakatiņš un zaļā kleitiņa, bet pārslīņa ir balta meitiņa, baltiem matiņiem, ļoti zīmīgi autore izraudzījusi pieneņes nodarbošanos, proti, piena iznēsāšanu pa mājām, bet pārslīņa sedzas ar baltu sedziņu un guļ mākoņu gultiņā.

Pēc tam skolēni atbild uz jautājumiem 2. uzdevumā, lai varētu sagatavoties un izmantot tēlainos izteiksmes līdzekļus un uzrakstīt vārda *bērnība* portretu kā mīklu. Kad skolēni izveidojuši šādu plānu, raksta vārda portretu.

Refleksija–

Aptuveni trīs skolēni nolasa skaļi savu veikumu. Pārējie klases biedri reflektē par dzirdēto. Skolotāja vaicā: „*Kā skolēniem šķiet, vai ir grūti personificēt kādu lietu un to raksturot, tieši nepasakot, kas tas ir?*” Skolēni atbild, ka tas ir sarežģīti jo gribas nosaukt šo lietu vārdā.

Darba lapa

Tās ir melnas kā vismelnākā nakts. Tās satver tevi kā atvara virpulis un velk iekšā – arvien dziļāk un dziļāk... Tu grimsti kā akacī. Auksts vilnis rāpjas uz augšu, pārņem tevi no kāju pirkstiem līdz pat matu galiņiem, stindzina sirdi un aizžņaudz elpu... Tev nav spēka nedz kliegt, nedz saukt palīgā... Ķermenis kļūst mīksts kā vate, ļengans un nespēcīgs...

Reizēm tās klusu uzglūn kā viltīgs plēsoņa un pēkšņi metas virsū. Tu jūti šo smago, karsto dvašu pakausī. Tavu miesu pārklāj lipīgi sviedri, kājas ir iemietas zemē, sirds auļo kā traks zirgs un šķiet – teju, teju izlēks pa muti. Rokas kā ledus gabali un deniņos pulsē tikai viena doma – pēdējā stundiņa ir klāt... Tu gribētu turēties pretī, bet nespēj, tu gribētu bēgt, bet kājas neklausā... Tu lēnām pārvērties sālsstabā...

Tu vēl ieskaties to tukšajos acu dobumos un bezspēkā ļaujies – lai notiek kas notikdams... Vienalga, tās ir stiprākas par tevi.

(Gavriļina, Vulāne 2008: 82–83)

1. uzdevums. Analizē, lūdzu, tekstu. Nosauc:

- personifikācijas, kas „atdzīvina” bailes,
- metaforas, kas palīdz atšifrēt apslēptā tēla būtību,
- salīdzinājumus, kas atklāj tēla būtību,
- kā cilvēks jūtas, kad ir nobijies.

2. uzdevums. Uzraksti vārda *bērnība* portretu kā mīklu. Izmanto iederīgus tēlainās izteiksmes līdzekļus. Izdomā atbilstošu virsrakstu.

Sagatavošanās posms. Atbildi uz jautājumiem, kas tev palīdzēs rast tēlainos izteiksmes līdzekļus, lai raksturotu bērību.

- Ar kādiem tēliem salīdzināsi bērību? Pamato savas domas.
- Kādas īpašības piedēvēsi bērībai? Veido epitetus.
- Kādus darbības vārdus vai lietvārdus varētu izmantot, runājot par bērību?
- Iztēlojies bērību kā dzīvu būtni!

Kā tā izskatās?

Kā tā izklausās?

Kā tā garšo?

Ko tajā var sataustīt?

Ko tajā var sasmaržot?

- Kā izskatās un kā jūtas cilvēks bērībā?

Skolēnu aizpildītas darba lapas un aprakstu paraugi

Darba lapa Vārda portrets

Tās ir melnas kā vismelnākā nakts. Tās satver tevi kā atvara virpulis un velk iekšā — arvien dziļāk un dziļāk... Tu grimsti kā akacī. Auksts vilnis rāpjas uz augšu, pārņem tevi no kāju pirkstiem līdz pat matu galiņiem, stindzina sirdi un aizžņaudz elpu... Tev nav spēka nedz kliegt, nedz saukt palīgā... Ķermenis kļūst mīksts kā vate, ļengans un nespēcīgs...

Reizēm tās klusu uzglūn kā viltīgs plēsoņa un pēkšņi metas virsū. Tu jūti šo smago, karsto dvašu pakausī. Tavu miesu pārklāj lipīgi sviedri, kājas ir iemietas zemē, sirds auļo kā traks zirgs un šķiet — teju, teju izlēks pa muti. Rokas kā ledus gabali un deniņos pulsē tikai viena doma — pēdējā stundiņa ir klāt... Tu gribētu turēties pretī, bet nespēj, tu gribētu bēgt, bet kājas neklausa... Tu lēnām pārvērties sālsstabā...

Tu vēl ieskaties to tukšajos acu dobumos un bezspēkā ļaujies — lai notiek kas notikdams... Vienalga, tās ir stiprākas par tevi.

1. uzdevums. Analizē, lūdzu, tekstu, atrodot:

- Personifikācijas, kas atdzīvina bailes 'Tās satver Tevi kā ... virpulis un velk iekšā', auksts vilnis rāpjas, un tās uzglūn, metas virsū.
- Metaforas, kas palīdz atšifrēt apslēptā tēla būtību Auksts vilnis rāpjas, karsto dvašu pakausī, kājas iemietas zemē, sirds auļo, rokās kā ledus gabali
- Salīdzinājumi, kas palīdz atšifrēt apslēptā tēla būtību melnas kā vismelnākā nakts, satver kā atvara virpulis
- Kā cilvēks jūtas, kad ir nobijies? Slūti.

2. uzdevums. Uzraksti vārda *bērnība* portretu kā mīklu! Izmanto šī vārda tēlainu raksturotājvalodu! Izdomā atbilstošu virsrakstu!

Sagatavošanās posms. Atbildi uz jautājumiem, kas tev palīdzēs rast tēlainus vārdus, lai raksturotu bērnību.

- Ar kādiem tēliem salīdzināsi bērnību? _____

- Kādus īpašības vārdus piedēvēsi bērņībai? Veido epitetus. Bērņīgā dzīve,
saldi mirņi, nānīgās stīnīgas, nānīgās rāves.
- Kādus darbības vārdus vai lietvārdus varētu piedēvēt bērņībai? Smiņi, smiņies,
jūti, sūti, pūti, priecis, sūpēti, sūtiņi, mūtiņi
- Iztēlojies bērņību kā dzīvu būtni.

-Kā tā izskatās? Gri māt, pūti, vānīgā mānī, līgana dēta, itēnīgās oās

-Kā tā izklausās? Maņīg pānīcīnās balbs, vānīgās sūpētiņās,
prānīcīnās nīcīni

-Kā tā garšo? Salds, nīgā, mānī, sūti. Sūti.

-Ko tajā var sataustīt? Pānīcīnās, bīnīnās, vānīnās

-Ko tajā var sasmaržot? Maņīnās, pūnīnās, pūnīnās, bīnīnās, nīcīnās
prānīnās

• Kā izskatās un kā jūtas cilvēks bērņībā? Maņī, bērņīgās sūtiņās, vānī
nānīnās pūnīnās.

Darba lapa Vārda portrets

Tās ir melnas kā vismelnākā nakts. Tās satver tevi kā atvara virpulis un velk iekšā — arvien dziļāk un dziļāk... Tu grimsti kā akacī. Auksts vilnis rāpjas uz augšu, pārņem tevi no kāju pirkstiem līdz pat matu galiņiem, stindzina sirdi un aizžņaudz elpu... Tev nav spēka nedz kliegt, nedz saukt palīgā... Ķermenis kļūst mīksts kā vate, jengans un nespēcīgs...

Reizēm tās klusu uzglūn kā viltīgs plēsoņa un pēkšņi metas virsū. Tu jūti šo smago, karsto dvašu pakausī. Tavu miesu pārklāj lipīgi sviedri, kājas ir iemietas zemē, sirds auļo kā traks zirgs un šķiet — teju, teju izlēks pa muti. Rokas kā ledus gabali un deniņos pulsē tikai viena doma — pēdējā stundiņa ir klāt... Tu gribētu turēties pretī, bet nespēj, tu gribētu bēgt, bet kājas neklausā... Tu lēnām pārvērties sālsstabā...

Tu vēl ieskaties to tukšajos acu dobumos un bezspēcā ļaujies — lai notiek kas notikdams... Vienalga, tās ir stiprākas par tevi.

1. uzdevums. Analizē, lūdzu, tekstu, atrodot:

- Personifikācijas, kas atdzīvina bailes Vilnis uāpjas
- Metaforas, kas palīdz atšifrēt apslēptā tēla būtību Vilnis uāpjas
- Salīdzinājumi, kas palīdz atšifrēt apslēptā tēla būtību uzbansa kā plēsonu
- Kā cilvēks jūtas, kad ir nobijies? sastīngt ar sāk stabs
kājs neklausā

2. uzdevums. Uzraksti vārda *bērnība* portretu kā mīklu! Izmanto šī vārda tēlainu raksturotājvalodu! Izdomā atbilstošu virsrakstu!

Sagatavošanās posms. Atbildi uz jautājumiem, kas tev palīdzēs rast tēlainus vārdus, lai raksturotu bērnību.

- Ar kādiem tēliem salīdzināsi bērnību? Ar saldu vieglaj dzīvi 11
Ar lauviem

- Kādus īpašības vārdus piedēvēsi bērņibai? Veido epitetus. Saldā, vieglā,
ļaušā, ļaudā
- Kādus darbības vārdus vai lietvārdus varētu piedēvēt bērņibai?
brāst celmā, sūroties, spētoties ar ķermi
- Iztēlojies bērņību kā dzīvu būtni.
 - Kā tā izskatās? Raiža, Detalizēta
 - Kā tā izklausās? Ļā pūstā ēnrotas
 - Kā tā garšo? Saldējums, konfektes, kūkas
 - Ko tajā var sataustīt? Maza, mīcota mīļumastīga
 - Ko tajā var sasmaržot? Svaigi plūmā zāle
- Kā izskatās un kā jūtas cilvēks bērņībā? Mazs un mīlīgs.

1.

Paragties tās acis un ir pamanāms nepārprotams prieks, brīvība un ne mazāka gāma uzturamam. Tās sātis saigi deg vai uguns del noordināto sūnīšanos, kas tāda noma neliās. Viņas pēdas ir netīras, tācu tik pat maigās tā nēmēt.

Viņa lēni sēdās oīpales savās tūst mīlīgu sūni ar omes ceptajām pomaunām. Tālmā ^{var} šādt aģerānus planjāsimu sūnīšanos, tācu tik viņu neliēde. Viņa ir bekaīlīga. Dievā mūt nūmson ar omes panūpām var sajut viņ - viņas mīlētas, jūras sūlumu, meža kienbu, zāles saigymu un deķeru plāsumu. Viņa bešūpīgā sūpīšān, jo tas viņai palidz atminēt par to, kā mamma bija ar viņu sūlānām.

Viņa utrauga vātru, kuram tas ir nepieciešams un novēl viņam jaunus dienu. Viņa utmundina vecākus parādēt tiem viņu atmiņas. Viņa novēl vātram bērnam iemāt pie dāfas, sūnīgās sūpūldešanos.

2.

Tā ir kā gāša, gāša, caurspīdīga migla, kurā ar katru dienu top vērsaināka. Zāla, zila, dzeltena, sārta, violeta, oranža. Sākumā tā ir tik nūkīta kā gāšs mākonītis debes jūnā, bet redzot un pierodot pie cilvēkiem, pasaulē, tā ulstot melnā un launāca. Ar laiku tā vairs nav tik mīnīga, jo ir jātdzinās visiem cītiem... Vai labi ir, vai slikti, mīnēt šis un reizē arī manu mīlēt vīnēt! Kāšas pēdas top un dienas mīnēt kī.

Kas tā ir?

Marais mākonītis.

→ Tas nīcīgais pie tevis un samēlo. Māks, salds mākonēns. Vēl parīsam nepieaudrīs draugs. Lielus mākonēns iedve tieši sirdi ar spājo rēbens saurleu. V

Ja tev pajautātu: "kā tā irskats?" tev nebūtu atbildes. Bet kā? Es gan zinu. Tā ir māks, mūsts draudzīgais ar melnām acīm. Mīnu dienās tas palieku melns. Un actīvas... Actīvas sveranas. No tām pilnības, sveranas ūdens lāses. Bērniecības tas gul un ēd šokolādi. Īpašajās, nejaušajās dienās tas pieaudrē kodzīnus. |

Katrs jau izgatavotais draudzīgais viņu samēlo. Citi ar dusmām to cukurotiti gred. Tā dažiēst garšo pēc aplos. Smarža gan ir salda. Tāda šoko, sero.

Labprāt šo monsteiņu apēstu. Bet neapēd! Nodēvēs! Tāda ir tikai viena.

Tā ir salda, dzīvīgs rūgtā, sāpīga, mīksta, ātra, interesanta un patīca.
 Tā ir bijusi mums visiem, tie bija labākie laiki mūsu mīļos.

Šī lieta ir gan salda, gan rūgtā. Tā ir sāļa un piedzīvojumu pilna.
 Tā ir sāpīga, nesāpīga, salda, patīca un jauka. Tā smaržoja pēc bērniem, piedzīvojumiem un
 mīlestības. Tie bija labi laiki!!!

Šī jaukā lieta, kas mums visiem bija beidzās ļoti ātri. Pavisam pēdējā brīdī spāru

Tie bija labi laiki!!!

1. Pārslīņa

Pārslīņa bija balta meitiņa baltiem matiņiem, gulēja baltā gultiņā un sedzās baltiem mākoņu paladziņiem.

(Sakse 1998: 3)

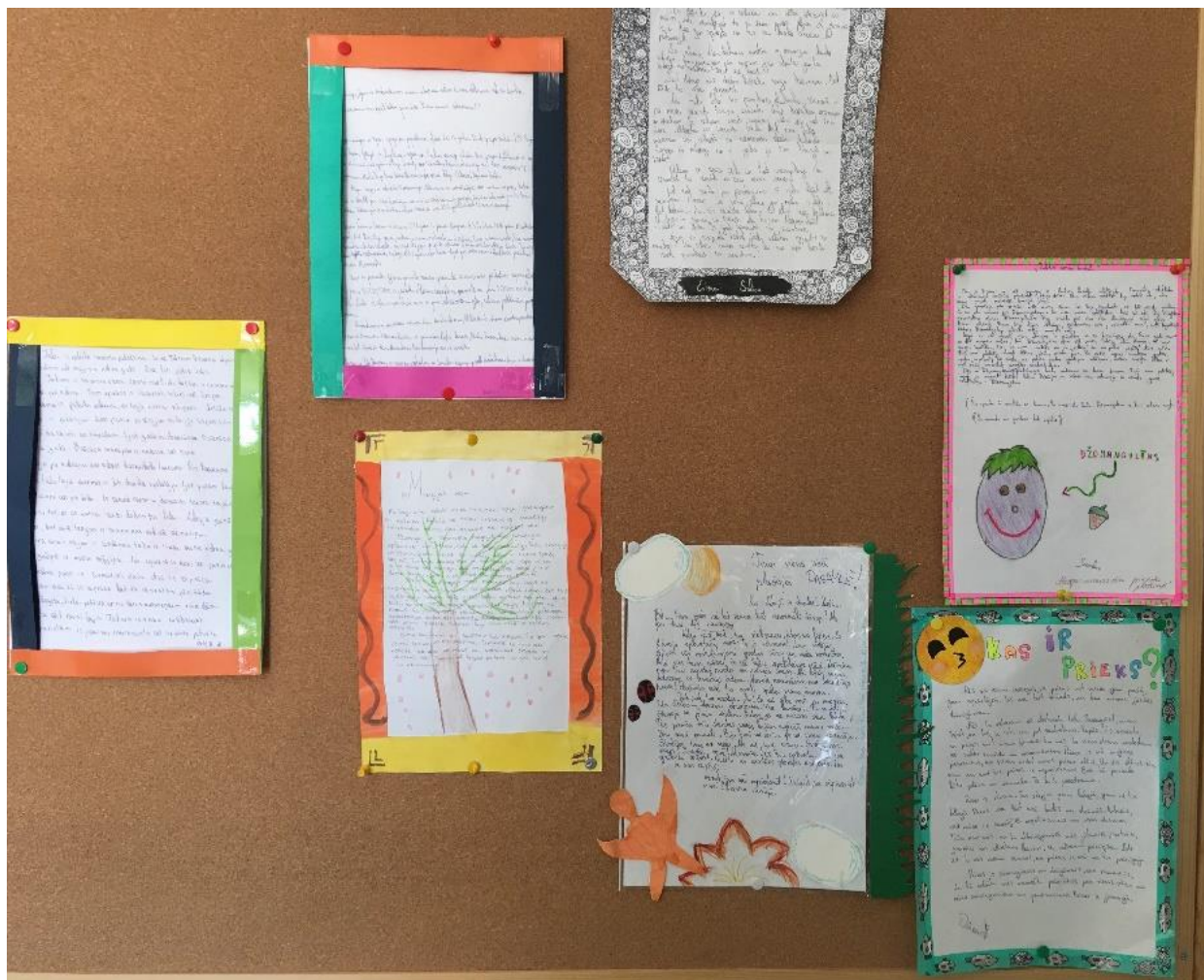
2. Piemenīte

Reiz dzīvoja maza, apaļīga meitiņa, ganīja savu kaziņu un pārdeva pienu. Zaļā kleitiņā, dzeltenu lakatiņu apsējusi, viņa apstaigāja mājas un visiem, kas vēlējās, ielēja krūzē no savas koka slauktuves. Viņa allaž bija jautra un smaidīga, katram zināja pateikt kādu labu vārdu-slimniekam novēlēja krietnu veselību, saķildojušos vīru un sievu samierināja, jaunām meičām pareģoja drīzu iekļūšanu precētās sievas kārtā. Varbūt tāpēc viņu visur gaidīt gaidīja, jo viņas laipnais smaids it kā ienesa sauli un pavasari pat visdrūmākajā mājā. Un, tā kā viņa iznēsāja pienu, ļaudis viņu bija iesaukuši par...

(Sakse 1998: 19)

Skolēnu noslēguma darba paraugi

Izstāde

- 1. Pētīt iz iepazīstināt citus ar prieku kā es to ziedu.
- 2. Jevids - tās iz abstrakti, bet tai pat laikerists un saturs.

Galvenā daļa

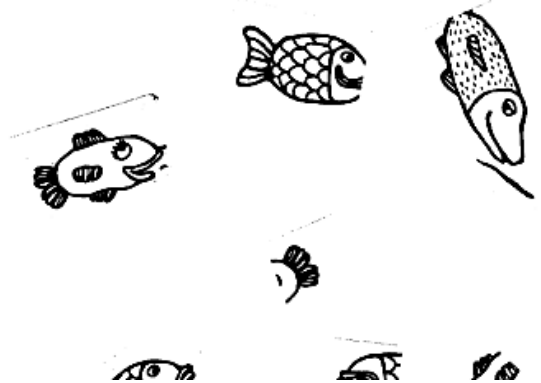
Pārens mit mūsos un apkārtējos.

Pārens var slēpties arī bēdās un dusmās.

Nobeigums - Pārens ir nepieciešams, jo bez tā mēs nebūtu laimīgi un nevarētu pārcāties par vienu otru.

II. apraksts

- 150 vārdi
- 1. Apraksts *
 - smiešanās
 - iesieintāģos
 - rados
 - uzpūnāģos
 - saistās ar tērstu

I. Plāns

1. **Maršs** - Pastāstīt par manas iecienītu vietu, kas tajā ir viss un sevišķi mīļš man. (Tas ir īpašs marš kurā biju divas reizes. Es biju loti maza. Greibtu tur aizķerties, bet neviens nezin, kur tas atrodas)
 2. **Jevads** - Kas tā, par viedu? Kāpēc greibot nojaukt?
 - izskats (Dziļums un klusums), ~~emoci~~
 - emocijas, sajūtas, pieredzējumi.
- Uzbeigums sapināsiet? - Varat jau arī neparedzēt, bet vai nesīkiet, un

II. Aprausts

- Dens no miljona
- ~~Daļa~~ Dabas būve meis
- Atbilstīgais dārgums

Kas Latvijā ir dāudz? Meži... Bet... Viens mežs nevar būt kaut kas nenormāli dārgs? Ne jau tikai dabas skaums. Katru reizi, kad tu aizbraucu, jutos kā fejina. Es dzīvoju apbruotajā mežā. Te ir klusums. Visas pārējās fejinas vāc neatkārtojami garšās sēnes un meža zemenītes. Koki vīd tavas galvas ir nā lielie, izpatidzīgie pūķi. Krūmiņu nav. Tūai svaistās priedes un sulīgās skuļas. Arī zaļganās sānas ~~nav atstātas~~. Melnzeme ir trauculīgi iedēna. ~~Un nemaz neņemot par draudzīgo pūķu!~~ Viens mājais tā milumā neņemis. Pārējūšē reiktas garedi apēda manu ciexuru.

Tad kad tu ierados... Ah! Es vai gīlā nost no smarejas, Un tūība... Neviens atvērtuma... Staiģāju ar plūcām kajinām. Jutos kā uz mūsta batuta. Tin ļaunīgā svaisti! Tās piemās tūs stundas, kurās bijām ^{marģā} pāsaku mežā. Biju savā pasaulē. Ne ar vienu neņemāju! Sveģju skatījos tūai un mežā: Ne uz vienu citu... Jaskreģju kouā! Neviens nekad nespēs nokāģēt tin dāudz! Tos tūstosūs brēnumaģu. Es tu greibetu dzīvot! Tas ir kaut kas sevišs.

Biju tūai ar sevi...

Guletu un suatlos spozģās zvaigģnēs Atca pūģe!

Tikai viens visā plašajā PASAULĒ!

Kas Latvijā ir daudz? Meži...

Bet... Viens mežs vai tad varētu būt nenomaki dārgs? Ne
jau tikai dėl naudas?

Katru reizi, kad tu aizbraucu, jutos kā fejīna. Es
dzīvoju apburtajā mežā. Te ir klusums. Visas pārējās
fejīnas vāc neatvairājami garedās sēnes un meža ķemences.
Kori vies tavas galvas ir kā līdī, izpalīdzīgie mūsi. Krūmiņu
nav. Tikai sūkstas priedes un sulīgās skuju. Arī katās sūnās.
Melnāme ir tranulīgi iedena. Nemaz neredzēsīm par draudzīgo
puvēm! Pagājušo reizi tas gardi apēda manu čiekuru.

Tad, kad tu ieradās... Ah! Es vai gūbu nost no smaidas.
Un tūlība... Neviena atvērta. Tik burtīgi... Tik skaisti...
Stāigāju ar plūmā kājēlēm. Jutos kā uz mīksta sūnu baltā.
Tas piemās trīs stundas, kurās bijām mūžīgā pasaulē mežā...
Biju savā pasaulē. Biju tikai ar sevi... Ne ar vienu neredzēju.
Skratījos tikai uz mežu. Ne uz vienu citu... Sveču pāri
visam. Jeskrēju kopā. Nesmeijies! Es biju apburta... Es tuve
greibētu dzīvot. Gūlētu un sūkstos spozātas zvāgēs. Tas
ir kas sevīšs!

Varam jau arī nepārdomāt! Nesūkst, ka sāpināsiet
mani? Nesmu vienīgā.

Biju mežā bijusi tikai pāris reizi. Biju mežā
Esmu šajā mežā

"Violetais zemeņu bumbulis"

Man ir bijis un vēl joprojām ir daudzas dažādas notālības. Manuprāt, notālības ir sadzīvoši nozīmīgi pieņemti bērnu dzīvē. Tāpat mīļā notālība bija violetā oke, viņa aizsauli pazuda rezināto laukājā (vieta).

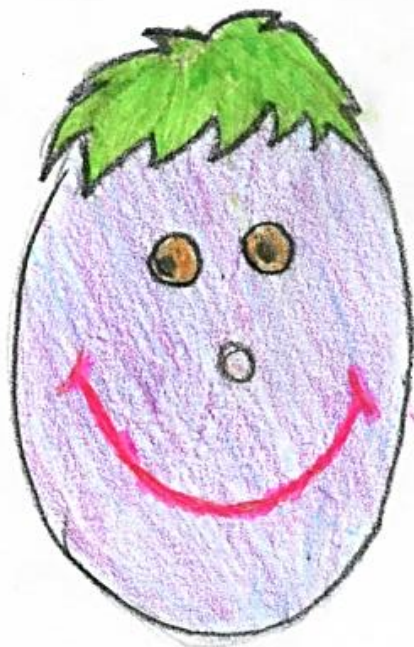
Oke strādāja pēc zemeņu siltē versu dienu. Tā bija izgatavota no ļoti mīksta porolona. Es šo oke nosaucu par Džomangulānu. No visām manām notālībām šī oke bija visgātākā vissauktā sejiņa. Džomangulāns bija smails pāri visai viņa olveidīgajai sejai visās dzīves situācijās. Viņam bija divas uzacis, dzintarspīdīga acis, uzziņēts nazis, apals deguntiņš. Katrā Džomangulāna galvīdā rotājā neonatā vadi.

Kopā es sevi atceros, visas atmiņas ir sajuktas ar šo bērnīšīgo oke. Piecu gadu vecumā es oke noprieku vadu, tad Džomangulāns vāra vēl vairāk bērnīgo oke. Atceros, ka kopā gājām iepriekš, visi uz mums smējās vai ar "siltām" vai neizpratnē paplētām acīm. Viņš man palīdzēja atstāt lēkmo pienu, sviesta paku. Pie kopām kopīgi sūstījām smadzes, apalās "kapriķus", lai zinātu, vai pietiek naudas gādājam siltījuma, katros mūžējam dobes un viņš mēģināja sasniegt nosauktos vadītājus.

Mēs ar Džomangulānu piedzīvojām daudz notikumu un dzīves lietas. Viņš man palīdzēja izveidot un sargāt dažādas lietas. Pēc tam, kā vēderis man udeņīnāja šo mīksto, jauko notālību - Džomangulānu.

(Šis apants ir samēls ar hronu, lai iepazīstinātu lulu. Džomangulāns ir ļoti iedaru auglis.)

((Šo apantv man jūdzēns ļoti nopietni))

DŽOMANGULĀNS

Sondore

Atkāpes veismaz divu priekšu
platums!

Ciemotim diums

diums ir vieta kur piedzima mans tētis un mamma.
Tur ir mani lauki.

10 km
20 km diums atrodas Gulbene novada no kuras lida
Gulbenei ir 20-30 km ar mašīnu var atbraukt 30 min.
Cauri diumam var izbraukt 1 min nepārsniedzot ātrumu.
Bet no Rīgas laums ir 160 km atāķmā.

Mums pieder divas lielas lauku mājas, vienā dzīvo
tēta mamma mana vecmāmiņa Marīta mēs viņas
saudzām par Bēsi. Otrā māja dzīvo manas mamma
ome Ināra šī māja tad pieder omei Inārai ir 3 stāvi
pagrabs un vēl 2 stāvi. Pā mājas ir liels lauks kur
iznietus suni Bellai ir māsa taxiā brūna īrēnā
krāsas meitene. Netālu no mājas ir māsu pašu celta
pirts kurai blakus ir dīķis. Mani pienākam saja
māja ir noskaut zāli palīdzēt veģētāri. Tos vis pa Ināras
māju.

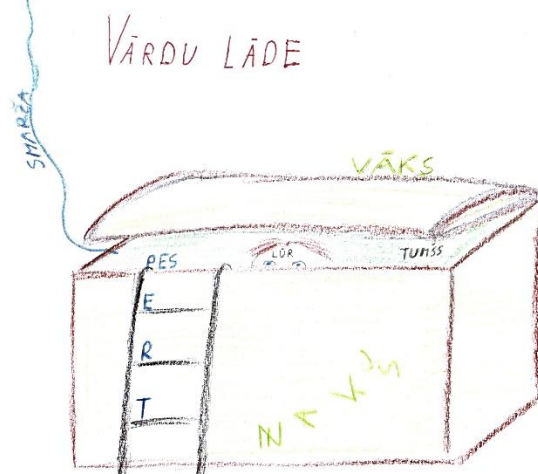
kaut kas atstāvēst!
Bēses māja ir celta no kuģelām pehela nojume pie mājas,
2 katuti, 2 istabi un liels pagrabs. Pā mājas korā
mums ir us celts istābini.

Katrai gadu māja ir posakums ar cinu drūli prati
diuma posarai kur ar īterio prauc āp īterio diuma.
Katrai 4. gadu ir diunmasi kur ir darāds atras ājos
un stātes.

Tādi ir mani lauki diums. Burvigāta vīta
pos auli.

*Kur bēdas ceļus teikums un
kur rākas nākamais?*

Skolēnu veidotās grāmatiņas

Satura paraugs

Dārgumu virzienrādītājs:

1. Emociju raksturojums
2. Īpašību intensitāte
3. Sajūtu gleznas
4. Tēlainie izteiksmes līdzekļi
5. Pasmaidījoši piemēri
6. Smaidījošā vārdnīciņa

1. nodaļa. — emociju raksturošana.

- Draudzīgs satens
- Negandinosas ilgas
- Rabinēša mīļotība
- Apdāzta bailes
- Māldinēšs smaids
- Vistīkāvāšs domas
- Balts priens
- Trauks klusums
- Ugunīgas dusmas

- Gaisīgs satraukums
- Dramatisks sāpes
- Neapstājams izbrīns

- Zemāšs par zāli
- Kā pīlī uders
- Kā divas uders lānes
- Acis pīnāga ātā
- Auvāšs nāids
- Nechēcīšs apjūnums

Lai raksturotu īpašības var:

- Izmantot fizioloģiskus
- Izmantot psiholoģiskus
- Izmantot vārdu savienojumus

2. nodaļa. — īpašību intensitāte.

Kā mainīt intensitāti?

- Atkrāstot, dubultot vārdu
- Pievienot piedēkli, piedēkli
- Pievienot 'mažos' vārdiņus

↑
 neiedomājami liels
 lielāks par lielu
 pats lielāvais
 lielāks par visām
 liels kā piemēdēlis
 liels jo liels
 lielums liels
 itin liels
 liels
 diezgan liels
 pāliels
 neliels
 ↓

3. nodaļa. — sajūtu gļēnas.

- Šilbīnāšs vāks
- Košās debesis
- Vīdāla mīdā
- Zaigīgāšs ūdens
- Līganīšs zāri

- Spīdīnāšs apdāzīnū onomāts
- Spēcīgāšs piparmētra
- Saldenā pūksnī smarža
- Rabinēšāšs citāuss
- Atturīgā, nepārstāmā smarža

- Spīdīgāšs cīvināšana
- Klusās sāļvas
- Bīdējāšs rāciens
- Jautrās pīlētes
- Bīdīnāšs pīvēstiens
- Aiznēms autobēlš

- Mute mīdāšs pīca
- Šiltāšs, dāigīgāšs, sīns
- Šūlīgāšs anģlī
- Jēnāšs oģas
- Elegāntīšs saldūmī
- Mīdāšs, pūvānāšs rotāllācītīšs
- Šūnānī dūstīgāšs tāmīnš
- Camēstīgāšs unāvīnīgāšs māvīlīgāšs sīns
- Perfektī noģludīnāšs pēdīnī šūlītīšs
- Vīnē šūlītāšs cūmīnī mēdles

Redzes gļēnas

Smaržu gļēnas

Dzirdes gļēnas

Taustes gļēnas

Garšas gļēnas

4. nodala.

- *tēlainie ieteiksmes literāri.*

Kas tas ir?

- Epitēti
- Metaforas
- Personifikācija
- Salīdzinājumi
- Frazēloģisms

- Sīkats miegs
- Māsuņu spilventiņš
- Dēvs raudotājs
- Maigs vā zīds
- Kā pīlei indens
- Sīds aubojis
- Mēra dvasa
- Saule ar zobiem

5. nodala.

- *paskaidojošā piemēri.*

- *Kā padarīt lielvārdu precīzāku?*
- Piemērojot īpašību! Piemēram, jūra ukurēt par zilo vai daļo jūru.
- *Kā ieteikt precīzāku, nepasavot emociju?*
- Izmantot frazeoloģismus būtu laba doma. Piemēram, frazeoloģisms 'Sūciņš vājis nes' atspoguļotā bailes.
- *Kā apraustīt to, ko jūtu?*
- Sajūtu glābšana, pātais! Lai precīzi izteiktu piemēram, apbalsmu var izmantot garšas, smaržas un redzes glābšanu Piemēram, 'Gie atvaicīnāis auglis!'
- *Kā precīzāku pielāgot īpašību, lai tas būtu atbilstošāks?*
- Tāpēc īpašību intensitātes. Piemēram, ja lamā i. redzams liels aumens, var teikt 'Sis aumens i. l. l. 15 ... Pt'

6. nodala.

- *skaidojošā vārdnīca*

Epitēti - lielvārds kopā ar tālāku īpašību.

Frazeoloģisms - teiciens, kas jāaprot nācējā nozīmē.

Īpašību intensitāte - īpašības pastiprinājums/pavājinājums.

Metafora - vārdu savienojums, kas jāatpazīn nozīmē.

Personifikācija - redzīvai būvei piešķir darbības, ko veic cilvēks.

Sajūtu glābšana - vārdu savienojumi, kas redzējās un daudām manām.

Salīdzinājumi - lielvārds ar piemēlatu atbilstošu īpašību (arā nācē), ko izmanto, lai raustinātu kaut ko.

Valdības dāngumi

MALACIS!